



ULUSLARARASI EŞİTLİK POLİTİKASI DERGİSİ

ISSN: 2792-0895

Cilt/Volume: 3 – Sayı/Issue: 1

Haziran/June – 2023

(<https://www.esitlikvekapsayicilikagi.org/>)

*Uluslararası EŞitlik Politikaları dergisi “Küresel EŞitlik ve Kapsayıcılık Ağı Derneği”
tarafından yayınlanan akademik bir dergidir*

<https://www.esitlikvekapsayicilikagi.org/uluslararasi-esitlik-politikalari-dergisi/>

Baş Editörler

Ayőe KAŐIKIRIK

Güney Ferhat BATI

Editör Kurulu

- Hüseyin YELTİN
- Aylin LÖLE
- Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ

Yayın ve Danıőma Kurulu

- Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Prof. Dr. Halim KAZAN – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Erol KUTLU – Anadolu Üniversitesi
- Prof. Dr. Fahri ERENEL – İstanbul İstinye Üniversitesi
- Prof. Dr. Veysel BOZKURT – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Himmet KARADAL – Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
- Prof. Dr. Serkan DİLEK – Kastamonu Üniversitesi
- Prof. Dr. Harun DEMİRKAYA – Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Süha ATATÜRE – İstanbul Gedik Üniversitesi
- Prof. Dr. Süleyman ÖZDEMİR – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Prof. Dr. Hasret ÇOMAK – İstanbul Kent Üniversitesi
- Prof. Dr. Cüneyt YÜKSEL – İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Şaban Halis ÇALIŐ – Konya Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Nezir AKYEŐİLMEN – Konya Selçuk Üniversitesi
- Prof. Dr. Aysel ERCİŐ – Erzurum Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Kamuran REÇBER – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Mehmet YÜCE – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Prof. Dr. Alâeddin YALÇINKAYA – Marmara Üniversitesi
- Prof. Dr. Muhittin ATAMAN – Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali AKDEMİR – İstanbul Arel Üniversitesi
- Prof. Dr. Cenap ÇAKMAK – Anadolu Üniversitesi

- Prof. Dr. Sedat AYBAR – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Prof. Dr. Songül SALLAN GÜL – Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi
- Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER – Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Prof. Dr. Uğur ÖZGÖKER – İstanbul Arel Üniversitesi
- Prof. Dr. Nezaha MUSAOĞLU – İstanbul Gelişim Üniversitesi
- Prof. Dr. Tarık OĞUZLU – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Prof. Dr. Bouaicha BOUGHOUFALA – Ammar Selici Üniversitesi
- Prof. Dr. Faik ÇELİK – Kocaeli Üniversitesi
- Prof. Dr. Harun YAKIŞIK - Çankırı Karatekin Üniversitesi
- Prof. Dr. Halit Burç AKA – Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
- Prof. Dr. Ali AYATA - Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
- Prof. Dr. Gökhan GÜNEYSU – Anadolu Üniversitesi
- Prof. Dr. Fatih KIRIŞIK – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Prof. Dr. Mohamed BELKHİRA - Hassiba Benbouali Üniversitesi
- Doç. Dr. Hakkı Hakan ERKİNER – Marmara Üniversitesi
- Doç. Dr. Ramazan DURGUT – İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa
- Doç. Dr. Mehmet Emin ERENDOR – Adana Alparslan Türkeş Üniversitesi
- Doç. Dr. Ömer Kürşad TÜFEKÇİ – Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
- Doç. Dr. Cemile ŞAHİN – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Doç. Dr. Deniz TANSİ – İstanbul Yeditepe Üniversitesi
- Doç. Dr. Ozan ÖRMECİ – İstanbul Kent Üniversitesi
- Doç. Dr. Bora YILDIZ – İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Ali HÜSEYİNOĞLU – Trakya Üniversitesi
- Doç. Dr. Faruk KALAY – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Erdal ŞEN – Fenerbahçe Üniversitesi
- Doç. Dr. İsmail ŞAHİN – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Doç. Dr. Fethi DEMİR – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Abdullah OĞRAK – Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Yusuf ÇINAR – Bitlis Eren Üniversitesi
- Doç. Dr. Gökhan AYDIN – İstanbul Medipol Üniversitesi
- Doç. Dr. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU – Gaziantep Üniversitesi
- Doç. Dr. Pelin Pınar GİRİTLİOĞLU – İstanbul Üniversitesi

- Doç. Dr. Sevim BUDAK – İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Nihan YILDIRIM – İstanbul Teknik Üniversitesi
- Doç. Dr. Bahar YENİGÜL – Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. Hüdayi SAYIN – İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Ali Burak DARICILI – Bursa Teknik Üniversitesi
- Doç. Dr. Hanefi YAZICI – Bandırma Onyediy Eylül Üniversitesi
- Doç. Dr. Ülke Evrim UYSAL – Beykent Üniversitesi
- Doç. Dr. Gamze Yıldız ŞEREN – Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
- Doç. Dr. Ahmet GÜL – Şırnak Üniversitesi
- Doç. Dr. Seyhan BİLİR GÜLER – Trakya Üniversitesi
- Doç. Dr. Bahar YENİGÜL – Gazi Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ayşin ŞİŞMAN – İstanbul Gedik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Recep ŞEHİTOĞLU – Gaziantep Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Seda YURTCANLI DUYSAL – İstanbul Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Kağan SUSUZ – Gaziantep Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Süleyman ÖZMEN – İstanbul Rumeli Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Aylin LÖLE – Yeditepe Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ferhat UĞURLU – İskenderun Teknik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Sina KISACIK -Kıbrıs İlim Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Samet YILMAZ – Bursa Uludağ Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ramazan Vedat SÖNMEZ – Şırnak Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Barış ADIBELLİ – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Dudu Banu ÇAKIR – İstanbul Aydın Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Abdulmuttalip PİLATİN – Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Altınbek COLDOŞOV – Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Tural VELİZADE – Batı Kaspi Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Anwar SEKİOU – Belhadj Bouchaib Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Amina Mustafa DELLA – Chlif Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Ece ERBUĞ - İstanbul Gedik Üniversitesi
- Dr. Öğr. Üyesi Nuran Halise BELET - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
- Dr. Ayhan KOÇ – İstanbul Üniversitesi

Sayının Hakemleri/Referee Board

- Prof. Dr. Gökhan GÜNEYSU
- Prof. Dr. Azize Serap TUNÇER
- Prof. Dr. Hüsamettin İNAÇ
- Doç. Dr. Aycan HEPSAĞ
- Doç. Dr. Ayşin ŞİŞMAN
- Doç. Dr. Semra BOĞA
- Doç. Dr. Gamze Yıldız ŞEREN
- Dr. Öğr. Üyesi Aylin LÖLE
- Öğretim Görevlisi Ercan TUTAR
- Doktorant Hüseyin YELTİN
- Doktorant Mehmet EMİR
- Doktorant Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ
- Hilal DOKUZCAN
- Işıl GÜLÜMSER

İçindekiler/Contents**Jenerik****1-6**

Hüsamettin İNAÇ & Rahman AGHAZADA

Azerbaycan-Türkiye İlişkileri Kapsamında Kafkasya'nın Sosyo-Politik Analizi**7-30**

Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ & Oğuz KESKİN

Examination of the Relationship Between Economic Instability and Economic Development in Iran**31-44**

Feyza Kübra AĞIRTMİŞ

Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İnternet Haber Sitelerinin Haber Oluşturma Pratikleri: T24 ve Habertürk Örneği**45-77**

Hüseyin YELTİN & Mustafa Metin KAŐLILAR

Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorunu**78-98**

Gülgün ÇİĞDEM & Burcu SAVAŞ ÇELİK & Süreyya İMRE BIYIKLI

Kadınların İşgücüne Katılım Oranı-İktisadi Büyüme İlişkisi: Türkiye'den Ampirik Kanıtlar**99-119**

Oğuz KESKİN & Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ

Ombudsman Culture in the Context of Policy Transfer in Turkey: Narrator? Is it Living?**120-145**

AZERBAYCAN-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ KAPSAMINDA KAFKASYA'NIN SOSYO-POLİTİK ANALİZİ

Hüsamettin İNAÇ*

Rahman AGHAZADA**

Geliş Tarihi: 31.05.2023

Kabul Tarihi: 04.06.2023

Özet

Bağımsızlığına 1991 yılında kavuşan Azerbaycan'ın en büyük destekçisi ve bağımsızlığını tanıyan ilk devlet Türkiye olmuştur. Ermenistan'ın işgalci siyasetinden dolayı Azerbaycan bağımsızlığını kazandığı günden itibaren Dağlık Karabağ'ı ve yedi rayonu kaybetmiştir. Alınan birçok BM Güvenlik Konseyi kararına göre işgal ettiği topraklardan Ermenistan'ın çekilmesi kararı çıkmış fakat Ermenistan işgalini sürdürmeye devam etmiştir. Azerbaycan 27 Eylül 2020'de başlattığı karşı saldırı neticesinde topraklarını Ermeni işgalinden kurtarmayı başarmıştır. Ermenistan 10 Kasım 2020'de imzalanan bildiri ile savaşı kaybeden taraf olarak Azerbaycan'ın koşullarını kabul etmek zorunda kalmış ve işgal ettiği topraklarından askeri gücünü çekmeyi kabul etmiştir. Bu savaşta Türkiye, Azerbaycan'ı siyasi, askeri ve diplomatik bakımdan destekleyen en önemli devlet olmuştur. İki devlet arasında savaş öncesinde ilişkiler hem siyasi hem de askeri bakımdan stratejik ortaklık düzeyine çıkmıştır. İki devletin girişimi ile birçok ortak ekonomik proje hayata geçirilmiştir. Özellikle askeri alanda taraflar arasında imzalanan anlaşmalar Azerbaycan'ın savaşta zafere ulaşmasında önemli faktör olmuştur. Güney Kafkasya açısından İkinci Karabağ savaşından Azerbaycan'ın zaferle ayrılması kalıcı barışın tesis edilmesi adına oldukça önemlidir. Aynı zamanda bu durum Türkiye açısından da yeni fırsatlar doğuracaktır. Güney Kafkasya'da Türkiye'nin konumunu güçlendirecektir. Özellikle Azerbaycan ile Nahçıvan arasında koridorun açılması Türkiye'yi doğrudan Azerbaycan ve Hazar Denizi üzerinden Orta Asya'ya bağlayacaktır. Dolayısıyla Türkiye ekonomik, siyasi ve askerî açıdan daha etkin bir aktöre dönüşecektir.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan, Dağlık Karabağ, Kafkasya, Türkiye

* Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı, Prof. Dr., husamettin.inac@dpu.edu.tr ID: 0000-0002-6922-2010

** Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler, rahman.aghazada@gmail.com

SOCIO-POLITICAL ANALYSIS OF THE CAUCASIA WITHIN THE SCOPE OF AZERBAIJAN-TURKEY RELATION

Abstract

The biggest supporter of Azerbaijan, which gained its independence in 1991, has been Turkey. Turkey is the first state to recognize the independence of Azerbaijan. Due to the invading policy of Armenia, Azerbaijan has lost Nagorno-Karabakh and seven districts since the day it gained its independence. According to many UN Security Council resolutions, a decision was made to withdraw Armenia from the occupied territories, but Armenia continued to occupy it. As a result of the counter-attack launched on September 27, in 2020, Azerbaijan succeeded in liberating its lands from the Armenian occupation. With the declaration signed on November 10, 2020, Armenia, as the party that lost the war, had to accept the conditions of Azerbaijan and agreed to withdraw its military power from the occupied territories. In this war, Turkey became the most important state that supported Azerbaijan politically, militarily and diplomatically. Before the war, the relations between the two states reached the level of strategic partnership both politically and militarily. Many joint economic projects have been implemented with the initiative of the two states. Especially the agreements signed between the parties in the military field have been an important factor in the victory of Azerbaijan in the war. For the South Caucasus, the victory of Azerbaijan in the Second Karabakh war is very important for the establishment of lasting peace. At the same time, this situation will create new opportunities for Turkey. It will strengthen Turkey's position in the South Caucasus. Especially opening the corridor between Azerbaijan and Nakhchivan will directly connect Turkey to Central Asia via Azerbaijan and the Caspian Sea. Therefore, Turkey will become a more active actor in terms of economy, politics and military.

Keywords: Azerbaijan, Caucasus, Nagorno-Karabakh, Turkey

Giriş

Kafkasya'da Ermenistan-Azerbaycan atıŐmasının Tarihsel Arka Planı

Rus-İran Savaşı (1826-1828)'ndan sonra Ruslara Azerbaycan'ın teslim edilmesi ve Osmanlı ile Rusya arasındaki savaşı kaybeden Osmanlı ile imzalanan Edirne Anlaşması neticesinde ortaya çıkan Ermenistan, aslında bir proje devlettir. 1828'de Ruslar tarafından kurulan Ermenistan'ın bölgedeki nüfusu % 18 idi. Daha sonra İnan Ermenilerinin Ruslar tarafından gu neticesinde 20.yy başlarında % 48'e çıkmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'ndan ve Birinci

Dünya Savaşı'ndan mülteci olarak gelen Ermenilerle birlikte bölgedeki Ermeni oranı % 70'e ulaşmıştır. Bölgedeki Türk ve İran kökenli halkın bölgeyi terk etmesinin ardından Ermeni nüfusu çoğunluk nüfusa dönüşmüştür. 2 yıllık Erivan merkezli Ermenistan Demokratik Cumhuriyeti Ekim Devriminden Sosyalist düzene geçiş sürecinde kurulmuştur. Ardından SSCB'ye Aralık 1920'de Ermenistan Sovyet Cumhuriyeti adıyla katılmıştır (Palabıyık ve Deveci, 2009, s. 259; akt. İnaç, 2020a, s.177).

Azerbaycan sınırları içerisinde olan Dağlık Karabağ'da SSCB'nin çöküşünden hemen önce karışıklık çıkmış ve Karabağ Ermenilerinin isyanıyla bölgede ayrı bir cumhuriyet ilan edilmiştir. SSCB'nin yıkılışından sonra Azerbaycan sınırları içerisinde bulunan bu özerk bölge, oluşacak çatışmaların da nedeni durumuna gelecekti. Ermenistan Ağustos 1991'de bağımsızlığını ilan edip, Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında bulunan Laçın Koridorunu işgal ederek bu bölgeyi ilhak etmiştir. Azerbaycan ve Ermenistan arasında bu gelişmeler doğrultusunda 1991-1994 yılları arasında çatışmalar sürmüştür. Ermenistan Hocalı'da 1992 yılında 600 Azerbaycan Türkünü katletmiştir (Uras, 1987, s. 646; akt. İnaç, 2020a, s. 177). Bu soykırım sonrası Türkiye ve Azerbaycan Ermenistan'a ambargo uygulamıştır. Ermenistan'ın Dağlık Karabağ ile birlikte 7 rayonu işgal etmesinin ardından Türkiye Ermenistan ile olan sınırını kapatıp, bütün ilişkilerini durdurdu. Yaklaşık 30 yıl boyunca topraklarının beşte biri Ermeni işgalinde olan Azerbaycan, devlet olma bilincini tam olarak yaşayamadı.

Bu dönemde Azerbaycan'ın yanında yer alan Türkiye, diplomatik anlamda Ermenistan ile olan bütün ilişkileri bitirmiştir. Fakat Türkiye içinde bulunduğu zor dönemlerden dolayı (PKK terörü, faili meçhul cinayetler gibi olaylarla SSCB'nin çökmesinden sonra Orta Asya ve Kafkasya'da varlığı engellenmeye çalışılmış ve Azerbaycan'a yeterli düzeyde destek sağlayamamıştır (İnaç, 2020a, s. 179).Türkiye, 30 Ağustos 1991 tarihinde bağımsızlığını ilan eden Azerbaycan Cumhuriyeti'ni 9 Kasım 1991'de tanıyan ilk devlet olmuştur. Diplomatik ilişkiler 14 Ocak 1992'de imzalanan protokolle Azerbaycan'da başkonsolosluk olarak görev yapan temsilcilik büyükelçi seviyesine yükseltilmiştir (Sariahmetoğlu, 2016, s. 201). Aynı zamanda çeşitli işbirliği anlaşmaları çerçevesinden yüzden fazla anlaşma imzalanmıştır. İki ülke arasında ticaret, ekonomi, eğitim gibi birçok alanda yapılan anlaşma bugün halen yürürlükteki yerini korumaktadır. Türkiye Dağlık Karabağ'ın özgür kalmasını şart koşarak Ermenistan'a sınır kapılarını 1993 yılında kapatmıştır. İsviçre'de 10 Ekim 2009'da Avrupa Birliği'nin zorlaması neticesinde Türkiye-Ermenistan protokolü imzalanmıştır. İlişkilerde gerginliğe sebep olan bu protokol daha sonra Türkiye'nin önce Karabağ sonra sınırlar şartını

koymasıyla normal seviyeye inmiştir (İnaç, 2020b, s. 511). Ermenistan'ın Karabağ işgali sonrası Azerbaycan yatırımların büyük bir bölümünü savunma ve orduya yapmıştır.

Tüm bu süreç boyunca işgal ettiği yerleri terk etmesi beklenen Ermenistan aksi davranış sergileyerek yeni yerleri işgal etme girişiminde bulunmuştur. İşgalin faturasının ne kadar ağır olduğunun farkına varan Ermeniler olmuştur. Anlaşma zemininde veya savaşarak toprakların bir kısmının geri verileceğini düşünen Ermeniler de çıkmıştır. Ortaya çıkan bu anlayış çerçevesinde Madrid'de 2007 yılında Azerbaycan Dışişleri Bakanı Elmar Memmedyarov ve Ermenistan Dışişleri Bakanı Vartan Oskanyan Minsk Grubu Eş Başkanları ile görüşme gerçekleştirmişlerdir (Tutar, İnaç ve Güner, 2006, s. 286). Minsk grubu bu görüşmelerde taraflara herhangi bir güç kullanmamak kaydıyla bir barış planı yapılması fikri sunulmuştur. İki taraf bu barış planına olumlu yaklaşarak daha sonra üzerinde yapılan düzenlemelerle plan devam etmiştir. Bu plan Madrid Prensipleri olarak adlandırılmıştır. Anlaşmaya göre, işgal edilen topraklar boşaltılacak, göçmenler yurtlarına geri dönecek, uluslararası güvencenin sağlanması, Laçın koridoru açılacak, Dağlık Karabağ'ın hukukî statüsünün belirlenmesi için inisiyatif kullanılacak ve Dağlık Karabağ Ermenilerine teminat vermek kaydıyla kendilerini idare etme hakkı tanınacaktır (İnaç ve Erdoğan, 2006, s. 12).

Bölgede menfaatleri olan büyük güçler Azerbaycan ve Ermenistan'dan önce anlaşması gerekmektedir. Bu kapsamda Madrid prensiplerinin uygulanmasının ilk sürecinde (ABD, AB, Rusya ve Türkiye) güçlerin temsil rolünün oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Azerbaycan ve Ermenistan'da Madrid prensiplerinde en az taviz vererek daha fazla kazanç elde etmenin hesabını yapmaktadır. İki taraf da en az tavizle nasıl en fazla kazanç elde edilebilir hesabını yapmaktadır. Karabağ'dan çekilmesi karşılığında Sarkisyan'ın Karabağ'ın kendi kaderini tayin hakkını talep etmesi bu durumu açıklar niteliktedir. Bu süreçteki en büyük problem ise krizin ne Azerbaycan'ın ne de Ermenistan'ın lehine çözülmesini istemeyen Rusya'nın bakış açısıdır. Çünkü Azerbaycan'a ait toprakların özgürleşmesi demek daha bağımsız politikalar ve Türkiye ile yapılacak işbirliğinin artması olacaktır. Rusya Kafkasya'nın tek hâkimi olduğunu düşünüp, bölge dışından olan güçleri denklemin dışında tutmaya çalışmaktadır. AB ve ABD Rusya'ya olan enerji bağımlılığını bitirmeyi düşünmekte, Hazar Havzasındaki petrolü alternatif yol olan Azerbaycan ve Gürcistan üzerinden almaya çalışmayı düşünmektedir. Diğer taraftan Rusya ise, Azerbaycan'ı tamamen karşısına almaya çekinmektedir. Çünkü Azerbaycan giderek enerji zengini olan bir devlet konumuna gelmektedir (İnaç, 2020b, s. 514).

1. Ermenistan-Azerbaycan Çatışmalarının Savaşa Dönüşmesi: Dağlık Karabağ Sorunu

Ermenistan'ın Karabağ üzerindeki haksız işgali birinci Karabağ savaşından sonra devam etmiş ve işgali altındaki bulunan toprak sınırını da daha çok genişletmek için tacizlerine ara yapmaya devam etmiştir. Azerbaycan ordusu da 27 Eylül 2020'de Ermenistan'ın yaptığı yeni bir saldırıya karşılık vermiş ve 27 yıldır işgal altında bulunan toprakların (ülkenin yüzde yirmisi) geri alınması için saldırıya geçilmiştir. 44 gün boyunca devam eden bu savaş sırasında Azerbaycan ordusu tek bir sivile zarar vermeden, üstün ve kontrollü bir şekilde işgal altından bulunan toprakların çok önemli bir kısmını geri almaya başarmıştır. Azerbaycan bu savaş sonucunda Dağlık Karabağ bölgesinde bulunan Şuşa Şehrini ve bazı köy ile kasabaları, Dağlık Karabağ'ın dışında ise yedi rayonu işgalden kurtarmıştır. 10 Kasım 2020'de imzalanan üçlü bildiriyle de Ermenistan'ın Dağlık Karabağ üzerindeki işgalinin kaldırılması sağlanmıştır. İmzalanan bu bildiriye göre Karabağ'ın geri kalanı Rusya barış gücünün denetiminde olacağı ve Ermeni askerlerin bu bölgeden tamamen arındırılacağı ve bu bölgenin kayıtsız şartsız şekilde Azerbaycan devletinin anayasal düzenine girileceği ifade edilmektedir (Hasanoğlu, Memmedov ve Maharramov, 2020, s. 526). Azerbaycan bu savaştan önemli bir zaferler ayrıldığı için ortaya konulan barış şartlarını da belirleyen taraf olma hakkını da elde etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti de bu 44 gün süren savaş sırasında sahip olduğu bütün askeri, diplomatik ve politik imkânlarını en üst düzeyde olacak şekilde Azerbaycan'ı desteklemiş ve uluslararası hukukunda yerine getirilmesi noktasında hiçbir şekilde Azerbaycan'ı yalnız bırakmamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin Azerbaycan'a kayıtsız ve şartsız desteğini vermesi ve bu desteğini açık bir şekilde yapması savaş sürecinde Azerbaycan'ın kazanmasını istemeyen bazı güçlerin Ermenistan (Haviland, 2002, s. 77-78) tarafına geçmesini de engellediği bilinmektedir.

Yapılan savaş 10 Kasım 2020'de Ermenistan'ın ağır bir şekilde mağlup olmasıyla sonlanmıştır. Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya imzaladıkları üçlü bildiriyle savaş sona erdirilmiştir. Bu bildiri üç ülke arasında imzalanmasına rağmen, bu bildirin hazırlanması Türkiye Cumhuriyeti'nin de Azerbaycan'ın yanında yer aldığı bilinmektedir. Savaşa sona doğru geldikçe Türkiye'nin Savunma Bakanı, Dış İşleri Bakanı ve üst düzey siyasi ve askeri yetkililerinin kısa sürelerde birçok kez Bakü'ye gelmeleri. Türkiye'nin Cumhurbaşkanı olan Recep Tayyip Erdoğan'ın Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile telefon konuşmaları ve bütün bunlardan sonra bu bildirin açıklanması, Türkiye'nin Azerbaycan'ın yanında olduğunu göstermektedir. Söz konusu bildiri, savaşın siyasi ve hukuki sonuçları ile savaş

sonrası bölgenin geleceği açısından son derece büyük öneme sahiptir. Bu bildiriyle Azerbaycan'ı dört rayonunun (Cebrayıl, Füzuli, Zengilan ve Gubadlı) işgal altında kurtarıldıkları resmi hale gelmiştir. Bildiride Dağlık Karabağ'a hiçbir şekilde özerklik verilmeyeceği belirtilmiştir. Daha önce yapılan barış görüşmelerinde ise Azerbaycan Ermenistan'ın işgalini durdurması karşılığında Dağlık Karabağ'a en yüksek siyasi özerlik verileceği beyan edilmekteydi. Ancak bu isteği kabul etmeyen Ermenistan yapılan savaşta ağır yenilgi almasıyla barış şartlarının Azerbaycan tarafından belirlenmesine yol açmıştır. Hiç şüphe yok ki özerklik statüsünün yer almaması Karabağ ile ilgili en büyük kazanımlardan birisi olmuştur (Hasanoğlu, Memmedov ve Maharramov, 2020, s. 527). Böylece Azerbaycan'ın Karabağ üzerindeki egemenliği sınırlandırılmamış ve bu durum bütün bölge üzerinde etkin olunması açısından son derece önemli bir gelişme olarak gösterilmektedir.

Yapılan bildirin beşinci maddesinde Karabağ'da yer alacak barış askeri güçlerinin görev alanlarını denetlemek üzere bir komuta ve kontrol merkezinin bulunacağı öngörülmektedir. (İnaç, 2014, s. 37). Türkiye ile Rusya arasında bu komuta ve kontrol merkezinin oluşturulması ve bu kapsamda hem diplomatik hem de askeri yetkililerinin görevlendirilmesi ile ilgili görüşmelerin olması sağlanmıştır. Yapılan bu görüşmeler sırasında merkezin konumu ve merkezde yer alacak Rus ve Türk askeri yetkililerinin sayısı ve kişilerinin yetkilerinin dağılımına yönelik konular belirlenmeye çalışılmıştır. Komuta-kontrol merkezi ve merkezin faaliyetlerine yönelik yapılan görüşmeler sırasında Azerbaycan ve Türkiye sürekli olarak istişare etmişler ve ortak çıkarlar çerçevesinde en uygun kararların alınması için yoğun çaba göstermişlerdir. Türk askeri yetkililerinin merkezde yer alacak olması, Türk ordusunun Güney Kafkasya'da barış sürecinde olacağını göstermektedir. Bu durum ilerleyen süreçlerde Türkiye'nin askeri olarak bölgede güçlü şekilde yer alacağını ilk adımı olduğunu da göstermektedir. Türkiye'nin bu hamlesi hem Rusya'yı Türkiye'nin artan gücünü kabul etmek zorunda bırakmakta hem de Ermenistan'ı da endişelendirmektedir. En önemlisi ise bölgeye ilgi duyan başta Avrupa Birliği, ABD ve İran gibi aktörleri kaybettikleri etkinlikleri nedeniyle (Delanty, 2004, s. 76) telaşlanmalarına yol açmaktadır.

2. Azerbaycan Topraklarının Ermenistan Tarafından İşgali Sorununun Çözümünde Türkiye'nin Rolü: Karabağ Sorunu ve Türkiye

Türkiye, Ermenistan'ın yapmış olduğu işgale karşı Azerbaycan'a gerçek anlamda destek veren ülkeler arasında birinci sırada yer almaktadır. Nitekim Türkiye, Ermenistan ile olan sınır kapılarını kapatmış ve politik, siyasi ve ekonomik açıdan Ermenistan'a ciddi şekilde

teпки göstermiştir. Azerbaycan ve Türkiye ilişkilerinin önemli faktörlerinden biri Karabağ sorununa yönelik Türkiye'nin sergilemiş olduğu tutumla ilgili olmuştur. Türkiye'nin 1998 Şubat'ından başlayan, Dağlık Karabağ meselesi karşısındaki genel politikası, SSCB'nin dağıldığı 18 Aralık 1991 tarihine kadar, bu ülkenin iç meselesi olduğu için karışmama şeklinde devam etmiştir. Türkiye'nin bu politikası bazı özelliklere sahiptir (İnaç ve Yaman, 2015, s. 19). Türkiye, Azerbaycan'da yaşananlara karşı kayıtsız kalmış ancak, 20 Ocak 1990 tarihinde Bakü'de kanlı olayların yaşanmasıyla kınama şeklinde tepkisini de göstermiştir. Türk Dışişleri Bakanlığı da Kafkaslar'da yaşanan anlaşmazlığı Sovyetlerin iç sorunu olarak görmüştür. Türkiye bu politikasını Sovyetler Birliği'nin dağılmasına kadar devam etmiştir. Nitekim sorunu Sovyetlerin iç meselesi olarak gördüğünü de ifade etmiştir. Türkiye'nin o süreçteki tek girişimi dönemin başbakanı olan Süleyman Demirel'in 1991 Kasım ayında o dönemin Azerbaycan Başbakanı olan Hasan Hasanov'a mektup göndererek bölgede gerginliği artıracak kışkırtmalardan uzak durmalarını istemek olmuştur. Gönderilen bu mektup Türkiye'nin Azerbaycan'da arabuluculuk girişimi olarak algılanmış ve iki hafta sonra mektuba verilen cevapta Azerbaycan başbakanı Türkiye'nin arabuluculuk girişiminden son derece memnun kalacaklarını ifade etmeleri üzerine, Türk Dışişleri Bakanlığı arabuluculuk niyetinde olmadıklarını açıklamak zorunda kalmıştır. Yapılan açıklamalardan bir ay sonra Mutellibov'un Ankara'ya gelmesinde sonra, Türkiye bu sefer arabuluculuk için her iki tarafın da onayı olması halinde yapacağını belirtmiştir (Kerimov, 2007, s. 70). Dolayısıyla Türkiye o dönemlerde Azerbaycan'a günümüzdeki gibi açık bir şekilde destek olamamış yaşanan gelişmeler karşısında daha temkinli davranmıştır.

Türkiye, dünyada yaşanan dengeleri dikkate alarak Karabağ Savaş'ında Azerbaycan'a önemli yardımlar yapmış, Kelbecer'in Ermeniler tarafından işgal edilmesi üzerine Ermenistan kapılarını kapatarak Azerbaycan'a verebileceği en önemli desteği sağlamış ve bu kapı Batılı devletlerin yapmış oldukları bütün baskılara rağmen hala açılmamıştır. Türkiye'de hükümetler değişmesine rağmen, hükümetlerin, Türk halkının ve kamuoyunun desteğinin hiç azalmadığı, aksine artarak devam ettiği görülmektedir. 27 Şubat 1992' de Karabağ'da olaylar devam ederken, Türkiye orada yaşananları bir taraftan NATO'nun gündemine getirmiş, diğer taraftan da TBMM'de (Yılmaz, 2010, s. 28) bu sorun görüşülmüştür. Özellikle o dönemlerde yaşanan Hocalı katliamı Türkiye'de büyük gösterilerin yaşanmasına yol açmıştır. Bölgesel bir güç olarak Türkiye her zaman Karabağ sorununa yönelik her zaman önemli girişimlerde bulunmuştur. Ancak Ermenistan Türkiye'nin hem Azerbaycan ile yakın ilişki içinde olmasından hem de kendisiyle diplomatik ilişkilerinin olmadığı bir ülke olduğu için Karabağ

sorununda herhangi bir şekilde arabulucu olmasını istememiştir. Ancak yine de Türkiye, Azerbaycan'ın toprağı olan Nahçıvan ile bağlantısının olması için aradaki Ermenistan'ın kontrolündeki bölgenin Azerbaycan'a verilmesi, buna karşılık olarak da Dağlık Karabağ'ın bir koridorla Ermenistan'a bağlanmasını öne sürmüştür. Yapılan bu öneri Azerbaycan tarafından işgalin meşrulaştırılacağı için uygun görülmemiş, Ermenistan tarafından da İran ile olan sınırını kaybedeceği için kabul edilmemiştir (Tutar, İnaç ve Güner, 2006, s. 290). Karabağ işgali hem bir milyondan fazla insanın göçmen durumuna düşmesine neden olmuş hem de Kafkasya'da siyasi istikrarın, ekonomik gelişmenin ve bölgesel iş birliğinin önündeki en temel engele yol açmıştır. AGİT tarafından Ermenistan ve Azerbaycan devletlerinin Karabağ sorununa yönelik barışçıl bir çözüm bulunması için 1992 yılında kurulan Minsk Gurubu da sorunun çözümü hiçbir yarar sağlayamamıştır. BM Güvenlik Konseyi, 29 Temmuz 1993 tarihinde Ermenilerin Azerbaycan topraklarının % 20'sini içine alan toprak kazanını oy birliğiyle reddetmiş olmasına rağmen, ermeni işgali bu topraklarda hala devam etmektedir. (Alpargu, 2004, s. 8). Türkiye bu sorunun en kısa süre içerisinde barışçıl bir şekilde çözülmesinden yana olmuştur.

Kafkasya'nın ötesinde yaşanan sorunlar ve gelişmeler, özellikle Soğuk Savaş sonrası Türkiye'yi yakından ilgilendirmiştir. Bu bölgeye yalnızca Türkiye ilgi duymamış, RF, İran, ABD ve AB ülkeleri de burada yaşanan sorunlara ve gelişmelere müdahil olmak istemişlerdir. Yukarıda ifade edildiği üzere Ermenistan'ın yapmış olduğu işgale karşı Azerbaycan'a destek veren ülkeler arasında ilk sırada Türkiye yer almaktadır. Kafkasya'daki çatışmalar Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasında zorlukların yaşanmasına yol açmıştır. Türkiye, bölgeyi yeterince tanımamasından dolayı Rusya karşısında dezavantajlı duruma gelmiş ve Kafkasya'da yakın ilişki içinde olduğu doğal gaz ve petrol kaynakları dolayısıyla enerji politikasında oldukça önemli konumda yer alan Azerbaycan topraklarının işgale uğramasından dolayı zor duruma girmiştir. Bölgede yaşanan sorun, Türkiye ile Ermenistan ilişkilerini de son derece olumsuz etkilemiştir. Ancak 11 Eylül 2001 terör saldırıları sonucunda ortaya çıkan uluslararası ortam Türkiye'ye hem Orta Asya'da hem de Kafkasya'da daha etkili olma imkânını vermiştir. Batı ile Rusya arasında Ağustos 2008 sonrasında yaşanan gerginlik ise Türkiye'nin bölgedeki hem nemini artırmış hem yeni riskler ve sorumluluklarının olmasına neden olmuştur (Budak, 2019, s. 10).

3. Ermenistan-Azerbaycan Savaşı'nın Kafkasya Etkileri

Ermenistan-Azerbaycan çatışması çözüm dışında hemen her yolun denendiği bir mesele olmasının haricinde, küresel bir sorun olmuş ve meselenin temelini daha eskilere Şark Meselesinin bir devamı niteliğindedir. Kafkasya jeopolitiği içerisinde Karabağ ihtilafı önemli bir yer kaplamaktadır. Karabağ'ın statükosu 30 yıl sonra cereyan eden savaşla öngörülemez biçimde değişti. Ermeni İşgali altında olan Karabağ asıl sahibi olan Azerbaycan'a 30 yıl aradan sonra ulaştı. Dolayısıyla İkinci Karabağ Savaşı beklenilmeyen bir zamanda yaşanmış ve bölgede yeni bir jeopolitiğin oluşmasına sebep olmuştur. Güney Kafkasya tarih boyunca birçok imparatorluğun (Türkiye, İran ve Rusya) kontrolü altında kalmıştır. Kafkasya'nın jeopolitiği ele alındığında jeostratejik rekabetin yaşamadığı bir bölge konumundadır. Bölgedeki demografik açıdan iç içe geçmişlik ve çeşitlilik, dini ve etnik çeşitliliğin olduğu, Türkiye ve Azerbaycan arasında taşeron duvar görevi gören Ermenistan'ın olması bölgedeki siyasi jeopolitik düğümü meydana getirmiştir. Bu konjonktür çerçevesinde uluslararası ilişkilerde Azerbaycan için öncelikli mesele, Karabağ topraklarını Ermeni işgalinden temizlemek ve enerji piyasalarına enerji arzı oluşturabilmektir. Rusya açısından öncelikli mesele güvenlik, savunma, enerji ve stratejik anlamda bölgenin tamamında kontrolün ele alınması, İran için ise, Türk dünyası ile Türkiye'nin olası doğabilecek doğrudan iletişimi kesmeyi amaç edinmiştir. Diğer taraftan Gürcistan ise, Rusya'ya karşı toprak bütünlüğünü koruma ve Ermenistan'ı egale eden Azerbaycan ve Türk projelerinde önemli transit ülke konumunda yer almaktadır (İnaç ve Erdoğan, 2006, s. 13).

Kafkasya'nın sahip olduğu jeopolitik önem Avrupa ülkeleri arasında yeni bir pazar olarak görülmesine neden olmuştur. Bu sebeple Avrupa ülkeleri Kafkasya bölgesiyle sıcak ilişki içerisinde bulunma politikası benimsemiştir (Acar, 2009, s. 21-42). Buna karşılık bölgenin sahip olduğu doğal kaynaklar bölgede yer alan devletlerin siyasi kargaşa içerisinde bulunmasına neden olmuştur. Özellikle Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Gürcistan ile yaşadığı çatışma ülke ekonomisi üzerinde önemli kayıplara neden olmuştur. Türkiye ise bu süreçte Azerbaycan ile "akrabalık merkezli özel ilişkiler" (İnaç, 2003, s. 344) kurarak Güney Kafkasya bölgesinde yer alan ülkelerle ayırım gözetilmeksizin uluslararası ilişkilerini sürdürmüştür.

4. Türkiye'nin Kafkasya'ya Yönelik Politikası

Dış politika temel olarak, uluslararası ilişkiler disiplinin bir alt inceleme dalıdır. Bu politika, bir devletin diğer devlet ya da devletlere ya da bir bölgeye yönelik eğilimleriyle ilgilidir. Dış politika devletin uluslararası aktörlere, uluslararası sistemdeki devletlere ya da politika

yapıcılarına yönelik geliştirdiği stratejiler, planlı davranış kalıpları ve amaca ulaşmak için yapılan çalışmaların tamamını oluşturmaktadır. Burada temel amaç, bir politika yani “amaçla listesi” belirlemektir. Uluslararası sistem, çıkar çatışmalarının yaşandığı, büyük şiddetli mücadelelerinin olduğu bir ortamdan meydana gelmektedir. Bu yüzden, bir dış politikanın meydana getirilmesinde dikkat edilmesi gereken ilk konu, uluslararası sistemdeki güç dengeleri ve bu dengelerden kaynaklanan ittifaklar, çatışmalar, gerginlikler ve bloklaşmalardır (Gözen, 2004, s. 3-6).

Soğuk Savaş sonrasında birçok ülkede olduğu, Türkiye’de dış politika yeniden belirlenmiştir. Nitekim Soğuk Savaş sonrasında Türk dış politikasında yeni arayışların ortaya çıktığı görülmektedir. Bazı kesimler bu yeni arayışları rejimin yaşamış olduğu kimlik kriziyle açıklamaya çalışmışlardır. Bu kesimler tarafından yapılan yaklaşımın doğru olduğu siyasal rejimin Türk dış politikasında göstermiş olduğu sürekliliği Soğuk Savaş sonrasında da görmek mümkün olabilmektedir. Soğuk Savaş sonrası dönemini özellikle 1990’lar ve 2000’ler olarak ayrılarak incelendiğinde Türk dış politikasında yaşanan süreklilik ve değişim daha iyi anlaşılacaktır (Erol ve Ozan, 2011, s. 43). Wilson ilkelerini incelendiğinde, o ilkelerin dönemin şartlarına göre oldukça idealist olduğu görülmektedir. Ancak günümüzdeki siyasal tarihçilerinin o tarihsel süreci analiz ettiğinde idealist görünen o ilkelerin altında realist amaçlar olduğu ön plana çıkmaktadır. İdealizmin aslında realizm gösterdiği, ABD’nin Ortadoğu politikalarının ilk kez toplanarak uyguladığı bu ilkelerinin o dönemdeki algılanış ve günümüze olan yansımaları özellikle özerklik konusunda gerçekleşmiştir (İnaç, 2014, s.51). Dolayısıyla hem o dönemde hem de günümüzde realist hedeflerin yanı sıra faydacılığında gözetildiği söylenebilir.

Geçmişte dış politikalara yönelik yaşanan gelişmeler Türkiye’nin günümüz iç ve dış politikasına yansımıştır. Bugün bakıldığında Türk dış politikasının temel iki davranış kalıbı, realizm ve faydacılıktan meydana gelmektedir. Türkiye’nin temel dış politika stratejisi, her zaman uluslararası sistem dışında kalmama ve sisteme dâhil olma çabası olmuştur. Bu anlayış Türkiye’nin kuruluşundan beri varlığını sürdürmüştür. Nitekim Türkiye’nin ulusal güç kapasitesi uluslararası arenada yalnız kalabilmesine neden olacak büyüklükte olmamıştır ve günümüzde de aynı anlayış devam etmektedir. Dolayısıyla Türkiye’nin Soğuk Savaş döneminde yaşanan Güney Kafkasya politikasında faydacılığın olduğunu söylemek mümkün görünmektedir. Burada ancak dış politikanın etkinliğinin tartışılması mümkün olabilmektedir (Tutar, İnaç ve Güner, 2006, s. 289). Realizmin temel unsuru olarak gösterilen ve Birinci

Dünya Savaşı sürecinin de şekillendirilmiş olduğu “düşmanın dışarıdan geleceği” sorunu uluslararası ilişkiler paradigmaları açısından sürekli tartışılan konuların başında gelmiştir. Aslında teorilerin temeline bakıldığında mutlak bir realist anlayışının olduğu net bir şekilde görülecektir. Örneğin, Türkiye’de yaşanan Kürt sorunu ve özerklik ile ilgili yapılan konuşmalar, sorunun dışardan değil de içerde olduğunu gösterse de bu sorunun oluşmasında dış güçlerin etkisi olduğu bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla faydacılığın ve realizmin temelinde şekillenen ABD dış politikasıyla oluşan Ortadoğu ve Türkiye’nin varlığında söz edilebilmektedir. Yaşanan bu süreç Wilson İlkeleri’yle temellendiği ve günümüzde de devam ettiğini göstermektedir. Özellikle *Self-determinasyon ya da Özerklik ilkesi* Wilson İlkelerinde olduğu gibi Türkiye’nin de dile getirilen ulusal nitelikte önem taşıyan çok önemli konuların başında gelmektedir (Yiğit, İnaç ve Güner, 2007, s. 88).

Realizm, devletleri uluslararası ilişkilerin temel aktörleri olarak görmekte, uluslararası ilişkiler ve uluslararası politikayı da devletlerin arasındaki mücadele süreci olarak görmektedir. Devletlerin bütüncül ve tek pare bir şekilde önemli bir oyuncu olarak gören realistler, devlet içinde yaşanan dinamikleri göz ardı etmemektedirler. Realistler, konular arasında hiyerarşi gözetmekte ve güvenlik ve askeri konularını daha ön plana almaktadırlar. Uluslararası anlaşmazlıkların çözülmesi ve istikrarın sağlanması da gücün kullanımıyla ilgilidir (İnaç ve Ünal, 2013, s. 230).1980’lerin sonlarından SSCB’nin dağılma sürecine girmesiyle birlikte başlayan ve 1990’lı yıllarından sonuna kadar devam eden süreçte Osmanlı Devleti döneminden kalan Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık anlayışları bir bakıma devamı olduğu ileri sürülebilecek gelişmeler olmuştur. İki kutuplu anlayışın çökmesiyle birlikte dış politikada yeni yön bulma ya da içinde bulunulan bunalımdan çıkma amacıyla yeni Osmanlıcı, Türkçü ve İslamcı düşüncelerinin yeniden şekillendiği ve bu düşüncülerin denenmeye çalışıldığı görülmüştür. Ancak bu düşünce akımlarının gelişmesine tepki olarak batılı düşünceler özellikle 28 Şubat döneminde radikal bir kimlik kazanmıştır. Küreselleşen dünyada yaşanan değişimler karşısında sorunları çözmeyi düşünen bu düşünce akımları, ne var ki yaşanan gelişmeler karşısından yetersiz bulunmuş ve dışişleri bakanlığı tarafından çok fazla kabul görmemiştir. Türk dış politikası bu düşünce akımlarını zamanı ve yeri geldikçe bir araç olarak kullanmayı amaçlamış ve ideolojik değil, “faydacı”, “realist” ve “akılcı” bir şekilde seyretmeye devam etmiştir (İnaç, 2014, s. 54).

Dinamik ve önemli bir bölgede yer alan Türkiye’nin, 2001 krizinde sonra yapılan 2002 genel seçimlerden tek partinin iktidarın başına geçmesiyle ve daha sonra uygulamış oldukları

politikada hem dış politikada hem de iç politikada “geleneksel statükocu” düşüncesinden vazgeçilip revizyonist anlayışın hâkim olmaya başladığının göstergesidir. Son dönemde dış politikada yürütülen diplomaside revizyonist düşüncenin hâkim olduğu görülmektedir. Yeni dönemde Türkiye, Ankara merkezli ve kendine özgü politikalar yürütmeye başlamış ve gerektiğinde “hayır” diyebilme yetkisini de kullanabilmiştir. Örneğin, 1 Mart 2003 tarihinde tezkeresi ile ABD’ye hayır denilebilmiş ve İran’a yönelik yaptırımlar konusunda BM güvenlik konseyindeki oylama da aynı tavrı benimsemiştir (Bal, 2011, s. 342). Şüphesiz Türkiye’nin dış politikaya yönelik tercihleri, iç meselelerinden ayrı incelenmemesi gerekmektedir. Ancak şu gerçektir ki, dış politikada başarı, büyük oranda iç politikadaki istikrarına bağlıdır. Türk dış politikasında bu anlamda bir ayrıcalığı olmadığı görülmekte ve burada yöntemin önemi de ortaya çıkmaktadır. Bu yöntem, sürdürülebilirlik ve realizm sorularını gündeme getirmekte ve bu açıdan proaktif ve çok kapsamlı bir dış politikanın yalnızca realist seçimler ve etkili iç desteğin olması durumunda başarılı olunabileceği savunulmaktadır. Özellikle küresel ekonomik kriz ve yaşanan kargaşa, büyük güçler arasında yaşanan çatışma, insani durumlarda çaresizliğin artması ve yoksulluğun yaşanması ve küresel iklim değişikliğinde “ya şimdi ya da asla” noktasında alarm durumu meydana geldiğinde dış politika seçimlerinin sürdürülebilirliği ve realist konusu oldukça ciddiye alınması gerekmektedir (Keyman, 2010, s. 13).

5. Türkiye’nin Kafkasya’da Bölgesel Güç Olması

Savaş sonrası dönemde Türkiye’nin Kafkasya politikasını ele alınırken dönemsel ayrımlara dikkat etmek gerekmektedir. Bu dönemi için 1989-1991 döneminde Türkiye henüz belirsizliğini devam eden ve nereye gideceği öngörülmemeyen, Sovyet Cumhuriyetlerindeki milliyetçi konulardan uzak kalmayı tercih etti ve geleneksel dış politikasına yönelik ilişkilerini de Moskova merkezli olacak şekilde ayarladı. SSCB’nin dağılmasıyla birlikte yukarıda da ifade ettiğimiz gibi ard arda birçok ülke bağımsızlıklarını ilan ettiler. Türkiye bağımsızlıklarını ilan eden söz konusu ülkeleri ilk tanıyan devlet ve lider olma düşüncesiyle o bölgede Rus gücünü kırmaya yönelik politika izledi. Bunun yanı sıra o dönemler, İran ve Rusya ile artan rekabet ortamında Türkçü, İslamcı ve Turancı söylemler gündeme gelmeye başlamış ve Türkiye yalanan değişimlerden heyecanla bölgede plansız ve programsız etki mücadelesine girmiştir. 1993-1995 dönemlerinde ise ve özellikle SSCB’nin dağılmasından sonra ortaya çıkan boşluk Rusya Federasyonu tarafından doldurulmuştur. O dönemlerde Türkiye’nin kendi yetersizliklerini ve sınırlarını algılamasıyla birlikte bölge ülkeleriyle ilişkilerini istediği düzeye çıkartamamasından dolayı o süreçte büyük bir hayal kırıklığı

yaşanmıştı. 1995 yılından günümüze ise Türkiye'nin hem kendi gücünü hem de kendi bölgesel gerçekleri çok daha iyi gören, Rusya Federasyonu'nun görmezden gelmeye, daha dengeli, gerçekçi ve karşılıklı iş birliğine dayalı bir politika geliştirme gayreti içinde olmuştur (Aydın, 2001, s. 371-374).

Türkiye için Kafkasya bölgesi büyük önem taşımakta ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri ve Rusya için ekonomik ve siyasal kültür köprüsü, "Uzun Koridor" konumundadır. Türkiye'yi Güney Kafkasya'da daha etkili olmasını sağlayan temel faktör ne olmuştur soruna verilebilecek en iyi cevap, 2008 yılına kadar Türkiye Azerbaycan ve Gürcistan ile iyi ilişkiler kurması ancak Ermenistan ile aynı doğrultuda ilişki kurmaması olmuştur. Bakü Tiflis Ceyhan ve Bakü Tiflis Erzurum boru hatta projeleri Türkiye ve Azerbaycan arasındaki etkileşimini önemli şekilde etkilemiştir. Bakü Tiflis Kars Demiryolu projesi de Ermenistan'ı dışlayan bir proje olarak gösterilmektedir. Bu projelerin gerçekleştirilmesinde Gürcistan önemli bir kilit rol oynamıştır. Bilindiği üzere temel Güney Kafkasya yolları Gürcistan toprakları üzerinden geçmektedir. O dönemde Türkiye Cumhurbaşkanı olan Abdullah Gül'ün Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında ekonomik ittifakın oluşmasında önemli etkisi olmuştur. Ermenistan hem Azerbaycan topraklarında hak iddia ettiği için hem de Karabağ sorunu olduğu için bu bölgesel projelere dâhil edilmemiştir. Türkiye ve Azerbaycan, yalnızca Ermenistan Karabağ'dan vazgeçmesi halinde sınırlarını açılacağını (İsayeva, 2017, s. 71) ifade etseler de Ermenistan buna yaklaşmamıştır.

5.1. Türkiye Kaynaklı Nedenler

Kafkasya hem dünya politikası için hem de Türkiye için son derece önemlidir. Kafkasya bölgesi başta Doğu ve Batı ve Kuzey ve Güney arasında bir geçiş bölgesinde olmasından dolayı son stratejik öneme sahiptir. Soğuk savaş sonrasında yaşanan gelişmeler bölgenin stratejik pozisyonunu daha da geliştirmiş ve bu bölge bütün Avrasya'da hem refahın hem istikrarın sağlanmasında gün geçtikçe daha da önem kazanmıştır. Bölgede refah ve istikrarın sağlanması yalnızca Avrasya için stratejik önem olmamakta bununla birlikte, Türkiye'nin kendi güvenliği ve istikrarı açısından da son derece önemlidir. Kafkasya'yı Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan önemli bir kapısı olarak görmek gerekmektedir (Aydın, 2001, s. 374). Türkiye'nin Kafkas Cumhuriyetleri ile ilişkilerindeki önemli ve dönüm noktası aynı zamanda SSCB'nin de dağılmasını hızlandıran 19 Ağustos 1991 tarihli darbe girişimidir. Gorbaçov'a karşı yapılan bu darbenin başarısızlıkla sonuçlanmasıyla birlikte o zamana kadar Moskova'da bağımsız şekilden hareket etmekte çekinden olan birçok Orta Asya liderlerini

bile SSCB'nin ilerleyen süreçte dağılabileceğini düşündürdü (Özkan, 2022a, s. 126). O dönemlerde Türkiye ise büyük karmaşa içinde olan Moskova ile olan ilişkilerini devam ettirmiş ve diğer taraftan da bağımsızlıklarını kazanan cumhuriyetler ile ilişkilerini eskiye göre daha fazla geliştirmekteydi. Sovyetler Birliğinin çökmesiyle de, dönemin liderleri tarafından büyük ve önemli bir fırsat olarak görülmüş ve bundan faydalanmak isteyenler baş kaldırmıştır. Türkiye, Kuzey Kafkasya'dan İran Körfezine, Adriyatik'ten Çin Seddi'ne uzanan Türk dünyasını içine alan geniş boyutta etkinlik gösterebilecek, "bölgesel bir güç" olarak görülmeye başlanmıştır. Bu sürecin en önemli tartışmalarından birisi, yaşanan gelişmelerin Türkiye'yi ilk kez bölgesel düzeyde etki edebilecek, Kafkasya ve Orta Asya'da önemli konumda olabilecek ülke konumuna gelip gelmediğidir. Türkiye'nin söz konusu ülke konumunda küresel düzeyde yaşanan gelişmelerin de yardımı ile yeni bağımsızlıklarını elde eden devletlerle paylaşmış olduğu din, dili tarih ve etnik kimlik gibi önemli alanları kullanarak ulaşma imkânıdır. Böyle bir ortamda, başta Türk Cumhuriyetleri olmak üzere, yeni devletlerin toprak bütünlüğünün korunması ve bağımsızlıklarını bir daha geri verilmemesini sağlayacak ilişki ağının olması, Türkiye'nin bu bölgeye yönelik politikalarının temelini oluşturmaktadır. Türkiye, bağımsızlıklarını ilan eden eski Sovyet Cumhuriyetlerinin tamamını tanıyarak, Ermenistan hariç olmak üzere diplomatik ilişkiler sağlayan, imzalanan protokoller aracılığıyla büyükelçilik bulundura ülkelerin başında gelmektedir (Çelikpala ve Veliyev, 2015, s. 21). Türkiye'nin Kafkasya'ya yönelik politikası savaşı sonrası bölgesel istikrar ve düzenin yeniden sağlanması açısından Türkiye'nin önermiş olduğu Kafkasya iş birliği ve İstikrar Platformu, Ermenistan Açılımı, Türkiye ve Azerbaycan ilişkileri, ticari ve ekonomik nedenler ve enerji işbirliğiyle değerlendirilmektedir (İsayeva, 2017, s. 73). Dolayısıyla hem geçmişte yaşanan sorunlar hem de günümüzdeki temel ekonomik faktörlerin de etkisiyle bu süreç şekillenmiştir.

Güney Kafkasya devletlerini Türkiye ile ilişkilerinden denklem eksikliğini sağlayan Ermenistan'dır. 2008'de futbol diplomasisiyle yeni siyasi çabalar sağlamaya çalışan devlet karar vericilerin bu süreçten istedikleri resmen çıkılmaz duruma gelmiştir. Türkiye'nin Kafkas politikasının temel amaçlarını, bölge ülkeleri arasında bağımsızlığa, toprak bütünlüğüne karışmama, iç işlerine karışmama, toprak bütünlüğüne karışmama, iyi komşuluk, saygılı ve eşitlik esaslarına dayanan dostane ilişkilerin kurulması ve bu ilişkilerin ortak faydalara hizmet çok yönlü bir iş birliğine dönüştürülmesini oluşturmaktadır. Kafkasya bölgesinde ortaya çıkan sorunlara karşı kalıcı ve barışçıl çözümlerin sağlanması, tüm bölge ülkeleri arasındaki ilişkilerin daha önceki durumlara oranla normal getirilmesi ve yaşanan kutuplaşmanın önüne

geçilmesi için iş birliğine gidilmesi, Türkiye'nin Kafkasya politikasının temelini oluşturmaktadır. Kafkasya Türkiye için oldukça büyük öneme sahip bir konumdur. Türkiye'nin Kafkas bölgesindeki beklentilerini aşağıda gösterildiği şekilde sıralanabilir (Aydın, 2001, s. 381);

- Kafkasya'da Rusya ile Türkiye arasında "Barış Kuşağı" kuşağı şeklinde tamponun bölgenin oluşturulması,
- Gürcistan iyi ilişkilerinin sağlanması ve Azerbaycan ile kardeşli, dostluk ve mümkün olduğu kadar her alanda stratejik iş birliğinin sağlanması,
- Türkiye'nin uzun vadeli enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla, başta Hazar deniz yatakları olmak üzere Orta Asya petrol ve doğalgazın en uygun koşullarda ve kesintisiz olarak Türkiye üzerinden batıya gitmesinin sağlanması,

Başka taraftan da bakıldığında, Türkiye yaşanan bu süreçte hem işbirliği sağlamak hem de sanayi açısından önemli faydalar kazanmayı hedeflemekteydi. Örneğin, 1989 yılında AT komisyonu tarafından tam üyelik başvurusu reddedilen Türkiye için yeni bir kapı ya da diğer bir ifadeyle yeni bir çıkış yolu açılmış bulunmaktaydı. Bu yeni çıkış yolu oldukça yüksek ekonomik potansiyele bağlıydı. Türk özel sektörü de devlet kurumlarından çok daha önce bölgeye girmiş ve bu potansiyeli ve öne süren karlılığı hayata geçirmek istemiştir. 1992 yılının ortalarına gelindiğinde ise bölgede yatırım yapan Türk firmalarının sayısı 200'dür (Özkan, 2022b, s. 241). Günümüzde de bu firmaların sayısı her geçen gün artmaktadır.

5.2. Bölgesel Kaynaklı Nedenler

Türkiye, Kafkasya ile önemli bir sınır komşusudur. Bu yüzden Türkiye ihracata dayalı ticari ve ekonomik düzen kurması gereken önemli bir bölge olarak görülmüştür. Türkiye yalnızca Hazar merkezli olacak şekilde enerji kaynaklarına erişmesi ve bu enerjilerin Batılı pazarlara ulaştırılmasına odaklanmamıştır. Kafkaslarda, özellikle de Azerbaycan ve Gürcistan hem Orta Asya'ya hem de Rusya pazarına ulaşmada ve ticaret yapmada öncelikli bir konuma gelmiştir. Bölgesel iş birliği ve ekonomik/ticari bağlar ve bu anlamda öncelikli konular olarak görülmüştür. Bu ilişkilerin kurulması, bölgenin bir güvenlik tehdidi olarak çıkartılabilmesinin önemli bir gereği olarak görülmüştür. Bilindiği üzere, Kafkasya bölgesi, Türkiye'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği (KEİT) benzeri bölgesel girişimlerinin de merkezinde yer almıştır. Buradan yola çıkarak, kültürel ilişkileri de içerecek şekilde işbirliğini şekillendirecek kurumsallaşmaya gidilmesi politikası bu dönemin önemli ürünlerindedir. Türkiye'yi 2000'li yıllardan dış yardım alan ülke yerine dış yardım yapan ülke konumuna getiren ve büyük

prestij kazandıran Türkiye Kalkınma ve İşbirliği Ajansı (TİKA) gibi örgütlerde de bu dönemde kurulmuştur (Özkan ve Özer, 2023, s. 191). Dolayısıyla Türkiye'nin Kafkasya bölgesinde önemli bir güç olunmasında, hem sahip olduğu potansiyel hem de bulunduğu coğrafik konumunun da etkisi son derece önemli olmuştur.

Stratejik öneminden öte Trans-Kafkasya zengin rezervleri, hidrokarbon kaynakları (doğalgaz ve petrol) açısından önemli bir bölgedir. Bu bölge Avrasya'da kurulan ulaştırma ve enerji koridorlarının kesiştiği noktada bulunmaktadır. Bölgedeki ticaret potansiyeli bölgenin sahip olduğu zengin doğal kaynaklar göz önünde bulundurulduğunda ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Özellikle bölgenin önemli devletlerinden olan Azerbaycan üzerinden değerlendirilecek olursa, Bu konuyu Güney Kafkasya devletlerinden olan Azerbaycan üzerinden incelersek, Azerbaycan ve Türkiye kardeş devletler olarak bilinmektedir. Türkiye Azerbaycan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk devlettir. Dolayısıyla, Türkiye tarafından Azerbaycan'a ilişkin iktisadi yatırımlar yapılmış, karşılığında ise Bakü-Tiflis-Ceyhan Hattı projesi hayata geçirilmiştir. Böylelikle, Azerbaycan petrol rezervlerinin Avrupa pazarlarına çıkma fırsatı doğmuştur (Cafersoy, 2001, s. 126). Bağımsızlığını kazanmasından sonra Azerbaycan, Türkiye ile iktisadi ilişkiler konusunda da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Ticari ve ekonomik anlamda iki ülke arasında yapılan 150 civarında çeşitli işbirliği yapılmış fakat bazı sebepler dolayısıyla faaliyete geçilememiştir (İnaç, 2005, s. 75). Özellikle, "1 Kasım 1992 tarihli Ticari ve Ekonomik İşbirliği Anlaşması", 31 Temmuz 1996 tarihinde yürürlüğe giren "Yatırımların Karşılıklı Teşviki ve Korunması Hakkında Anlaşma" ile 1 Ocak 1998 tarihinde yürürlüğe giren "Türkiye ile Azerbaycan Arasında Çifte Vergilendirmenin Önlenmesi Anlaşması" ikili ilişkiler bakımından oldukça önemlidir (Özkan, 2019, s. 1741).

5.3. Uluslararası Sistemlerden Kaynaklı Nedenler

1989 tarihinden sonra uluslararası toplum açısından sürecin önemi, Orta ve Doğu Avrupa'dan Orta Asya ve Kafkaslara kadar geniş bir coğrafyada yeni ve bağımsız ulusların Sovyet Bloğunun çöküşü itibariyle tarih sahnesinde yerlerini almaları, yeni bir dünya düzeninin oluşmaya başlaması ve demokrasiye yönelmeleri olmuştur. Böylelikle, Sovyetler Birliği'nin çöküşü, Kafkasların ve Orta Asya'nın dış dünyaya uzun bir süre sonra açılması, kısa bir süre zarfında tüm bölgeyi, özellikle Güney Kafkasya bölgesini dünyanın ilgi odağı haline gelmesini sağlamıştır (Elma, 2009, s. 89-90). Güney Kafkasya ülkeleri bağımsızlıklarını elde etmelerinin ardından, totaliter sistemden demokrasi ve piyasa ekonomisine geçiş yapan, bir diğer ifadeyle demokrasi deneyine girmeleriyle siyasi, idari, sosyal, askeri ve ekonomik

bakımdan büyük güçlüklerle karşılaşmış ve uzun yıllar bölgede istikrar hâkim olamamıştır. 2000’li yıllara kadar devam eden süreç, bugün halen farklı şekillerde sorunlar tezahür etmektedir (İnaç, 2007, s. 27).

Güney Kafkasya şu an ki koşullar ölçüsünce değerlendirildiğinde karşı karşıya kaldığı sorunlar şu şekilde sıralanabilir; etnik çatışmalar, gölgedeki rekabet, ekonomik sorunlar, işbirliği ve güvenlik ile demokrasinin kurumsallaşma sorunu şeklindedir. Kafkasya ile ilgili bu sıralanan maddeler arasında en çok ortaya çıkan etnik çatışmalar olmuştur. Bu konuya değinmek gerekirse, yaklaşık iki yüz yıl kadar süren Rus hegemonyasından ve koloni idaresinden Güney Kafkas halkları-Azeri, Gürcü ve Ermeniler- uzun bir aradan sonra Sovyetler Birliği’nin çökmesiyle, özgürlüklerine adına küreselleşme verilen tarihin hızlı aktığı bu süreçte kavuşmuşlardır. Ancak, “Ön Asya’nın Balkanları” şeklinde nitelendirilmesinin yerine oturduğu bu coğrafyada bağımsızlık bölge halkına huzur ve istikrarı tam manasıyla sağlayamamıştır (Elma, 2009, s. 199).

6. Azerbaycan’ın Karabağ Zaferi Sonrası Kafkasya’daki Güç Dengesi

Azerbaycan-Türkiye ilişkileri, İkinci Karabağ Savaşı’ndan sonra Azerbaycan’ın elde ettiği zafer ile yeni bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Kafkasya’da her iki devletin de jeostratejik işbirliğinin yeni sürecinde kazanımları olacaktır. Bu kazanımlar ise (Hasanoğlu, Memmedov ve Maharramov, 2020, s. 528);

- Ermenistan işgali altında bulunan Azerbaycan’ın %20’lik topraklarının kurtarılmasıyla, ekonomiye bu bölge entegre edilmesiyle yatırım imkanı oluşturacaktır. Yatırım imkânlarından faydalanması beklenen en büyük kesiminde Türk işadamlarının olması düşünülmektedir.
- Azerbaycan Cumhurbaşkanı Aliyev’in Dağlık Karabağ sorununun sona ermesine ilişkin, bu bölgede yeni işbirliklerinin oluşmasını temel oluşturacağını ifade etmiştir. Gerçekleştirilmesi planlanan projelerde Türkiye’nin de Azerbaycan’ın stratejik ortağı olarak faydalanması kuşkusuzdur.
- Bölgede oluşturulması planlanan yeni işbirliği ve projelerde saldırgan tutumundan vazgeçmesi beklenen Ermenistan’ın da dâhil olması mümkün hale gelebilir. Böylelikle stratejik bir perspektifin Güney Kafkasya’da oluşması anlamına gelir.
 - Azerbaycan’ın Karabağ Zaferi göstermiştir ki, Güney Kafkasya’nın jeopolitik ortamının belirleyici ülkelerinden birisi de Türkiye’dir. Bölgenin geleceği açısından

bu gerçeklik büyük önem arz etmektedir. Güney Kafkasya’da Azerbaycan güvenilir bir ortak olan Türkiye’yi kazanmıştır. İkinci olarak 10 Kasım 2020’de imzalanan bildirinin uygulanması noktasında etkili bir siyasi konumu olan Türkiye’nin önemi oldukça büyüktür. Üçüncüsü ve beklide en önemli sonuçlardan birisi, Türkiye’nin Güney Kafkasya’da siyasi gelişmelerde rol alması Rusya’nın bölgede sahip olduğu politik tekeli de sonlandıracaktır. Rusya bu durumda her istediğini dayatan politikalar yerine bölgedeki ekonomik, siyasi gelişmelerde daha eşitlikçi taraf olarak yer alacaktır. Dolayısıyla bu durum Rusya-Türkiye ve Azerbaycan-Rusya ilişkilerinde yeni bir sayfanın açılması anlamına da gelmektedir. Kısa vadede düşünülecek olursa, Rusya bölgede Türkiye’nin bir rakibi değil de, stratejik işbirliği içerisinde çıkarları doğrultusunda hareket eden bir taraf olarak nitelendirilecektir.

- Güney Kafkasya’da mevcut diğer etnik sorunların çözümü adına da İkinci Karabağ Savaşı önemlidir. Sorunun bu şekilde çözülmesi ile yalnızca Azerbaycan’ın değil aynı zamanda Türkiye’nin de nüfuzunun artması anlamına gelmektedir.
- Önemli maddelerden biri de, Ermenistan topraklarından geçmek koşuluyla Nahçıvan ile Azerbaycan arasında ulaşım koridoru açılması planlanmıştır. Bu durum özellikle Türkiye’nin bölge ile bağlantısının sağlanması açısından önemlidir. Böylelikle Türkiye ekonomik gelişmelere aktif şekilde katılabilecektir.
- Azerbaycan ile girdiği mücadelede Ermenistan sürekli sivil halkı hedef haline getirmiştir. Böylelikle Ermenistan, Azerbaycan halkının kendi devletine olan güvenini zayıflatmayı amaçlamaktadır (İnaç, 2020, s. 43). Ermenistan halkı yok ederek o bölgeyi Ermeni yurdu haline getirmeyi planlamaktadır. Sivil halka yönelik Ermeni saldırıları Azerbaycan halkının devletine olan güvenini hiçbir şekilde sarsmamış aksine artırmıştır.

Sonuç

Azerbaycan ve Türkiye'nin yakınlığı, iki ülkenin siyasi liderleri tarafından farklı zamanlarda "Türkiye, Azerbaycan'ın dış politikasının merkezinde yer alacaktır." şeklinde tarif edilmiştir. Türkiye-Azerbaycan ilişkisi kapsamında "Onun sevinci sevincimiz, üzüntüsü üzüntümüzdür." ve "İki devlet bir millettir" defalarca ifade edilmiştir. Nitekim Azerbaycan-Türkiye ilişkilerine bakıldığında halkların tarihi ve kültürel bağlarının ülke siyasetine ve diğer alanlardaki ikili ilişkilere yansıtılarak bürokratik süreci kolaylaştırdığını söylemek mümkündür. Ancak geçmişten günümüze iki ülke arasındaki ilişkiler incelendiğinde, söz konusu duygusal

yakınlığın iki ülke ilişkilerine herhangi bir etkisinin olmadığı ve süreci değiştiren farklı parametrelerin olduğu görülmektedir. Zengin enerji rezervlerine ve önemli bir enerji potansiyeline sahip olan jeopolitik açıdan önemli Azerbaycan topraklarında 1991 öncesinde Rusya ve İran gibi bölgesel güçlerin nüfuz mücadelesi, Türkiye'nin bölgeye hakim olmasını zorlaştıran bir konjonktür oluşturmuştur. Ancak Rusya'nın o dönemde bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmek için izlediği politika, Azerbaycan'da etkileri halen devam eden ve Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinde öne çıkan bazı güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir.

Küreselleşmenin etkisi ile modern dünyada bölgesel ekonomik işbirliklerinin güçlendiği görülmektedir. Dünya düzeninin böyle olduğu bir ortamda karşılıklılık ilkesine dayanarak devletlerarası ekonomik ve ekonomik olmayan ilişkiler güçlendirilmektedir. Türkiye ve Azerbaycan arasındaki ekonomik ilişkiler bu örneklerden birisidir. Her iki ülkenin enerji, ticari ve stratejik işbirliği alanındaki yatırımları, BTC ve BTE boru hatları ile Azerbaycan'da doğalgazın Batı'ya taşınması için geliştirilen üçüncü boru hattı (TANAP) ile enerji ve ekonomik açıdan ne düzeyde olduğunu açıklamaktadır. Dünya enerji kaynaklarına sahip bir coğrafyanın enerjisini taşıma noktasında Türkiye önemli bir konumda yer almaktadır. Azerbaycan, enerji kaynaklarının ihracatı nedeniyle, enerji talebi nedeniyle de Türkiye Rusya'ya bağımlıydı. Fakat bu bağımlılık durumu TANAP sayesinde sonlanmıştır. Bu anlamda TANAP'ın, Azerbaycan doğalgazının Türkiye sınırlarından Avrupa pazarına ulaştırılmasında ve diğer projelerin uygulanmasında her iki ülkenin stratejik değerinin dünya çapında anlaşılmasına katkı sağlamaktadır. Azerbaycan ile Türkiye arasında hayata geçirilen BTC, Azerbaycan petrolünün Azerbaycan için Rusya tekeli dışında güvenilir boru hatlarıyla dünya pazarlarına ulaştırılması; Türkiye açısından bakıldığında, BTC konsorsiyumunda da % 6,53 pay, ilk 16 yılda 140-200 milyon dolar ve sonraki 24 yılda yıllık ortalama 125-150 milyon dolar otoyol geçiş ücreti ile daha sonra hayata geçirilen BTE Doğal Gaz Boru Hattı Projesi kapsamında Türkiye, Azerbaycan'dan doğalgazı doğrudan ve daha ucuza temin etme imkânına sahip olurken, Azerbaycan da doğalgazını ihraç edebilmektedir. Bu proje ile zengin doğal gaz kaynaklarını Rusya'ya bağımlı olmadan kendi fiyatıyla dünya pazarlarına sunma fırsatı bulmuştur.

Azerbaycan ve Türkiye arasında hayata geçirilen projeler, iki ülke arasında kurulan işbirliğinin her iki tarafa da fayda sağlayacağını göstermiştir. Bu nedenle ortak çıkarlar Bu noktada ortak bir irade ortaya koymak ve enerji alanındaki işbirliğini siyasi olarak desteklemek iki ülkeyi stratejik ortaklık düzeyine getirecektir. Ancak iki ülke ilişkilerinde dış

güç faktörünü inkâr etmek ve ilişkileri tamamen bağımsız düşünmek doğru olmaz. Nitekim Azerbaycan'ın jeopolitik konumu ve sahip olduğu enerji kaynakları, Azerbaycan-Türkiye ilişkilerinin gelişmesini engelleyecek dış müdahaleleri mümkün hale getirecektir. Karabağ sorunu Güney Kafkasya bölgesinin en önemli konularından birisidir. SSCB dağılmadan önce siyasi anlaşmazlıklar şeklinde ortaya çıkan bu sorun Azerbaycan ve Ermenistan arasında uzun süre devam etmiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra iki devlet arasındaki sorun sıcak çatışmaya dönmüştür. Azerbaycan ve Ermenistan kimliklerinin belirlenmesinde Karabağ adeta simge haline gelmiştir. Ermenilerin Türkiye açısından durumu görüntülediğinde; Ermenilerin uzun yıllar kendilerinden ayrı tutulmadıkları, yüksek mevkilere layık görüldükleri ve hoşgörülü davrandıkları tespit edilen bir durumdur. Bu hoşgörüyü karşılık olarak Ermeniler ise; Türklerin zayıf ve kritik durumunda, Türk (Osmanlı) düşmanlarıyla ayaklanarak işbirliği yapmıştır. SSCB'nin dağılmasından sonra, yeni devletlerin ortaya çıkmasıyla beraber Türkiye, Ermenilerin yaptıklarına karşılık gerekli tüm önlemleri almış ve uygulamış, hatta siyasi olarak ilişkilerini askıya almıştır. Türkiye, Dağlık Karabağ konusunda da adil bir tutum takınarak Azerbaycan'dan yana olmuş ve her dönemde destek vermekten geri durmamıştır. Azerbaycan ve Ermenistan arasında yıllardır süren sorunun düğümü çözülmeye başlamıştır. 10 Kasım 2020'de Azerbaycan ile Ermenistan arasında varılan mutabakat neticesinde Ermenistan'ın almış olduğu ağır yenilgi tescil olurken, işgal ettiği yerlerden çekilmesi de Azerbaycan adına tarihe geçen bir zafer olmuştur. Bölgede geçmişte İran ve Rusya'nın desteğini alan Ermenistan yeterli düzeyde destek görememiş, Fransa'nın vermiş olduğu destek ise etkisiz ve yetersiz kalmıştır. Dış politikada etkin bir siyasi duruş sergileyen Türkiye, iki devlet bir millet anlayışıyla hareket edip Azerbaycan'ın yanında yer alıp desteğini sürdürmüştür. Azerbaycan-Ermenistan arasındaki savaşta Türkiye siyasi ve askeri olarak Azerbaycan'a desteğini tam olarak vermiştir. Bu süreçte ulusal ve uluslararası basında savaşın en büyük kazananının Türkiye olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

Azerbaycan İkinci Karabağ savaşı ile yıllardır haksız bir şekilde Ermenistan tarafından işgal edilen topraklarını geri almıştır. Uluslararası örgütlerin sessiz duruşu, İran ve Rusya'nın Ermenistan'a sağlamış olduğu destekten dolayı bu zamana kadar problemin çözüm noktasında önüne çıkan engeller olmuştur. Fakat süregelen bu durumu değiştiren durum ise, Türkiye'nin ve Azerbaycan'ın askeri ve siyasi anlamda artan yetenekleri olmuştur. Sosyo-politik açıdan olaya bakıldığında Kafkasya'da her iki devlet söz sahibi olabilecek düzeyde önemli bir konum elde etmişlerdir. Bu savaş neticesinde Türkiye ve Azerbaycan, her ne kadar Ermenistan savaşı kaybetse de olumlu adımlar atılması dâhilinde işbirliği yapılabileceğinin

sinyallerini de vermişlerdir. Özellikle Türkiye'nin şartların olumlu şekilde devam etmesi halinde sınır kapılarının açılabilceğini ifade etmesi bunun bir göstergesi olmuştur. Ermenistan şu ana dek Rusya'ya bağımlı olarak yaşamış ve herhangi bir gelişme sağlayamamıştır. Dolayısıyla bu durumun farkında olarak hareket ettiği müddetçe, kazan kazan politikasıyla ülkesinin çıkarına dair gelişmeler meydana gelecektir. Azerbaycan ve Türkiye arasındaki ilişkiler özellikle Azerbaycan doğal gaz ve petrol kaynaklarının dünya piyasalarına ulaştırılmasıyla daha da geliştirilen ilişkiler kapsamında, her iki ülke arasında ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda giderek gelişen işbirliği süreci kendini göstermiştir. Bu anlamda, bölgesel kaynaklı ortaya çıkacak sorunlara karşı birlikte hareket edilmesinden uluslararası kurumlarda ortak çalışmalara kadar, ekonomi alanında geliştirilen uluslararası projelerden iki ülke silahlı kuvvetleri arasındaki uluslararası düzeydeki işbirliğine kadar pek çok çalışma gerçekleştirilmiş ve dahası yapılmaya çalışılacaktır.

30 yıllık Ermenistan işgalindeki Dağlık Karabağ Bölgesi, 27 Eylül 2020'de başlayan savaş neticesinde Azerbaycan'ın askerî ve diplomatik zaferi ile sonuçlanmış ve savaşın ardından yeniden imar çalışmaları başlatılıp, yerinden edilmiş on binlerce Azeri mülteci geri dönmeye başlamıştır. Savaş sonunda siyasi konumunu güçlendiren Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev tarafından 10 Aralık 2020'de Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın da katılımıyla başkent Bakü'de geniş kapsamlı bir askerî geçit töreni düzenlenmiştir. Türkiye-Azerbaycan ilişkileri herhangi başka bir ülkeye tehdit oluşturmamakla birlikte, bölgede işbirliği, kalıcı barış ve istikrar temelli politikalar izlemektedir. Başka bir ifadeyle her iki ülke ilişkileri kendine münhasır bir şekilde gelişip, ilerlemektedir. Özellikle, bu iki devletin Türk İslam dünyasında birbiri için var olması bile başlı başına büyük bir değer olarak nitelendirilmektedir.

Kaynakça

Alpargu, M. (2004). Güvenlik boyutunda Türkiye-Azerbaycan ilişkileri. *Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 2(3), 1–18.

Aydın, M. (2001). Kafkasya ve Orta Asya ile ilişkiler 1980-2001. B. Oran İçinde, *Türk Dış Politikası* (Cilt II). İstanbul: İletişim.

Bal, İ. (2011). *21. Yüzyıl Türk dış politikası*. Ankara: Agam.

Budak, A. (2019). *Osmanlı modernleşmesi, gazetecilik ve edebiyat*, 2. Basım, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.

- Cafersoy, N. (2001). *Elçibey Dönemi Azerbaycan dış politikası*. Ankara: AsamYayınları.
- Çelikpala, M. & Veliyev, C. (2015). Azerbaycan-Gürcistan-Türkiye bölgesel işbirliğinin başarı örneği. *CIES Policy Brief*, 3, 1-24.
- Delanty, G. (2004). *Avrupa'nın İcadı*. (Çev. H. İnaç). Ankara: Adres Yayınları.
- Elma, F. (2009). Küreselleşme sürecinde Güney Kafkasya demokrasi, güvenlik ve işbirliği sorunu. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(6), 195-206.
- Erol, M. S. ve Ozan, E. (2011). Türk dış politikasında süreklilik unsuru olarak siyasi rejim. *Akademik Bakış*, 4(8), 13-38.
- Gözen, R. (2004). *Dış politika nedir? 21. Yüzyılda Türk dış politikası*. Ankara: Nobel
- Hasanoğlu, M., Memmedov, A. & Maharramov, B. (2020). İkinci Karabağ savaşı sonrası Azerbaycan-Türkiye ilişkileri. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 522-529.
- Haviland, W. (2002). *Kültürel Antropoloji* (Çev: Hüsamettin İnaç, Seda Çiftçi), Kaknüs Yayınları, İstanbul
- İnaç, H. (2003). Makro Toplumsal Kuramlar Açısından Postmodernizm. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 341-351
- İnaç, H. (2005). Türkiye'nin Kimlik Problemleri: Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Sürecinde. Ankara: Adres Yayınları
- İnaç, H. ve S. Erdoğan (2006). "Postmodern Dönemde Kamu Yönetimi Algısı ve kamusal Alan Tartışmaları," *Akademik Bakış: Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi Celalabad*, Sayı: 9 (1-16).
- İnaç, H. (2007). Rethinking democracy and governance in the EU. *Journal of Academic Studies*, 9(32), 1-31.
- İnaç H. ve F. Ünal (2013). The Construction of National Identity in Modern Times: Theoretical Perspective. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(11), 223-232.
- İnaç, H. (2014). Çağımızın toplumsal algısını temsil eden parametrelerden kimlik, kültür ve uygarlık kavramlarının sosyo-politik analizi *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 35-57.

İnaç H. ve Yaman, M. (2015). Ulus İnşa Stratejileri Bağlamında Avrupa Milli Marşlarının Sosyo-Politik Mukayesesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(3), 17-34.

İnaç, H. (2020a). *Uluslararası güvenlik, Yeni dünya düzeni ve Türkiye*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.

İnaç, H. (2020b). Yeni dünya düzeninin bir habercisi olarak Azerbaycan-Ermenistan çatışmasının sosyo-politik analizi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 3(3), 509-521.

İsayeva, L. (2017). *Türkiye'nin Kafkasya dış politikası ve enerji stratejisi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Kerimov, B. (2007). *Haydar Aliyev döneminde Azerbaycan Cumhuriyetinin dış politikası (1993–2003)*(Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Keyman, E. F. (2010). Globalization, modernity and democracy-Turkish foreign policy 2009 and beyond. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 15(2), 1-20.

Özkan, A. (2019). Burjuvazi ve Muhafazakar Kimliğin Son Dönem Türkiye'sine Yansımaları. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 10 (17), 1735-1751.

Özkan, A. (2022a). Dış Politika ve Güvenlik Ekseninde Erdoğan Türkiye'si ve Putin Rusya'sı (1 b.). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık

Özkan, A. (2022b). Siyasi Parti Kapatmalarına Ulusal Güvenlik ve Demokrasi Açısından Tarihsel Bir Bakış. İçinde: *Türkiye İçin yeni Anayasa Vizyonu ve Yol Haritası* Savaş Yayınevi, ss. 231-251

Özkan A. ve B. Özer (2023). Politik Psikoloji Bağlamında Siyasal Bir Aktör Olarak Alparslan Türkeş'in Milliyetçilik Anlayışı, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 24, Sayı: 1, ss. 179-193

Palabıyık, M. S. & Deveci, Y. (2009). *Turkish – Armenian relations (1918-2009)*. The Armenian Question, Basic Knowledge And Documentation (Der. Ömer Engin Lütem), Terazi Publishing, Ankara.

Sariahmetoğlu, N. (2016). Karabağ sorununun çözüm sürecinde Türkiye ve Rusya. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 93-119.

- Tutar, A. E., İnaç, H. ve Güner, Ü. (2006). Dış Kaynak Kullanımının (Outsourcing) Makroekonomik Etkileri. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, Sonbahar 2006. 279-296.
- Uras, E. (1987). *Tarihte Ermeniler ve Ermeni meselesi*. İstanbul: Belge Yayınları.
- Yılmaz, R. (2010). Türkiye Azerbaycan ilişkilerinde son dönem. *Bilge Strateji Jeopolitik, Ekonomi-Politik ve Sosyo-Kültürel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 23-42.
- Yiğit, M. İnaç, H. ve Güner, Ü. (2007). Genişleme, Mali Yardım ve Ekonomik Büyüme Perspektiflerinden AB'nin İlk Dört GeniŐlemesinin Analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 8(2), 81-96.

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN ECONOMIC INSTABILITY AND ECONOMIC DEVELOPMENT IN IRAN (2000- 2017)

Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ*

Oğuz KESKİN**

Geliş Tarihi: 02.04.2023

Kabul Tarihi: 13.04.2023

Summary

After the Islamic Revolution; and especially when looking at the state of the country's economy; It is seen that creating a relative balance in the Iranian economy has become a more critical issue. Sudden changes and extreme inadequacies in essential indicators such as inflation - the exchange rate - exports and imports and unemployment; prove this claim and the emerging integrated and stable economy; shows the lack of policy. These factors are among the factors that governments try to control to achieve the three goals of allocation, distribution, and economic stability. The existence of these cases in the macroeconomic literature; They are accepted as indicators of economic instability affecting economic growth and development.

Keywords:Iran, Economic Instability, Economic Development, Macroeconomics, Exchange Rate

İRAN'DA EKONOMİK İSTİKRARSIZLIK İLE EKONOMİK GELİŞME İLİŞKİSİNİN İNCELENMESİ (2000-2017)

Özet

İslam Devrimi'nden sonra ve özellikle son on yılda ülke ekonomisinin durumuna bakıldığında, İran ekonomisinde görece bir denge oluşturmanın daha önemli bir konu haline geldiği görülmektedir. Enflasyon - döviz kuru - ihracat ve ithalat ve işsizlik gibi önemli göstergelerdeki ani değişimler ve aşırı yetersizlikler bu iddiayı kanıtlamakta ve ortaya çıkan entegre ve istikrarlı ekonomi politikalarının eksikliğini göstermektedir. Bu faktörler, tahsis,

* Istanbul University Department of Political Science and Public Administration, alimortezacaycisemsari@gmail.com, ID: 0000-0001-6639-8945

** Political Science And Public Administration, Hacı Bayram Veli University, ay7263693@gmail.com, ID: 0000 0002 7116 4534

dağıtım ve ekonomik istikrar olmak üzere üç hedefe ulaşmak için hükümetlerin her zaman kontrol etmeye çalıştıkları faktörler arasındadır. Makroekonomik literatürde bu olguların varlığı, ekonomik büyüme ve kalkınmayı etkileyen ekonomik istikrarsızlığın göstergeleri olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Kelimeler:İran, Ekonomik İstikrarsızlık ,Ekonomik Kalkınma, Makroekonomi, Döviz Kuru

Research Questions

1. Does the leading role in the relations between economic Instability and economic development in Iran be in political decisions

2.Is the future of Iran's economy more dependent on sanctions than Instability?

Aims And Goals

This article is about the pre-revolutionary and post-revolutionary periods in Iran; The aim is to examine the impact of Iran's Instability on its economic development.On the other hand, Iran, In the explanation of the spiral it is in, is to take a picture of the economic events and the situation created by the tools in the Iranian economy.In this context, the objectives of the study deal with the effect of sanctions and the economic aspect.

Method

The study deals with the pre-revolutionary and post-revolutionary economic and political aspects.In this context, the investigation was handled based on the literature review, and the qualitative method was used.The study preferred the qualitative approach because the economy constantly changes daily.

Introduction

After the 1979 Islamic Revolution, especially in the last ten years, when we look at the state of the country's economy, it has become an important issue to create a relative balance. Sudden changes and profound failures in critical indicators such as inflation and exchange rates, exports and imports, and unemployment are proof of this claim and a sign of the lack of integrated and stable economic policies that led to it. These factors are among those that governments always try to control to achieve the three goals of economic allocation, distribution, and stability. In the macroeconomic literature, the presence of these phenomena is considered an indicator of financial Instability and affects economic growth and

development. The World Bank report in 1991; data has drawn the attention of many economists about the necessity and importance of macroeconomic stability in Iran. This report reveals that more economically stable countries, where government policies are appropriately implemented, outperform unstable countries. Economic stability increases national savings and private investment, increases export competitiveness, and helps improve the balance of payments. Therefore, it is the basis of sustainable economic growth because it requires free and competitive pricing and a secure financial environment to encourage private-sector investment. Encouraging private investment depends on a safe economic environment. In addition, macroeconomic stability in terms of economic policies and the reliability of the country's monetary and financial authorities play an active role. Effective economic management is essential for the private sector. The success of any liberalization program requires macroeconomic stability in financial conditions and adjustment policies. Finally, rearranging the income distribution strengthens social and political stability and thus plans to move towards a desired state and society (Amirkhiz, 2015:12). Fisher (1993) sees economic stability as a state. In this case;

1. Inflation rate should be low and predictable
2. Real interest rate should be good for investment
3. Financial policy should be free of fluctuations and disruptions, and government budgets should be well managed. In another saying, the budget deficit ratio to output is essential to keep GDP at an acceptable level and use the banking system's credit system to provide a minimum level of debt.
4. The exchange rate should be set close to the equilibrium value

The unique situation of Asian countries led to the sale of raw materials and crude oil in these countries. However, unlike governments, Oil producers; in most developing countries rely heavily on foreign exchange requirements to meet their needs. Raw material exports are not minerals. Since the export market of these goods is often not stable enough, dependence on the export of these goods is always associated with some risk and Instability. Moreover, Most of these countries rely on imports of raw materials, machinery, capital goods, intermediate goods, and consumer goods to expand their industries and meet the consumer needs of their people. However, the demand for imports is generally higher than the sale of exported goods, thus causing a chronic deficit in the country's current account. Is also accompanied by more

Instability in the economies of these countries and can significantly limit the ability of governments to determine the most desirable development strategy (Khalili Iraq, 2001: 52). After the Islamic Revolution, When we look at the country's economy, especially in the last decade and more recently, the idea that a relative balance has been created in the Iranian economy has become an essential issue in the country. Sudden changes and profound failures in important indicators such as inflation, exchange rates, exports and imports, and unemployment prove this claim and show the lack of integrated and stable economic policies. Changes in incomes and expenditures or changes in foreign policy, which cause a difference in a particular situation, harm the country's economy and standard of living in the short run and keep the Government off the path of progress. Dangerous oil revenues, Islamic Liberal Economic Strategy programs, or new production systems; the lack of two reforms and radical reform structures; creates a kind of weakness in management in primary and strategic products in both petroleum and non-oil exports and imports. It is due to economic passivity, ostensibly due to the short-term and intermittent policies of the country's political governments that have made it inflexible in the face of changing circumstances.

For this reason, regarding Iran, which is planning a macroeconomic application due to political differences with some countries (such as Uzbekistan), Addressing important economic issues creates problems. While these problems later lead to the emergence of cultural and economic issues, It creates contrasts in creating better conditions by balancing the political relationship between countries between politicians. Instead, it risks leading to some political fragmentation among politicians. For example, a return to the core of the Islamic Revolution ideology caused many problems in all economic organs of the country. The Revolution sought to develop a plan to eliminate the current situation within the country in the region. The world, Returning to some of the right political moves in the past to achieve economic stability and then move toward sustainable progress and growth to stabilize the country's economy in the direction of economic development continuously and consistently with the right solutions, presents us only a few parts of the plan that the Revolution is trying to develop. Countries such as Germany, taking lessons or making political transfers by looking at the current situation after World War II, created a country model that the Revolution took as an example (Kesgeri, 2006:32).

Instability Of Oil Incomes And Economic Growth Of Oil-Rich Countries

Continuous and severe fluctuations in oil prices; Financial behaviors in global markets create a variable and asymmetrical effect on national economies. These behaviors are considered undesirable in the face of rising oil prices, as financial expansion and adjustments at higher prices take place politically and sometimes spontaneously, not just economic contraction in the face of falling oil prices. As a result, the pressure on financial markets and the private sector is doubled. In most countries, the real exchange rate is caused by excess money supply. The budget deficit is affected quickly, and this abnormality causes countries to deviate from their long-term equilibrium value. The chain of events in Iran after the Islamic Revolution is a typical example of this. Thus, on the one hand, the country's dependence on oil revenues; on the other hand, the volatile and unpredictable nature of oil prices; is an integral part of the macroeconomics of countries exposed to international shocks. The governments' budgets of these countries, the level of foreign trade, and public sector investment flows are among the most critical variables, the foreign assets of the central banks and their monetary base. They are vulnerable to fluctuations in the international oil market so oil revenues can affect macroeconomic variables in various ways, especially the rate of economic growth, government budgets, money supply, and exchange rates. In the studies carried out at Tehran University in 2009, The relationship between Iran's non-oil economic growth and oil shocks in the short run shows the asymmetric reaction of non-oil economic growth to oil shocks. Therefore, positive shocks to oil revenues do not significantly impact Iran's non-oil economic growth. Negative oil revenues significantly reduce economic growth. But on other issues, about the relationship between monetary policy instability and previous economic growth, although the increase in money volume leads to an artificial and temporary period of prosperity in the economy; on the one hand, the rise in inflation in the next period, On the other hand, it is predicted that it will cause a recession. Is means an inflationary recession, the first economic boom, and increased production; will become ineffective with the subsequent economic downturn and reduction in production, and the only inflationary effects would be an increase in the volume of money. In addition; for the continuation of (artificial welfare); The more extraordinary the insistence on increasing the amount of money, the more severe the

inflation will be, and the more influential the recession, the deeper and longer it will be (Dehghan Monshadi, Mohammad, 2013:192).

Inflation (change in price index) can be accepted as the most critical indicator of economic policy instability. High inflation and fluctuations significantly bring increased costs to the country's economies since high inflation rates fluctuate. The highest prices of high and unstable inflation are; the decrease in the economic growth rate and, consequently, the reduction in the level of public welfare on the one hand and the income distribution to the detriment of the low-income groups on the other hand; results in changes in wealth and well-being. High and volatile inflation prevents the relative prices from being known by economic actors. Because inflation does not increase the cost of all commodities at the same rate, economic actors cannot accurately separate relative price changes from general price changes. This disruption in determining comparable prices reduces the power of price tags and distorts the optimal allocation of resources. Of course, the higher the fluctuations in the inflation rate, the more this disruption will affect a known economic system.

High and volatile inflation will create economic uncertainty about future developments, and economic actors cannot draw a clear picture of the future. Will have a particularly negative impact on investment; As mentioned, after a study by a group of researchers at Tehran University, in 2009; In a series of studies, it has been proven that inflation rises with the increase of uncertainties and leads to a decrease in private sector investments in the economies of oil-rich countries, including Iran. For example, even in the Iranian city of Moore, the issue of sanctions caused severe erosion. However, rumors that political disagreements are causing a crisis in how Iran's salaries of civil servants and workers are met, macro and micro, have negatively impacted the country's economic growth rate. Another study (2001-2011) examined the effect of inflation on economic growth in Iran and oil-rich countries. The results show that inflation's impact on countries' economic growth is negative for Iran. In addition, the uncertainty effect of inflation on negative economic growth during the study period is negative. In the studies conducted in 2012, the impact of monetary policy on total production was discussed. The results of positive and negative shocks show that adverse shocks have much more impact on reducing economic growth than positive shocks.

Moreover, in all speculations, positive monetary shocks hurt production growth after a period, so most positive shocks' impact was neutralized in the coming period. The results show that while policymakers can boost economic growth to some extent by unexpectedly increasing

the volume of money expansion, they must pay much more for economic growth by reducing the money supply and inflation. Stability of the banking sector; Due to the relationship between economic growth and growth forecast, the economy is growing in developed countries. Banking stability is an essential stimulus for economic growth, so an increase follows periods of stability in the economic growth rate and vice versa. In addition, the banking sector's stability has reduced the uncertainty of the economic growth rate (Dehghan Monshadi, Mohammad, 2013:192).

Instability In Fiscal Policy And Economic Growth

The effect of financial policy instability on change, in the expenditures of the state on production and economic growth, can be considered over both short-term and long-term time. In the long run, how government spending affects production and economic growth is also affected by how government funds are financed on the one hand and allocated on the other. At the same time, the outlook of government spending is an influential factor in determining the long-term effects of government spending on production. The cost of governments rather than allocating them to public projects with a reasonable payback; to implement projects that the private sector can do; Since the assigned public sector works less than the private sector, it can be expected that increased government expenditures will adversely affect production and economic growth in the long run. However, fluctuations in government expenditures in the short run are of great importance for economic output and growth. The Instability of government or government spending, as government spending is one of the essential components of total economic demand, creates Instability in aggregate demand, leading to Instability in production and economic growth in the short run. When government spending increases, aggregate demand rises, and output and economic growth temporarily increase directly. However, in later periods, the effects of government expenditures on private consumption and investment gradually emerge. The impact of the first increase is neutralized.

On the other hand, reducing government spending will reduce production and economic growth by first reducing employment; however, later on, the decrease in production will be partially balanced with the increase in private sector investment and consumption. Therefore, government expenditures significantly impact private capital investments and are a powerful tool for growth policies and economic stability (Zamanzade, 2009:32). The study of the effect of financial costs (Current Expenditures, Government Capital, and Budget Deficit) on private investment in 2011 showed that the state of non-state work in Iran and increasing the

Government's current expenditure would affect the growth of capital and investment expenditures. Economic infrastructure has a devastating effect on private investment and can have a negative impact (Zamanzade, 2009:32).

Exchange Rate Instability And Economic Growth

Exchange rate fluctuations and exchange rate policies are imperative in the economy of oil-rich countries. In this period, when economists were one of the leading causes of the great crisis in 1930, they took into account the foreign exchange policies of the countries. The fluctuations in the exchange rate and the changes in the value of the national currency against the foreign money of these countries are significant. International monetary and financial institutions, especially the International Monetary Fund, emphasized the need to pay attention to this variable and always suggested intervening in the foreign exchange market to reduce fluctuations. In other words, the real exchange rate can affect macroeconomic performance, especially economic growth, among factors that deviate from equilibrium values and indecision. Changes in exchange rates in different directions hurt production. The result of these effects is the net effect of exchange rate changes on production. The net impact of fundamental exchange rate changes on display is evident in two directions. One is the use of the existing production capacity of the economy, and the other is the way of investment and the creation of new production capacities in the economy. They are lowering the real exchange rate by increasing the prices of exported goods in foreign markets and decreasing the costs of imported goods in domestic markets, shifting the demand of the entire economy to the need for foreign goods and services. Lowering the exchange rate reduces the need for domestically produced goods in both domestic and foreign markets (Khatayi, 2004: 42). Reducing the demand for domestic production will lead to a complete shortage of existing production capacity so domestic production will decrease with the real exchange rate. Partial use of some of the production capacity is adversely affected and weakened. In turn, the increase in the exchange rate increases the demand for domestic production in domestic and foreign markets, thus positively affecting production and economic growth. In addition to using existing production capacity, building new capacity through investment is a meaningful way to influence exchange rate changes in production. However, although the effect of different industries on the Iranian economy varies according to the exchange rate, generally, a positive result will dominate the lowering of the exchange rate in the short run, and investment will dominate due to its negative effect. In the long run, however, the negative

impact of devaluation will likely prevail. Thus, in general, lowering the real exchange rate in the short run harms the way existing capacities are used in production but positively increases the creation of new productive powers. Reducing the use of existing capabilities and reducing the result of new production capacities will weaken domestic production and economic growth. While examining the relationship between exchange rate instability and economic growth in the Iranian economy, which was handled by economic researchers, this situation on the characteristics of the economic growth model; shows that absolute exchange rate instability and devaluation can harm the growth of the Iranian economy. In addition, in a study conducted at Allamah Tabatabai University in 2004; Examining the dynamic relationship between exchange rate and GDP in the Iranian economy, according to this research; Contrary to many opinions about the Iranian economy; It has been revealed that there is a negative but weak relationship between the real exchange rate and the production of the country. Thus, the depreciation of the national currency; Since the country's output did not increase with the natural exchange rate increase, an increase in the nominal exchange rate significantly affected increasing production (Halafi, 2007: 85).

Iran's Position In The Index Of Economic Freedom Compared To Other Countries In The Region

Statistics on the Index of Economic Freedom; Since 1980, Iran has been accepted as an indicator of economic freedom in indicator economies with other countries in the region. Iran is above the average in this index compared to other countries. Iran's position in this index was worse before the Revolution than in the years after. The changes made in the years after the Revolution, the nationalization of banks and some resources, the outbreak of the Iraq war, and the expansion of Government in the Government worsened the situation in Iran. However, with the start of the construction period and the implementation of adaptation policies almost from 1991, the economic freedom of the country has increased (Gorce, 2003: 24). But with the emergence of repressive sanctions from 2001, some customs-free destinations, including the United States and the Persian Gulf; The Saudi trend has become a moderate trend, but with the reform of economic structures in Iran from 2011, new trade; With the new laws and regulations, Iran's free trade process with the world has improved a little bit more safely with all countries. However, with the continuation of the sanctions, the index of this trend fluctuated somewhat with the relative trend. In Iran, between 2010 and

2016, Iran's development level ranged between 168 and 173; It was ranked 168th in 2010 and 2013, 2016, and 171st in 2015.

It is crucial as it shows the stability of Iran's position in this ranking after the two-row recovery in 2015 (Derakhshanfar, 2014: 50). The banking system is convenient and adopted with coordinated policies. Macro and economic targets; Directing correct and efficient liquidity control tools to productive economic activities will increase financial stability and improve investment processes, employment, and production, leading to its formation. The foreign exchange market structure of oil-rich countries should generally be determined by the exchange rates of their central banks. A range of multi-government and inter-agency governance should be addressed. In other words, it creates room for action with strategic arrangements and essential decision-making in structures. Fluctuations in oil revenues, directly and indirectly, affect financial responses. Production to inflation; and the employment structure. As a result, it continues to threaten the country's economic growth. Therefore, proper planning to control how oil revenues are used in proportion to the foreign exchange earnings from oil revenues can prevent shocks from entering the country's economy. Therefore, it is necessary to reduce the impact of fluctuations in oil prices on the country's economy. The position of the National Development Fund Oil price shocks; includes reducing its influence on monetary policy and ultimately lowering costs and exchange rates (Sameti, 2012: 98).

From 2001 to 2017; The State of the Economic Freedom Index in Iran and the Countries of the Region in Consecutive Periods.

Economic Freedom Index in Iran: Regional								Year		
Arap emirates	Georgia	Azerbaijan	Saudi	Türkiye	Qatar	Oman	Bahrain	İran	SHAMSI	Gregorian
79/4	58/3	50/3	62/2	60/6	60	67/7	75/9	35/9	1380	2001
73/6	56/	53/3	65/3	57/2	61/9	4	76/6	36/4	1381	202

73/4	58/6	54/1	63/2	51/9	65/9	64/6	76/3	43/2	1382	2003
67/2	58/9	53/4	60/4	52/8	66/5	66/9	75/1	42/8	1383	2004
65/2	57/1	54/4	63	50/6	63/5	66/5	71/2	50/5	1384	2005
62/2	64/5	53/2	63	57	62/4	63/7	71/6	45	1385	2006
62/6	69/3	54/6	60/9	57/4	62/9	65/8	71/245	45	1386	2007
62/6	69/2	55/3	62/5	59/9	6/2	67/3	72/2	45	1387	2008
64/7	69/8	58	64/3	61/6	68/8	67	74/8	46/6	1388	2009
67/3	70/4	58/8	64/1	63/8	69	67/7	76/3	43/4	1389	2010
67/8	70/4	59/7	66/2	64/2	70/5	69/8	77/7	42/1	1390	2011
69/3	69/4	58/9	62/5	62/5	71/3	67/9	75/2	42/3	1391	2012
71/1	72/2	59/7	60/6	62/9	71/3	68/1	75/5	43/2	1392	2013
71/4	72/6	61/3	62/2	64/9	71/2	67/2	75/1	40/3	1393	2014
72/4	73	61	62/1	63/2	70/8	66/7	73/4	41/8	1394	2015
72/6	72/6	60/2	62/1	62/1	70/7	67/1	74/3	43/5	1395	2016
76/9	76	63/6	64/4	65/2	73/1	62/1	68/5	50/5	1396	2017

(Ministry of Industry, Mining, and Trade, 2016:35)

Solutions And Recommendations

1. Even though the Iranian economy has entered a complex process with the Revolution, political decision-makers should develop a regionally shared economy model to overcome this process with minor damage. For this, common economic forums should be established by the strategists of the countries in the region, and structures for permanence should be found.

2. It is only possible to reduce economic costs by coordinating Iran with other economic sectors. Therefore, the adoption of a clear strategy in determining the value of the national currency, which facilitates the achievement of the goal of economic development, should form the basis for determining the exchange rate of the rial.

3. Developing managerial methods is imperative in volatile economies like Iran. For this reason, although Iran's economy is focused on oil, it should engage in an independent, autonomous oil economy away from government changes.

Suggestions For The Future

1. Iran should focus on stabilizing mechanisms for its domestic economy. For political decision-makers to protect Iran's economy from permanent damage, variable policies need to be systematized.

2. Any financial or inflationary fluctuation in the world; Iran faces severe breaks due to contractions or expansions in the money supply. The way to overcome this is the need for a standard behavioral change regarding sanctions.

3. Iran's financial vulnerabilities over the following decades, even though he is oil-rich, carry a high risk of survival. It should choose geo-strategic partner countries in the international arena and regionally.

Conclusion and Evaluation

Considering the political aspects in oil-rich countries, especially from the perspective of Iran, having its geopolitical situation in the region and the world is, in many ways, A country's economic or non-economic variables and behaviors can affect the economic growth process. Establishing a stable security system in the macroeconomic and microeconomic economies of oil-rich countries, including Iran, requires fundamental changes in the financial structure of governments. Iran is also not satisfied with this, and for its economic transformation, it needs to change its political and economic systems according to its ideological structure. Therefore, financial discipline is of vital importance for Iran. In this context, macroeconomic management and policies play a decisive role in responding to internal and external shocks. In line with the procedure in this area, the following suggestions can be made: Instability in the money supply growth rate is one of the leading causes of economic growth rate instability and inflation instability. In other words, monetary Instability has also been an essential factor in creating business cycles and destabilizing economic growth in Iran. Ensuring liquidity growth

control is open to reduce the movement of liquidity towards speculative activities, reduce inflation and increase macroeconomic stability. Money and banking system; Due to the decisive role of monetary and credit policies, the national income of oil-rich countries, including Iran, is considered during production. It also becomes one of the essential tools for governments to intervene in economic matters. Thus, besides monetary and non-monetary instruments, budgetary instruments and economic power programs give importance to governments. It is necessary to act quickly to create economic growth and development needs by increasing macroeconomic stability, which can affect the entire economic life of the society (Rahmani, 2012: 60).

References

- Amirkhiz, (2015), Examining the Relationship Between Economic Instability and Iran's Economic and Social Development, Sociological Studies, Department of Economics, Tabriz Branch, Islamic Azad University, Tabriz, page 12 Iran.
- Derakhshanfar,(2014), Master Thesis on the Relationship between Economic Freedom and Economic Growth in MENA Countries. Islamic Azad University. Azad University, Central Tehran Branch - School of Accounting Economics. Page:50.
- Dehghan Monshadi, Mohammad, (2013) The relationship between macroeconomic instability and economic growth in Iran, Ph.D. student of Shiraz University, Economic Policy and Research Quarterly, 171 - 21st year, number 67, fall 2012, pages 192
- Gorce, (2003), Investigation of the Role of Economic Stability in Iran's Economic Growth Performance with Simultaneous Equation Systems. Quarterly Business Survey. No 28, Page 24.
- Halafi, (2007), "Iran's Real Exchange Rate and Economic Growth," 79. Journal of Economic Research, Page: 85.
- Kesgeri,(2006), Instability in macroeconomic and private sector investments in Iran. Journal of Economic Research. 6. Combined and collective roots in econometrics. Tehran: Rasa Institute of Cultural Services. Page:32.
- Khatayi,(2004), "Examination of the dynamic relationship between exchange rate and GDP in the economy of Iran," two quarterly programs and quarterly budget, Page 42.

Khalili Iraq, (2001), the importance of a sustainable macroeconomic environment. Journal of Economic Research. 58, page5 2.

Ministry of Industry, Mine and Trade; Statistics International Indicators, Topic: Economic Freedom, Report No. 22, Moa Vent Plan and Program, Statistics and Data Processing Office, the fourth week of June,(2016).

Sameti,(2012), "The Effect of Economic Instability on Human Development in Selected Asian Countries," Journal of Economic Research Rah-e Andisheh, Vol 2, No 5, Bahar, Page:98.

Rahmani,(2012), "Examination of the Positive Relationship Between Macroeconomic Policies and Income Distribution in Developing Countries," Journal of Economic Policy, Winter, Page:60.

Zamanzade,(2009), "The Relationship Between Oil Drives and Economic Growth of OPEC Member States: Is This Relationship Asymmetrical?", A study on energy economics in the summer.Page:32.

Key Terms

Economic Instability: The Situation In Which Macro Aggregates Such As Aggregate Demand And Aggregate Supply Are Not In Balance In An Economy

Economic Development: The Development Of A Country's Economic, Social, And Political Well-Being

Economic Growth: The Increase In The National Income Created In A Country And The Amount Per Capita From This National Income Compared To The Previous Year.

The Economic Freedom Index Measures How Countries Support Financial Freedom With Their Policies And Institutions.

Exchange Rate: A Situation That Shows The Currency Value Of A Country's Currency With Other Countries.

Inflation Refers To The Gap Between The Money In Circulation And The Sum Of Commodities And Services That This Money Can Buy.

TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA İNTERNET HABER SİTELERİNİN HABER OLUŞTURMA PRATİKLERİ: T24 VE HABERTÜRK ÖRNEĞİ

Feyza Kübra AĞIRTMİŞ*

Geliş Tarihi: 14.04.2023

Kabul Tarihi: 19.06.2023

Özet

Günümüzde yeni medya, bireylerin hayatlarının vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Toplumsal cinsiyet rolleri bu yeni medya ortamlarında kendini inşa ederken aynı zamanda toplumsal cinsiyet rollerini aktarmada bu yeni medya önemli bir işlev görmektedir. Bu çalışma, yeni medyada internet haber sitelerinde oluşturulan içeriklerin toplumsal cinsiyet rolleri perspektifinde kadının ve erkeğin rolleri bağlamında nasıl sunuldukları ve bu haberler üzerinden kadınlık ve erkeklik temsilinin nasıl gerçekleştiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda T24 internet haber sitesinin kadına yönelik cinsiyetçi söylem bağlamında Habertürk internet haber sitesine kıyasla haber içeriklerinin kurgusunda daha eşitlikçi bir politika uyguladığını kanıtlamak olacaktır. T24 ve Habertürk internet haber sitelerinin Twitter hesabı üzerinden paylaştığı haberler toplumsal cinsiyet bağlamında analiz edilmeye çalışılmış, internet haber sitelerinin kendi Twitter'ı üzerinden paylaşmış olduğu haberler eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan eleştirel söylem analiziyle 1 Ocak 2022-7 Ocak 2022 tarihleri arasında 1 hafta boyunca kadına yönelik daha eşitlikçi bir politika uygulayan T24 internet haber sitesi ve eril ideolojinin çıkarları doğrultusunda haberlerini üreten, tık haberciliği güden Habertürk haber sitesinin Twitter hesabından paylaşmış olduğu haberler karşılıklı olarak irdelenmiştir. Yeni medyanın cinsiyetçi söylemleri arttırdığı, kadına yönelik kadının ikinci plana itilmesi, evine ve erkeğine bağlı olmasının bekleniyor oluşu, bu konunun toplumsal cinsiyet eşitliğiyle irdeleniyor olmasını haklı çıkarmaktadır. Sonuç olarak Habertürk internet haber sitesi ile T24 internet haber sitesi karşılaştırıldığında T24 internet haber sitesinin üretmekte olduğu haberler, kadına

* Üsküdar Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Öğrencisi, feyzakubra.agirtmis@st.uskudar.tr, ID: 0000-0002-3585-8280

yönelik artan cinsiyetçi söylemler bağlamında demokrasi temelinde kadın ve erkek eşitliğine dair katkı sunabilecek örnek bir medya politikası olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Yeni Medya, Ataerkillik, Kadın

NEWS CREATION PRACTICES OF INTERNET NEWS SITES IN THE CONTEXT OF GENDER: THE EXAMPLE OF T24

Abstract

Today, new media has become an indispensable part of individuals' lives. While gender roles construct themselves in these new media environments, these new media also play an important role in conveying gender roles. This study aims to reveal how the content created on internet news sites in the new media is presented in the context of women and men's roles in the perspective of gender roles and how the representation of femininity and masculinity is realized through these news. In line with this purpose, it will be proved that T24 online news site applies a more egalitarian policy in the construction of news content compared to Habertürk online news site in the context of sexist discourse against women. The news shared by T24 and Habertürk online news sites on their Twitter accounts were examined in the context of gender, and the news shared by the online news sites on their Twitter accounts were analyzed using critical discourse analysis. Through critical discourse analysis, the news shared on the Twitter accounts of T24 online news site, which implemented a more egalitarian policy towards women for one week between January 1, 2022 and January 7, 2022, and Habertürk news site, which produces news in line with the interests of masculine ideology and pursues click journalism, were mutually analyzed. The fact that the new media increases sexist discourses, pushes women to the background, and expects them to be tied to their homes and men justifies the examination of this issue in terms of gender equality. In conclusion, when Habertürk online news site and T24 online news site are compared, it is seen that the news produced by T24 online news site is an exemplary media policy that can contribute to gender equality on the basis of democracy in the context of increasing sexist discourses against woman.

Keywords: Gender, New Media, Patriarchy, Woman

Giriş

Cinsiyet, bireye biyolojik anlamda farklılıklar temelinde yaklaşan bir kavramdır. Tıpkı siyah-beyaz gibi iki farklı gruba ayırarak bireyi kadın ya da erkek oluşunu ifade ederek ayırıştırır. Toplumsal cinsiyet ekseninde aynı zamanda toplumun çeşitli grupları tarafından kadın ve erkeğe doğduğu andan itibaren çeşitli roller, davranış kalıpları, sorumluluklar atanır ve bu kendilerine atanan rolleri, davranış kalıplarını ve sorumlulukları yerine getirmeleri beklenir.

Günümüzde kadınların kamusal alanda daha fazla rol almaya başlamasıyla birlikte kadının bu kamusal alanda kendini ispatlayabilmesi ve bu alanda yer alabilmesi açısından fırsat tanımıştır. Fakat buna rağmen her alanda ve her koşulda kadın -erkek eşitliği tam manasıyla sağlanabilmiş değildir. Toplumlar, tarım toplumlarından post modern toplumlara geçmiştir ancak buna rağmen kadın, kadına yönelik eril bakış açısından ve o bakış açısının tesirinden kurtulamamıştır. Eril bakış açısı, kadını günümüz post modern çağında bile var olan cinsiyetçi yaklaşımdan kurtulmanın yollarını aramaya mecbur bırakmaktadır. McLuhan 1967 yılında yazmış olduğu “Araç mesajdır” adlı eserinde iletişim araçlarının kültürü yaygınlaştıracığından bahsetmiş ve bu kültürün dünyayı küresel bir köye dönüştüreceğini ve aynı zamanda bu küresel köyün zaman ve mekân kavramlarından da bağımsız olacağını iddia etmiştir. Kanadalı yazar Marshall McLuhan’ın 1967 tarihinde dile getirdiği “global köy” günümüzde internet sayesinde gerçekleşmeye başlamıştır (Altay, 2011:6-12). Geleneksel medyada oluşturulan haberlerin eril bir dille oluşturulduğu birçok çalışma tarafından ortaya konulmuştur.

“20. yüzyılın beraberinde getirdiği birçok önemli gelişmeler medyanın doğmasına neden olmuştur. Kitlelerin iletişim olanaklarını maksimum düzeye çıkarması açısından faydacı veya yönlendirmeci olabilen medya özellikle 1920 yılından sonra gündelik yaşamın vazgeçilmez bir parçası haline gelmiştir. Sözlü, görsel ve yazılı olarak üretilerek kitlelere ulaşan geleneksel medya araçları, 1990 yılından sonra bilgisayar teknolojisindeki gelişme ve yayılımla çok daha önemli bir konuma yükselmiştir” (Arvas, 2021: 104-105).

İnternetin yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte 1990’lı yıllarda bu terim web 1 olarak adlandırılırken terim, 2000’li yıllara gelindiğinde web 2.0 olarak kullanılmaya başlanmıştır. Web 2.0 sayesinde bu teknolojileri kullanan kullanıcılar sadece tüketen (pasif) değil aynı zamanda üreten (aktif) katılımcılar olarak karşımıza çıkmaktadırlar. İnternetin hayatımıza girmesiyle beraber daha eşitlikçi bir durum ortaya çıkmıştır. İnternet ortamına herkesin, sıradan insanların bile eşit bir biçimde erişebilmesi cinsiyet eşitliği bağlamında da önemli bir boyuttur. “Bilginin demokratikleşmesi adı verilen bu süreçte herkes eşit bir şekilde bilgiye erişebiliyor, üretebiliyor ve paylaşılabiliyor”(Kesgin, 2018: 2). Yeni medya ortamına

geleneksel medyadan farklı olarak herkesin katılabilmesi ve bu yeni medya ortamının etkileşimsellik özelliği sayesinde ya tümüyle bu cinsiyetçi söylemlerin ortadan kalkması ya da bu cinsiyetçi söylemlerin pekiştirilmesine olanak tanımaktadır. Bu sayede yeni medya, toplumsal rollerin tekrarlanması neredeyse en fazla yinelenmeye olanak sağlayan bir kurum haline gelirken, kadınlık ve erkeklik temsilleri yeni medya ortamında oluşturulan çeşitli içerikler sayesinde gerçekleştirilmekte ve bu var olan içeriklerin sürekli olarak tekrarlanması sayesinde bu rollerin daha fazla görünürlük kazanmasını sağlamaktadır. Toplumsal cinsiyet perspektifinde geleneksel medyada oluşturulan içeriklerin eril bir dille oluşturulduğu ve bu geleneksel medyaya kıyasla yeni medya ortamında kadınlık ve erkeklik temsili üzerinden cinsiyetçi bir dille oluşturulan haberlerin nasıl üretildiği bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Bu amaçla örneklem olarak yeni medyada toplumsal cinsiyet perspektifinde kadına yönelik eşitlikçi politika uygulayan T24 internet haber sitesi ve buna karşı tık haberciliğini güden, eril ideolojinin çıkarları doğrultusunda haberlerini üreten Habertürk internet haber sitesinin Twitter’ı üzerinden paylaşmış olduğu haberler eleştirel söylem analizine tabi tutulmuştur. Haberler üzerinden bu çalışmanın gerçekleşmesinin temel sebebi birçok kullanıcı ile etkileşime giren önemli içerikler olmasıdır. Bu yüzden çalışmada eril dil ile oluşturulan internet haberlerindeki içeriklerde kadının, erkeğin ötekisi olarak sunulması ve bu yeni medyanın da bu amaca hizmet etmiş olması sorunsalı ele alınacaktır. Bu çalışma, İnternet haber sitelerinde kadının erkeğin ötekisi şeklinde sunumuna ait temaları içeren haberlerde “kadının” duygusal, zayıf, evine ve erkeğine bağlı imgelerinin inşasında kullanılan kodların hangi söylemleri ihtiva ettiğini incelemeye dayanmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında haberlerde inşa edilen imgelerin söylemler yoluyla kadınlar ile ilgili oluşturulan stereo tiplerin haber metinlerine nasıl eklemlendiğini ortaya çıkarmak, çalışmanın diğer amaçlarından biridir. Eril yapı kendisini yani erkeği güç ile özdeşleştiren karşı cinsinden olanı ise kadını zayıf, güçsüz, erkeğin ötekisi olarak tasvir etmektedir. Bu bağlamda internet haber siteleri ataerkil çıkar doğrultusunda kitlelerin manipüle edilmesi noktasında hemfikirdir.

Çalışmanın hipotezi açısından bakıldığında, internet ortamındaki kadına yönelik öteki algısına dair ve kadının erkeğin ötekisi olarak sunumuna yönelik tanımlamalar, internet haberlerinin eril dili kadını daha da farklı bir boyutta kurgulamış ve kadına yönelik cinsiyetçi söylemi beraberinde getirmiştir. Çalışmada internet haber sitelerinin haber metinlerinde ataerkil (eril) dil kullanımı ve bunun sonucunda kadına yönelik ötekileştirici söylem sorunsalı üzerinde durulmaktadır. Kadın-erkek karşıtlığını içeren söylemlerde erkek, “sert, güçlü, kahraman,

başarılı” olarak kurgulanırken, kadın, “duygusal, zayıf, evine ve erkeğine bağlı” olarak erkeğin ötekisi ile kurgulanmıştır.

Bu hipotezlerden yola çıkarak araştırma bütün yönleri ile ele alınacaktır. Araştırmanın önemi açısından eleştirel söylem çözümlemesi, toplumsal cinsiyet bağlamında internet haber sitelerinin oluşturmuş olduğu haber metinleri çerçevesinde incelenen metinler araştırmanın sorunsalına dair önemli veriler sunmuştur. Öncelikle eleştirel söylem analizinin kullanımına olanak sağlayan çalışmada, metinsel anlamda internet haber dilinin bize neler söylediği, seçilen bu haberlerde derinlemesine bir analiz yapılarak gösterilmeye çalışılacaktır. Eleştirel söylem analizinin uygulanacağı çalışmada metinlerin ideolojik yapıları tümüyle irdelenebilecektir.

Araştırmanın cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramının tanımlanmasından yola çıkarak toplumsal cinsiyet perspektifinde toplum tarafından belirlenen kadın ve erkeğin rollerine ilişkin günümüzdeki koşullarda bu rollerin nasıl oluştuğu ve bu bağlamda bireylerden hangi davranışların beklendiğine dair süreçleri incelemektedir. Bu bağlamda eril bakış açısının kadına yönelik bir “erkeğin ötekisi” anlayışının var olduğunu iddia eden bu çalışmada, erkek perspektifinin kadınlar açısından sorunlu bir bakışa sahip olduğu noktasında tespitlerde bulunmaktadır. Ayrıca araştırma erkeğin algısındaki kadının toplumsal cinsiyet bağlamında kadın-erkek eşitliği ve eşitsizliği perspektifinde incelenmesi ve bu anlamda toplumsal cinsiyet rollerine yönelik geliştirilen ön yargılara değinilmesi gerektiğidir. Erkek, temel olarak karşı cinsi olarak kadını karşılaştırmalı bir ölçek içerisinde değerlendirmiştir ve karşı tarafın hep bir eksiklik barındırdığı ilkesinden yola çıkarak, karşı tarafı negatif yönde yorumlama yoluna gitmiştir. Nihayetinde hep bir eksiklikle, farklılıkla değerlendirilen kadın ötekileşmiştir.

Araştırmanın son bölümünde toplumsal cinsiyet ve yeni medya ile ilgili detaylı bilgi verecek, ardından geleneksel medya ve yeni medyaya değinilip bu bağlamda iletişim teknolojilerinin hayatımıza girmesiyle beraber bu yeni medya dediğimiz ortamda kadının internet haber sitelerinde oluşturulan haber içeriklerinde nasıl inşa edildiği toplumsal cinsiyet açısından söylem çözümlemesi bağlamında incelenecektir. İnternet haberlerinde kadının ‘öteki’ olarak inşasının hangi söylemsel yollarla gerçekleştirildiğinin yanı sıra çalışmada, eril yapının kurguladığı imgeler ve stereo tiplerin internet haberlerinde nasıl karşılık bulduğu metinsel anlamda ele alınacaktır. Bu bağlamda, eleştirel söylem çözümlemesi içeriğinde, haberlerin makro ve mikro yapıları analiz edilmeye çalışılacaktır. Makro yapının alt başlıkları açısından

bakıldığında; Başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, bağlam bilgisi, ardalın bilgisi ve fotoğraflar gibi tematik yapıları incelenirken, mikro yapıda ise sentaktik çözümleme, bölgesel uyum, sözcük seçimleri, haber retoriki çözümlenmeleri ele alınacaktır.

'Toplumsal Cinsiyet Bağlamında İnternet Haber Sitelerinin Haber Oluşturma Pratikleri: T24 Örneği' başlıklı çalışma internet haberlerinde kadına yönelik erkeğin ötekisi olarak sunumu ve bu bağlamda kadının ötekileştirme sorunsalına odaklanan önemli bir kaynak olarak görülebilir.

1. Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramı aynı kavramlar gibi görülse de aslında birbirinden farklı iki kavram olup bu kavramlar birbirini tamamlamaktadır. Cinsiyet kavramı İngilizce de "sex", toplumsal cinsiyet kavramı ise "gender" olarak ifade edilirken aynı zamanda birbirlerinin yerine kullanılan kavramlardır. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları birbirleriyle iç içe geçerek anlam karmaşasının içinde yer almaktadır. Ancak bu iki terim birbirlerinin yerine kullanılsa dahi aynı anlamlara gelmeyen farklı kavramlardır. Cinsiyet, biyolojik anlamda farklılıklar temelinde erillik ve dişillik boyutunda bireylere atfedilmektedir. Bu bağlamda bireyin fiziki açıdan farklı olduğunu belirterek bunu bireylerin nüfus cüzdanlarına da yansıtılmaktadır. Cinsiyet kavramı, birçok araştırmacı tarafından farklı tanımlanmaktadır.

Dökmen (2015:20)'e göre cinsiyet terimi, kadın ya da erkek olmanın biyolojik yönünü ifade ederek ve bu yapının biyolojik yapıya karşılık gelmekte olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda başka bir araştırmacı; Sosyoloji isimli çalışmasında Giddens (2012:505), cinsiyet terimini bireyin yani kadın ve erkeğin bedeninin dışı ya da erkek olarak tanımlanmasının nedenini farklılıklar temelinde fizyolojik ve anatomik olarak yorumlayarak kullandığını ifade etmektedir. Farklı yorumlanan cinsiyet kavramı aynı anlamda ancak farklı boyutlarda karşımıza çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet kavramı ise bireyin içinde bulunduğu kültüre ve geleneklere bağlı olarak ortaya çıkan ve bireylerin bu davranış kalıplarına uymaları beklenen davranışlar bütünüdür. Cinsiyet temelinde kadın ve erkek biyolojik özellikleri açısından birbirinden farklıdır. Bu farklılığa ise cinsiyet denilmektedir. Cinsiyet, bireye doğumundan itibaren atfedilmiş bir statü olup toplum tarafından bireye atfedilmiş olan bir roldür (Adaçay, 2014:3). Cinsiyet sözcüğü zamanla değişime uğramıştır. Sadece biyolojik farklılıklar

temelinde olmayıp sosyo kültürel anlamda oluşturulan yeni bir kavram olarak da tanımlanmıştır. Bu şekilde toplumsal cinsiyet kavramı ortaya çıkmıştır. Toplumsal cinsiyet, biyolojinin kodladığı maddi bedenlere manevi anlamlar yükleyerek onları kültürel olarak tanımlamakta ve ayırmaktadır. Kadın ve erkeği, kadınlık ve erkeklik denen rol ve statüler bütünüyle özdeşleştirmektedir (Bingöl, 2014:108).

Ataerkil (Patriyarkal) toplum tarafından kadın ve erkek, her iki cins birbirinin zıttı olarak gösterilir. En basit ifadeyle toplumlar, yeni doğacak kız ve erkek bebeklerde bile dualistik anlamda bir ayırım yapmaya meyillidir. Bunu renk örneği üzerinden göstermek mümkündür. Kız bebeğe pembe renk yakıştırılırken, erkek bebeğe mavi renk yakıştırılır. Kadın'ın duygusal, merhametli, şefkatli olması ve erkeğin ise güçlü, cesur ve sert olması beklenir ve bu gibi örnekler verilebilir. Ayrıca kadın ve erkeğin yaptığının birbirine benzememesi ve benzemesi halinde ise bu ataerkil (patriyarkal) toplumlar tarafından dışlanması, ayıp görülmesi şeklinde gerçekleşmektedir. *Toplumsal cinsiyet* kavramı, kadın ve erkek arasındaki toplumsal ilişkileri belli bir şekle göre tanımlamakta, erkek ve kadın ve erkek çocukla kız çocukları arasındaki ilişkiye ve bu ilişkinin sosyal olarak nasıl kurulduğunu belirtmektedir. Bu anlamda toplumsal cinsiyetin getirdiği roller dinamiktir, içeriği zamana ve yere göre değişmektedir (Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008:15).

Toplumsal cinsiyet, oluşturulduğu toplumun kültürü, düşünce yapısına göre kendini farklı göstermektedir. Kadın, erkek rolleri bireylerin içinde bulunduğu toplum tarafından belirlenmektedir. Kadın'ın ikinci plana itildiği, erkeğin ulaşp kadının birçok şeye ulaşamadığı ataerkil (patriyarkal) toplumlarda belirlenen toplumsal cinsiyet rolleri bu bağlamda daha eşitsiz olmaktadır.

Sonuç olarak Adaçay (2014:11-12)'a göre cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farkları şu şekilde özetlemek mümkündür: Cinsiyet kavramı bireyin 'eril' ve 'dişi' olarak biyolojik cinsiyetine yönelik olarak belirlenen bir ayırımken; toplumsal cinsiyet ise kadın veya erkek olmayı, içinde bulunulan toplumun yüklediği anlam ve beklentileri ifade etmektedir. Bu bağlamda cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları farklı tanımlamalar içermesine rağmen birbirlerini tamamlayan kavramlardır. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet ayırımında en göze çarpan özellik ise cinsiyet kavramı, doğuştan bireye atfedilen biyolojik ve fizyolojik özellikler olup ve aynı zamanda bu özellikler sonradan öğrenilmemektedir. Cinsiyet, dünyaya geldiği anda bireye atanan bir durumdur. Fakat toplumsal cinsiyet ise

bireyin içinde bulunduğu toplum tarafından atanan ve sonradan öğrenilen kadın ve erkek rolleri, görev ve sorumluluklarıdır.

2. Toplumsal Cinsiyet Rollerini

Rol kavramı, birçok araştırmada belli bir toplumsal yapıya ilişkin olarak beklenen davranışlar veya belirli bir toplumsal durumdaki bireyden beklenen işlemlerle onun gerçek hareketlerinin tümü veya belli bir toplumsal olaya ilişkin gerçek davranış kalıpları ya da beklenen davranış kalıpları (Tan, 1979:158) olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal cinsiyet, bireyin içinde bulunduğu toplumun sosyo kültürel yapısına göre şekillenmektedir. Toplumsal cinsiyet algısına göre kadın ve erkeğin farkları vardır. Bu farklar kadın ve erkeği fitratları, mizaçları, fiziksel ve zihinsel özelliklerinin farklı olması temelinde birbirinden ayırıştırır ve bu sayede kadınlar ve erkekler birbirinden farklı kabul edilmektedir (Connell, 1987).

Toplum, kadın ve erkeğin cinsiyet rollerini belirlerken bu bireylerin kendilerine doğuştan, biyolojik olarak atanan cinsiyet kimliklerinden beslenmektedir. Bireylere doğuştan atanan kadın ve erkek kimlikleri sayesinde toplum tarafından kadına ve erkeğe ayrı ayrı roller oluşturulur ve bu bireylerden bu kendilerine atanan rolleri yerine getirmeleri beklenir. Cinsiyet rollerinin oluşumu anne karnında başlar, bebeklik döneminde ve aile yaşantısıyla şekillenmeye devam ederek okul ve iş yaşantısıyla pekişir bu sayede öğrenilen kalıplar bireyde değişmez yargılara dönüşür (Saraç, 2013, s. 27). Bu bağlamda cinsiyet temelinde sonradan öğrenilen toplum tarafından kadın ve erkeğe belirli roller atanmaktadır. Ataerkil yapının kadına ve erkeğe yönelik yüklediği anlamlar bu rollerin oluşmasında ve toplum tarafından benimsenerek bu rolleri bireylere dayatması açısından bir etkiye sahiptir. Ilgaz Büyük baykal'a (2011: 20) göre ataerkil yapıya ait toplumsallaşma sürecinde kadınlarla bağdaştırılan nitelikler tekrar oluşturulmaktadır. Aynı zamanda kadınların içinde bulunduğu toplumdaki davranış ve rolleri bu ataerkil yapıya makul şekilde oluşmaktadır.

Ataerkil sisteme göre örneğin ev içi roller bağlamında kadının gerçekleştirmesi beklenen iyi bir eş ve anne olmak ve aynı zamanda tarihsel sürece baktığımız zamanda bu rol kadının günlük yaşam pratiklerine yansımıştır. Geçmişten günümüze tüm toplumlar içerisinde kadının rolü, geleneksel toplumun ataerkil (patriyarkal) yapı sistemi içerisinde özel alanla kısıtlandırılmıştır. Kadın, günümüzde kamusal alanda kendini göstermeye başlasa da, kadın gücünü bu alanlarda tam anlamıyla gösterememektedir. Kadınlar bu kamusal alanda daha çok feminen işleri (öğretmenlik, sekreterlik vb.) tercih etmektedir. Ayrıca kadınlar az da olsa erkek egemenliğinin (Polis, Asker vb.) bulunduğu iş alanlarında da çalışmaktadır.

Ataerkil düşünce yapısı kadınlık ve erkeklik kavramını birbirinden ayırtmaktadır. Ayrıca bu bağlamda ataerkil düşünce yapısı kadının ve erkeğin cinsiyet rollerini birbirinin zıttı olarak ayırmaktadır. Örneğin erkeklerden; duygusuz, güçlü, sert, başarılı ve etkin bireyler olmaları beklenirken bunun tam tersi kadınlardan ise; duygusal, zayıf, yumuşak, başarısız, evine ve erkeğine bağımlı edilgen bireyler olmaları beklenmektedir. Bu sayede ataerkil yapı, cinsiyet rollerinin bir bölümünü erkeğe diğer bölümünü ise kadına yükleyerek kadın ve erkeği birbirlerine bağımlı ve birbirlerinin tamamlayıcısı şeklinde bir taraftaki bireyi (erkeği) etken, diğer taraftaki bireyi (kadını) edilgen olarak konumlandırmıştır (Navaro, 1996: 29).

3. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Cinsiyet kavramının biyolojik anlamda bireye atfedildiğinden bahsetmiştik ve bundan farklı olarak toplumsal cinsiyet kavramının ise bireyin cinsiyet rollerinin sosyo kültürel yapıya göre şekillendiğine değinmiştik. Toplumsal cinsiyet bağlamında ortaya çıkabilecek olan eşitsizlik ve buna yönelik geliştirilmesi gereken eşitlik kavramını ayrıca yeni başlıklar çerçevesinde açıklamak gerekmektedir. Eşitlik kavramı, eşit olma anlamına gelmektedir. Eşitlik, karşı karşıya getirilen iki oluş ve bir durum arasında farksızlığı, aynılığı ifade etmektedir. Ahlaki olarak eşitlik; Hakkaniyet bağlamında ele alınmaktadır. Toplumda yaşayan her bireye hakkını verme şeklinde açıklanır. Hukuki bağlamda eşitlik kavramı ise tüm yurttaşların şahsi ve toplumsal özelliklerine bakılmaksızın, kanuni emir ve yasakların tüm bireylere uygulanmasıdır (Adaçay, 2014:92). Bu anlamda eşitlik, hukuki çerçevede de ifade edildiği gibi bireyleri hem devlet hem de toplum içerisinde eşit haklara sahip olabilen kişiler olarak tanımlamaktadır. Eşitlik kavramından bahsederken tüm insanların aynı olması şeklinde tanımlayamayız. Neticede hepimiz farklıyız, farklı koşullar ve vücutlarda doğarak hayatımızı sürdürmekteyiz.

Biyolojik cinsiyetin farklılığı ile beraber birçok özelliğimizle de birbirimizden oldukça farklıyız. Ancak tüm bu özelliklerimiz birinden daha fazla ya da daha az fırsata sahip olmamıza, opsiyonlarımızın bu özelliklere bağlı olarak genişlemesine veya daralmasına bir sebep değildir (Sancar, Acuner, Üstün, Bora ve Romaniuc, 2006:24). Konuya toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yaklaşırsak eğer kadın ve erkeğin biyolojik anlamda farklarını kabul ederken (Mitchell, 1992:24) toplumsal cinsiyet eşitliği aynı zamanda kadın ve erkeğin toplumdaki rollerinin önemini eşit olarak değerlendirmek manasına gelmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadından beklenen roller; evine ve erkeğe bağlı, çocuk bakma, yemek yapma, temizlik yapma gibi sorumluluklar yalnızca kadına yüklenir.

Toplum içinde kadına daha fazla sorumluluk yüklenirken, erkek ise toplum içinde kamusal ve özel alanda her istediğini yapabilen “özgür” bir birey olarak görülmektedir. Bu anlamda toplum içinde kadına her zaman daha fazla sorumluluk yüklenmiş, evine ve erkeğine bağlı olması kadın bağlamında kadından beklenmiştir. Bu da cinsiyet eşitliği bağlamında kadını daha da eşitsizleştirmektedir. Sonuç olarak eşitliğin sağlanabilmesi için toplumdaki rollerin kadın-erkek bağlamında sorumlulukların eşit bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Toplum içinde kadın ve erkek arasında mevcut bulunan eşitsizlikler giderilmeden gerçek bir şekilde sosyal, toplumsal ve ekonomik gelişmenin gerçekleşmesi mümkün değildir (Uzgan, 2018:17). Bunun yanında cinsiyet eşitsizliği günlük hayatımızda dilimize dahi sirayet etmiştir. Örnek olarak söylemsel yollarla kadına ve erkeğe yönelik eşitsizlik cümleleri şu şekilde kurulmaktadır; “adam gibi adam olmak, kadın gibi iş yapmak” bu gibi cümleler, kalıplar eşitsizlik temelli söylemlerin basit örnekleridir. Aynı zamanda gerek kadınlar perspektifinde gerekse de LGBTİQ+ bireylere yönelik bir nefret söyleminin oluşmasına ve medya metinlerine bu anlamda yansımaya sebep olmaktadır. Bunun gibi ön yargılar ile beraber kadınların doğduğu andan itibaren kendilerinde var olan nitelikleri nedeniyle, erkeklerden daha üstün ya da aşağı bir pozisyona yerleştirilmesi ve erkeklere tanınan ayrıcalıklardan yararlanamaması toplumsal cinsiyet eşitliğine aykırıdır (Sancar ve diğerleri, 2006:24). Bu bağlamda cinsiyet eşitliğinin sağlanabilmesi için gerek kalıp yargıların ortadan kalkması ve gerekse de cinsiyet rollerinin eşit bir düzlemde bireyler tarafından yerine getirilmesi gerekmektedir.

Kadın ve erkeğin her alanda ve her koşulda birbirini desteklemesi ise eşitlik bağlamında önemli bir boyuttur. Ataerkil toplum, tarih boyunca kadını erkeğin aşağısında göstererek bu eşitsizliğin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Günümüz şartlarında ayrıca statükonun etkisi altında olan demokratik ülkelerde bile cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi bu bağlamda güç görülmektedir. Sonradan demokratik bir yapıya bürünen devletlerin toplumlarında olduğu gibi yönetimlerinde de ataerkil, eril bir ideolojinin izlerine rastlamak mümkündür. Sözde demokratik olan ülkelerin meclislerinde bile kadın milletvekili sayısının erkeklere oranla daha düşük olduğu bilinmektedir. Eşitliği sağlamak amacıyla yalnızca yasal düzlemdeki eşitlik ilkesine yer vermek bu konuda yetersiz kalmaktadır. Aynı zamanda kadın ve erkek eşitliğini ayrıca ifade etmek, bunu destekleyici yönde çalışmalar gerçekleştirmek ve daha teferruatlı hukuki düzenlemeler ile toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak gerekmektedir (Erdinç, 2017:135).

Sonuç olarak cinsiyet eşitliği perspektifinde eşitsizliğe karşı düzeltilebilecek çabalar gerçekleştirilirse, toplum ve cinsiyetler arası saygı, empati sağlanırsa eşitlik anlamında kadınlara yönelik bir fırsat verilirse önemli bir adım atılmış olacaktır. Bu bağlamda kadınlara ait çalışmaların yapılması, olumlu anlamda söylemlerin geliştirilmesi, kadının toplum içinde daha fazla görünürlük kazanması, meslek seçiminden aile hayatına kadar olan süreçte kadının bu bahsettiğimiz sosyal alanlarda daha fazla söz sahibi (etken) olması aslında bu öteden gelen ataerkil, eril yapının tesirinden kurtulmanın bir yolu olarak görülürken cinsiyet eşitliği bağlamında ise eşitsizliğin giderilmesi ve eşitliğin sağlanması anlamında önemli bir adım ve boyuttur.

4. Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitsizliği olarak pozitif ve negatif yönde bir durumun varlığı iki konuya da ayrı ayrı değinmemizin gerekli olduğunu gösterir. Bu anlamda toplumsal cinsiyet eşitliğinden sonra cinsiyet eşitsizliğini de ayrı bir bölümde ele almak ve bu konuyu da kendi için değerlendirmek, yer vermek gerekir. Cinsiyet eşitsizliğini anlayabilmek için öncelikli olarak eşitsizlik kavramına değinmek gerekmektedir. Eşitsizlik bir şeyin ötekisinden daha büyük ya da küçük olması biçiminde belirtmek matematiksel bir terimken, sosyal hayatta ise bireylerin bazılarının ötekiye göre sahip oldukları haklardan ya da olanaklardan aynı düzeyde yararlanamamasını veya bunlardan mahrum olmasını ifade etmektedir (Adaçay, 2014:94). Bu durum aslında pozitif ayrımcılığın gerçekleşmesi gereken gruplar üzerinden görülebilmektedir; çünkü erkek ve kadın arasında toplumsal cinsiyet bağlamında pek çok eşitsizlik vardır aynı zamanda kadın çoğu alanda dezavantajlı durumdadır (Üner, 2008:8). Buna örnek olarak çalışma hayatında kadın ve erkek eşit değildir. Bu bağlamda işçi hakları temelinde cinsiyete dayalı ücret farkı ile ilgili olarak cinsel ayrımcılık bağlamında kullanılan kavram olan “eşit işe eşit ücret” örneğini vermek yerinde olacaktır. Aynı bölümden mezun olmalarına rağmen hatta kadının daha iyi derece ile mezun olmasına rağmen işe alımlarda erkeklere öncelik verilmesi ve maaş olarak aynı işte çalışmalarına ve aynı işi yapmalarına rağmen kadına daha düşük ücret veriliyor olması cinsiyet eşitliği bağlamında büyük bir sorundur. Bunun için “eşit işe eşit ücret” söylemi geliştirilerek eşitliğin bu düzlemde gerçekleştirilmesi beklenir. Ancak günümüzde bu tam anlamıyla yerine getirilememektedir. Çünkü ataerkil toplumda kadın, erkeğin bir ötekisi olarak hep dezavantajlı bir konumdayken erkekler ise bu ataerkil toplumda kadınların sahip olamadığı tüm fırsatlara sahip olmaktadır. Eril ideolojinin bu algısı ise cinsiyet eşitsizliğini ortaya çıkarmaktadır. Temelde dezavantajlı

gruplar; “Kadınlar, LGBTİQ+ bireyler...” olarak cinsiyet temelinde örneklendirilebilir. Eşitsizlik temelli olarak gelişen toplumsal cinsiyet, bireylerden “kadın ve erkek” olarak toplum tarafından kendilerinden beklenen rollerin yerine getirilmesi istenmektedir. Bu rollere uymayan aksini yapan ya da biri diğerine benzemeye çalışması gibi işte feminen ya da daha maskülen olmak gibi durumlarda olması gereken cinsiyet rollerine uyum sağlamayan bireyler söylemsel yollarla ataerkil toplum tarafından dışlanmaktadır. Kadın için kadın gibi davranması, erkek için ise erkek gibi davranması beklenir. Örneğin: “adam gibi adam, kadın gibi iş yapıyor” gibi cinsiyetçi söylemler. Bu yalnızca söylemsel yollar üzerinden gerçekleşmemekte aynı zamanda ataerkil yapıda olan toplumlarda dahi kadınların meslek seçimlerine kadar sirayet etmiş bir eril düşünceye rastlamak mümkündür. Bu eril düşünceye göre kadınlar evlerinde oturmalı, evine ve erkeğine bağlı olarak bağımlı (edilgen) bireyler şeklinde yaşamını idame ettirmeli ve eril düşünceye göre kadından erkek işlerine burnunu sokmaması beklenmektedir. “Erkek mesleği” olarak görülen bir düşüncenin çıkış noktası da aslında tam olarak budur. Kadınlar daha feminen işlerde çalışsın algısı gibi örneğin; Öğretmen, Hemşire vb. Erkeklerden ise; Asker, Polis, Diplomat vb. İşlerde çalışması beklenir. Cinsiyet eşitsizliği bu noktada devreye girer. Eril ideoloji kadını; duygusal, zayıf, başarısız, fedakâr, cefakâr, evine ve erkeğine bağlı bir unsur olarak, erkeği ise onun tam tersi; mantıklı, güçlü, başarılı, özgür olarak görmektedir. Bu bağlamda ataerkil toplum, sosyal hayatta kadın ve erkeği iki kutup şeklinde lanse ederek cinsiyetler arasında toplumsal algılara göre roller dayatır ve bireylerden bu rollere göre davranması beklenerek aynı zamanda bu rollerin dışına çıkan bireylerin ise eril ideolojiye sahip toplum tarafından dışlanacağı açık bir şekilde ifade edilmektedir.

Kadınlara yönelik uygulanan ayrımlar ve bunların toplum tarafından normalleştirilmiş olması, bu gerçekleşen var olan ayrımların görünmez olmasını sağlamıştır. Eğer gelişmiş bir duyarlılık gösterilmezse yapılan ayrımcılıkların farkına dahi varılmayabilir. Bu nedenle, toplumsal cinsiyete yönelik oluşturulan eşitsizliklere ve ayrımcılıklara dikkatle bakmak lazımdır (Atauz, 2013:10). Yeni medya, cinsiyetçi paylaşımların yinelenmesine ve tekrar, tekrar paylaşılarak geniş kitlelere ulaşmasına olanak sağlamaktadır. Bu anlamda yeni medya bu özelliği bakımından sosyal alanda dezavantajlı olan grupların (Kadınlar, LGBTİQ+) aynı zamanda yeni medya ortamında daha da dezavantajlı bir duruma düşmesine neden olmaktadır. Cinsiyet eşitsizliği üzerine oluşturulan çeşitli içeriklerde dezenformasyonun yayılımı bu noktada önemlidir. Çünkü yanlış ya da doğru fark etmeksizin bir içerik ne kadar çok

paylaşılır, geri bildirim (feedback) alırsa bu içerik zamanla normalleşir ve doğru bilgi olarak kabul edilir.

Ataerkil toplum zaten kadınlara sosyal hayatta ayrımcılık uygulamaktadır. Ayrıca ataerkil toplum, bu cinsiyetçi söylemleri yeni medya ortamına da taşıyarak bu ortamda da yine kadını ötekileştirmekte ve ayrımcılığa maruz bırakmaktadır içerik oluşturan yeni medya kullanıcıları, ayrımcılığı ayrımcılık olarak göstermek yerine bu durumun olması gereken (erkek taraflı) olarak lanse edilmesi üzerine söylemler oluşturmaktadır. Eril ideoloji çatısı altında içerik oluşturan yeni medya kullanıcıları, diğer medya kullanıcılarına bu ortamlarda cinsiyet eşitsizliğine yönelik olarak üretilen içeriklerin “normalde olması gereken şey bu” şeklinde kabul ettirmek üzerine bir amaç gütmektedir.

Daha açık bir ifade ile cinsiyet eşitsizliği ile oluşturulmuş içeriklerde örneğin; kadın evinde oturmalı, çocuk bakmalı, temizlik yapmalı, erkeğine bağlı (edilgen) olmalı, kadın erkek işinden ne anlar? Fiziki olarak bile erkek işini yapamaz gibi ifadeler ve erkek ise eve para getirmeli, etken olmalı, söz sahibi olmalı şeklindeki söylemler ve göstergeler topluma olması gereken şekilde lanse edilip bu yeni medya ortamında da kadına yönelik cinsiyetçi söylemler normalleştirilerek resmedilmektedir. Ataerkil toplum tarafından kadın, özel alan ile sınırlandırılırken, erkek ise kamusal alanda görevli olarak tanımlanmıştır. (Sallan Gül ve Altındağ, 2018:260) Bu yönde anlaşıldığı üzere kadının sınırlı ve kapalı bir ortamda bulunması beklenir ve sonuç olarak kadın, erkeğin kamusal alanda ulaştığı birçok fırsattan mahrum kalmaktadır. Yalnızca iş bölümünde ayrımcılığa maruz kalmayan kadın, siyasal alanda da ayrımcılığa maruz kalmaktadır.

Hala demokratik ülkelerde bile kadının siyasal temsil hakkı tam anlamıyla gerçekleşmemekte ve kadın ikinci plana atılmaktadır. Yasa önünde kadın-erkek eşitliği sağlanmış olmasına rağmen toplumsal değerlerin etkisiyle kadının siyasal katılımı erkeklere oranla ikincil bir konumdadır. Bunun yanında dünya nüfusunun yarısının kadınlardan oluşmasına rağmen kadınların siyasal katılım oranları az ve politik liderler arasında temsilleri oldukça düşük bir orandadır (Türel ve Çağlar, 2010:18). Kadının siyasete katılım faaliyetlerinde de ikincil konumda yer alması yüzyıllar boyunca kadına atfedilen özel alandaki sorumlulukları ve erkeğe boyun eğen itaatkâr bir yapıda olmasının gerekli oluşu düşüncesinden kaynaklıdır. Kadın, toplum tarafından kendisinden beklenen rolleri zamanla benimsemiş ve kabullenmek zorunda kalmıştır (Zetkin, 1996:11). Kadının siyaset arenasında erkek kadar yer alamamasının sebebi ise kadının ev içi ile sınırlandırılması; hamile kalışı,

çocuk bakması, yemek yapması, ev işleri gibi nedenlerden kaynaklanırken erkeğin daha fazla siyaset ortamında bulunmasının nedeni ise erkeğin yetiştirilme tarzı olmaktadır. Bu anlamda kadın-erkek eşitsizliği her alanda mevcuttur. Çünkü kadın, özel alan ile sınırlandırılmış (edilgen) ve erkek ise kamusal alanda aktif (etken) bir konumda kendini gerçekleştirmektedir. Bu anlamda kadın, erkeğin bir ötekisi olarak ataerkil toplumda ikincil plana atılmakta ve sonuç olarak cinsiyet eşitsizliği hem özel alanda hem de kamusal alanda mevcuttur.

5. Toplumsal Cinsiyete Dayalı Kalıp Yargılar

Ön yargı veya kalıp yargı (stereotip) kelimesi köken olarak stereos (katı) ve typos (nitelik, tip) sözcüklerinden oluşan, kafamızdaki imajlara işaret etmek üzere ilk kez Lipmann tarafından 1922 yılında ortaya atılmış bir terimdir (Bilgin, 2003:367). Ön yargı veya kalıp yargı yani stereotip kelimesi; bilimsel bir kanıtı olmayan yargılardır. Demir'e göre "stereo tipler; insanları belirli kategorilere indirgemiş ve onları tipiklikler içine yerleştirmiştir. Bu sayede etiketlediği ve çeşitli imgeler şeklinde gösterdiği'dir." Ona göre, stereotip tekil insanı tekillikten kopararak tümel (genel) bir kategorinin içine koyan zihinsel imgelerdir (2014, s.910).Genelleme esaslı olan bu yargılar belli gruplara yönelik olumsuz söylemlerin oluşturulmasında etkin rol oynamaktadır. Bunlardan biri de cinsiyete yönelik olarak oluşturulan kalıp yargılar yani toplumsal cinsiyete dair stereotiplerdir. Atkison'a göre stereotip; "bir sınıf ya da insan grubunun kişisel ya da fiziksel özellikler şemasıdır" (Atkison, 2002:723). Genelde kadınlar ve dezavantajlı gruplar üzerinden kullanılan kalıp yargıları basit örnekler üzerinden açıklamak gerekirse eğer; "Kadınlar erkeklerden daha fazla konuşur, kadınlar duygusal ve zayıftır, kadınlar çocuk bakar, özel alanda evine ve erkeğine bağlı olur, erkekler ise sert, cesurdur, kamusal alanda bulunarak eve para getirir. Kadınlar eğer çalışacaksa da daha feminen (öğretmen, hemşire...) işlerde çalışmalı gibi bir düşünce ve erkekler ise daha maskülen (diplomat, asker, polis...) işlerde çalışmalı gibi stereotip örnekleri verilebilir." Bu gibi stereotiplerin var olması ve söylemsel yollarla bireylere aktarılması cinsiyet eşitliğine zarar vermekle beraber cinsiyet eşitsizliğini de doğrudan söylemsel yollar üzerinden desteklemektedir. Cinsiyet temelinde kadınlara yönelik oluşturulan stereotipler, kadını bu toplumda ve medya üzerinden ötekileştirmektedir. Karşı cinsi olan erkek konumundan erkeğin ötekisi olarak meşru bir söylem yoluyla kadını daha zayıf bir unsur (edilgen) olarak resmetmektedir. Bu noktada eğer cinsiyete yönelik stereotip (kalıp yargı) ne kadar ikna edici ve belli bir potansiyele sahipse işte o zaman her iki cinsiyette stereotipe inanma eğilimi göstermektedir (Aronson, Wilson ve Akert, 2012:756). Sonuç olarak

stereotiplerin gücü ile toplumun bu stereotipleri gündemine sokması ve cinsiyetler arası bu stereotipleri kabullenme ve hayatında buna yer etmesi, bu bağlamda stereotiplerin gücü ile toplumun stereotipleri kabullenışı doğru orantılıdır.

6. İnternet Gazeteciliğinde Toplumsal Cinsiyet ve Haberlerde Cinsiyet Temsilleri

Medyanın kitleler üzerindeki şekillendirici gücü son derece etkindir. Medya bu anlamda kişilerin psikolojik yapısına derinlemesine nüfuz ederek zihinlerine yayılmakta böylece ne söylemeleri ve ne yapmaları gerektiğini öğretmektedir. Bu sayede medya çok güçlü bir ikna, tanıtım ve propaganda kaynağıdır (Laughey, 2010: 42). Yeni medya aynı zamanda toplumsal cinsiyetin oluşturulmasında etkin bir rol oynamaktadır. Yeni medya, toplumsal cinsiyet rollerinin inşasında ve bu anlamda cinsiyet imgelerinin sunulmasında etkilidir. Yeni medyada yeniden üretilen cinsiyet kalıplarının ataerkil toplumda yer alan kalıp yargılardan beslenmekte olduğu görülmektedir.

Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında kadının erkekten daha aşağı olarak konumlandırılması ve erkeğin ise kadından üstün gösterilmesi, erkek kimliğine yönelik olumlu anlamlar yüklendiğini göstermektedir. Erkeğin aktif, kadının ise pasif ve erkeğe bağımlı bir nesne olarak temsil edilmesi tam anlamıyla biyolojik bir farklılığın aksine bunun toplumsal süreçte inşa edilen, onaylanan ve meşrulaştırılan bir yapının unsuru olduğunu söylemek kaçınılmaz olacaktır. Erkek egemen üstünlüğünü temel alan bu yapı özel alandan kamusal alana varıncaya dek bu roller iki farklı kadın-erkek cinsel kimliğe sahip bireylerin yaşantılarını yönlendirmede tesirli olmaktadır.

Yeni medyanın erkekleri, güçlü, aktif, girişken şekilde temsil etmesine karşın kadınları ise zayıf, pasif, bağımlı ve yetersiz olarak temsil etmektedir. İnternetin hayatımıza girmesiyle birlikte birçok değişiklik kendini bu yeni medya dediğimiz ortamda göstermeye başlamıştır. Bunlardan en önemlisi ise gazetelerin ve gazeteciliğin internet ortamı üzerinden gerçekleşmesidir. Özellikle dezavantajlı gruplara (kadın, LGBTİQ+...) yönelik oluşturulan söylemler bu dezavantajlı olan bireyleri yeni medya ortamında daha da dezavantajlı bir duruma sokmaktadır. Ataerkil toplumda zayıf unsur olarak gösterilen ve resmedilen kadın imgesi, internet mecralarında nesne unsuru olarak verilmekle birlikte özellikle kadına yönelik şiddet ve cinayet haberlerinde toplumsal bir sorun olan bu tür haberlerde olayın ciddiyetinden ve öneminden sıyrılarak haberler magazinleştirilerek sansasyonel başlıklarla sunulmaktadır.

7.T24 ve Habertürk İnternet Haber Sitesinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Oluşturulan Haberlerin Analizi

7.1. Makro Yapı Bağlamında Kadın Temsili

7.1.1. Tematik Yapı

Başlıklar

T24 İnternet haber sitesi ve Habertürk internet haber sitesinin Twitter hesabından paylaşmış oldukları haberler 1 Ocak 2022- 7 Ocak 2022 tarihleri arasında sınırlandırılarak doğrudan toplumsal cinsiyet bağlamında oluşturulmuş içeriklere ilişkin 14 haber incelenmiştir. T24 internet haber sitesi için 7 haber incelenirken, Habertürk internet haber sitesi için ise yine 7 haber incelenmiştir. Haber başlıklarına bakıldığında T24'e kıyasla Habertürk internet haber sitesinin oluşturmuş olduğu haberlerde enformasyon eksiltimine rastlanmıştır. Ayrıca T24 internet haber sitesine kıyasla Habertürk internet haber sitesinin oluşturduğu haber başlıkları okuyucuya bilgi vermek yerine tık haberciliği güden sansasyonel başlıklarla kullanılan ifadelerde okuyucuyu habere çekmek amaçlanmıştır. Haber başlıklarında toplumsal cinsiyet ekseninde oluşturulmuş olan haberlerde kadın, erkeğin bir ötekisi olarak konumlandırılmış olup gerek kadına yönelik şiddet haberlerinde gerekse de erkeklerin işlediği cinayet haberlerinde bile kadınlar suçlu bulunmuştur. Haber metinlerinde mağdurun hayatına dair birçok bilgiye ve detaya yer verilmesine karşın şüphelinin, suçlunun ya da sanığın isimlerinin haber metinlerinde yer almaması ya da kullanılmaması bu anlamda bu yorumlamayı haklı çıkarmaktadır.

Haberlerde ana başlığın yanında yan başlıklar ve alt başlıklar da kullanılmaktadır. Haberlerin önemli bir kısmının 4,6,8,12 ve 14 “dehşet”, “yine kanımız dondu”, “vahşet” başlıklarıyla verildiği görülmektedir.

4 numaralı başlıkta eksilteli cümleler tercih edilerek okuyucunun merak duygusu kamçılanmaya çalışılmaktadır. Bu anlamda başlıkların dikkat çekmek amacıyla kurgulanmış olduğu ve sansasyonel içeriklerden oluştuğu görülmektedir.

“Daha 20 yaşındaydı!”, “Yine kanımız dondu!”, “Üç çocuk annesiydi!” başlıkları haber içeriği hakkında bilgi vermektense ziyade ilgi çekmek ve merak uyandırmak amacıyla kurgulandığı söylenebilir.

10 numaralı haberde “Kendisine ve çocuklarına şiddet uygulayan kocasını öldürdü” tanımlaması okuyucuyu şiddet ile olayın gerçekleştiği cinayet olayının arasında nedensel bir ilişki kurmaya yönlendirdiği söylenebilir.

Habertürk internet haber sitesi gibi ataerkil yapıya hizmet eden medya platformlarının haber başlıklarında toplumsal cinsiyet ekseninde oluşturulmuş olan haberlerde kadın, erkeğin bir ötekisi olarak konumlandırılmış olup gerek kadına yönelik şiddet haberlerinde gerekse de erkeklerin işlediği cinayet haberlerinde bile kadınlar suçlu bulunmuştur.

1, 3, 5, 7, 9 ve 13 numaralı başlıkta olan haberler T24 internet haber sitesinin oluşturmuş olduğu haber başlıklarıdır. Bu haber başlıklarından da anlaşılacağı gibi T24 internet haber sitesinin haber oluşturma politikası “kadın odaklı habercilik” anlayışı ile gerçekleştirilmektedir. Günümüzde hala ataerkil yapıya hizmet eden medya platformlarının aksine T24 internet haber sitesi eril ideoloji perspektifinde oluşturulmuş olan kadın imgesinin haberlerde bu ideolojiye göre kadının temsilinin bu anlamda üretilip yeni medya ortamında yansıtılmasına karşı çıkmaktadır. T24 internet haber sitesi; kadının ikinci planda olmaması, her alanda ve her fırsatta kadının yanında olan, yalnızca cinayet, şiddet haberleri olmaksızın kadının gerek hallerini ve gerekse de ihtiyaçlarını sorgulayan bir habercilik pratiği üzerinden haberlerini üretmektedir. Bu anlamda T24 internet haber sitesi tık haberciliği güden ve sansasyonel başlıklarla içerik oluşturan diğer haber sitelerine kıyasla toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde haberlerini üretmekte olduğu görülmektedir.

Eril ideoloji çatısı altında oluşturulmuş haber başlıklarına bakıldığında özellikle “kadın, cinayet ve şiddet” haberleri okuyuculara magazinsel bir boyutta sunulmakta ve toplumsal bir sorun olan bu haberler bu anlamda önemsizleştirilerek göz ardı edilmektedir. Cinayet ve şiddet haberlerinin magazinsel olarak sansasyonel başlıklarla servis ediliyor olması olayın önemsizleşmesine ve göz ardı edilmesine olanak tanımaktadır. Bu gibi ciddi olayların haberleştirilirken dikkatli olunması gerektiği üzerinde ise hem haberi yazan muhabirin, editörün ve genel yayın yönetmenin bu anlamda sorumluluk alması ve bu haberlerin gerek üretim sürecinde gerekse de servis edilme sürecinde “dikkat edinilmesi gereken bir konu” olduğunun bilincinde olması önem arz etmektedir.

T24 internet haber sitesine ait olan haberlerin olduğu başlıkların haber içeriğini doğrudan yansıttığı ve kadın odaklı bir anlayışla haberleri üretmekte olduğu görülürken, Habertürk internet haber sitesine ait olan başlıkların ise daha çok sansasyonel ifadelerle ve kurgulama yoluna gidilerek verildiği görülmektedir.

Haber Girişi Spotlar

5N1K (“Kim?”, “Ne?”, “Nerede?”, “Ne Zaman?”, “Nasıl?” ve “Niçin?”) cevapları esas alınarak haber spotları incelenmiştir. Spotların genelinde kişi, yer, zaman, olayın nasıl yaşandığına dair bilgiler yer almaktadır. Bu anlamda haber girişleri ana olay hakkında bilgi vermekte ve olayı özetlemektedir. İncelenen internet haber sitesi haberlerinin çoğunda haber girişi verildiği görülmektedir:

Özellikle kadına yönelik şiddet ve cinayet haberlerine bakıldığında 2,4,6 ve 14 numaralı haberlerin spotlarında ya sanıkların, suçluların kimlik bilgilerine yer verilmemesi ya da üstü kapalı bilgi ile veriliyor olması dikkat çekerken aynı zamanda haber içeriğinin mağdur dâhilinde sunulduğu anlaşılmaktadır.

Spot 1: “Dünyanın tümü 21. yüzyılın onurunu kurtaran, direnen kadınlara minnet borçlu; 2021 yılı direnen kadınlar sayesinde ‘uygarlığa hayat veren kadınların yılı’ olarak geçebilir” (T24, 1 Ocak 2022). Spot 2:

“Kocaeli’de hız yapan sürücü aydınlatma lambasına çarparak durabildi. Arabanın içinde sıkışıp kız arkadaşını yalnız bırakan sürücü olay yerinden uzaklaşarak kayıplara karıştı. Yaralı kız hastanede tedavi altına alındı” (Habertürk, 1 Ocak 2022).

Spot 3: “Nasıl geçineceğiz bilmiyorum” (T24, 2 Ocak 2022).

Spot 4: “Türkiye yine bir dehşete tanık oldu. İstanbul Eyüpsultan’da, boşanmak üzere olduğu kocası tarafından, restoranda 6 yaşındaki çocuğunun önünde dayak yiyen kadın, darp anlarının görüntülerini sosyal medya hesabından paylaşarak, yardım istedi” (Habertürk, 2 Ocak 2022).

Spot 5: “Uygulamanın bağlantılarını paylaşan Twitter hesapları da askıya alındı” (T24, 3 Ocak 2022).

Spot 6: “Son dakika haberine göre Zonguldak’ta, yürekleri yakan bir olay yaşandı. Aysel İleri (20), evinde silahla göğsünden vurulmuş olarak ölü bulundu. Ailesi ile yaşayan İleri’nin ölümüyle ilgili savcılık soruşturma başlattı” (Habertürk, 3 Ocak 2022).

Spot 7: “134’ü ateşli silahlarla, 93’ü kesici aletle, 31’i boğularak, 8’i darp edilerek, 3’a yakılarak, 2’si yüksekten atılarak, 4’ü sert bir cisimle vurularak, 3’ü aracın altında kalarak öldürüldü” (T24, 4 Ocak 2022).

Spot 8: “Kadına yönelik şiddet yine dehşete düşürdü. Eskişehir’de Ali Y. (33), tartıştığı eşi 4 çocuk annesi Ülviye Y.’yi (42) sırtından 2 kez bıçaklayarak ağır yaraladı. Ali Y., evde bıçakla yakalanırken, eşi ise hastaneye kaldırıldı” (Habertürk, 4 Ocak 2022).

Spot 9: “Polis ekipleri tarafından yakalanan koca adli makamlarca serbest bırakıldı” (T24, 5 Ocak 2022).

Spot 10: “Konya’nın Beyşehir ilçesinde, kendisine ve çocuklarına şiddet uygulayan kocasını bıçaklayarak öldüren kadının, olay günü alkollü olarak geldiği evde örümcek görmesi üzerine kendisini ve çocuklarını sıraya dizerek dövme istemesi üzerine cinayet işlediği iddia edildi” (Habertürk, 5 Ocak 2022).

Spot 11: “Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı Bekir Şahin: HDP iddianamesine ekleme yok” (T24, 6 Ocak 2022).

Spot 12: “Denizli’de dehşete düşüren bir olay meydana geldi. Kentin Pamukkale ilçesinde, Hasan D. boşanma davasının sürdüğü eşinin, ilişkisi olduğunu düşündüğü patronu apart işletmecisinin otomobiline uzaktan kumandalı el yapımı patlayıcı yerleştirdiği suçlamasıyla gözaltına alındı. Hasan D.’nin internetten yapımını öğrendiğini söylediği bombayı, eşi ile patronu aynı anda otomobile bindiğinde patlatmayı planladığını anlattığı öğrenildi” (Habertürk, 6 Ocak 2022).

Spot 14: “Son dakika haberine göre Gaziantep’te üç çocuk annesi kadın, eşi tarafından odaya kilitlendikten sonra 11 yerinden bıçaklanarak öldürüldü. Katil zanlısı koca gözaltına alınırken, talihsiz kadının cenazesi otopsi işlemlerinin ardından defnedilmek üzere yakınlarına teslim edildi” (Habertürk, 7 Ocak 2022).

Yazılı olarak sunulan haberlerin çoğunun ayrıca video haber ile verildiği görülmüştür.

11 ve 13 numaralı haberlerin başlıklarında haber konusu anlatılmakta ancak spotun içeriğine dair bilgi verilmemektedir. Okuyucu soru cümlesi ile haber metnini okumaya yönlendirilmektedir.

Haber başlıklarında ve spotlarında toplumsal cinsiyet perspektifinde şiddet ve cinayet haberlerine bakıldığında kullanılan dilde erkek için koca kavramının kadın için ise karı kavramının kullanıldığı dikkat çekmiştir.

Haber başlıkları ve spotlarında şiddet ve cinayet haberlerinde kullanılan bir diğer ifade ise mağdur olan kadının “3 çocuk annesi, 4 çocuk annesi...” vurgulaması yapılarak haber başlıklarında ya da spotlarında yansıtıldığı görülmektedir. Bu anlamda anne ile çocuk bağdaştırılarak haberde magazinleştirmeye gidilmektedir.

Haber girişlerinde 5N1K sorularının cevaplarının olup olmadığı incelenmiş ve haber başlıklarıyla tutarlı olarak 5N1K sorularının çoğunda cevaplandırıldığı görülmüştür. Toplumsal cinsiyet bağlamında oluşturulan haber içeriklerine bakıldığında özellikle kadına yönelik şiddet ve cinayet haberlerinde kadınların nerede, nasıl, ne zaman, niçin ve kim tarafından öldürüldüğü haber girişlerinde verilmektedir.

Fotoğraf

Haberde kullanılan fotoğraflar haber metinlerinin oluşturulmasında konuyu destekler ve iletinin etkinliğinin ve inandırıcılığının sağlanmasında önemli bir role sahiptir (Güneş, 2018:29). T24 internet haber sitesi ve Habertürk internet haber sitesinde yapılan incelemede hem fotoğraflı hem de video haber olarak yapıldığı tespit edilmektedir. Toplumsal cinsiyet bağlamında oluşturulan “kadın, şiddet ve tecavüz” haber içeriklerinde haber fotoğrafı olarak olayın gerçekleştiği yerin fotoğrafları, mağdur olan kadınların fotoğraflarından oluşan galeriler, zanlının bazı haberlerde blurlaştırılarak ya da açık bir halde verilmiş fotoğrafları ve eğer evli ise aynı zamanda boşanma aşamasındaki mağdur olan kadınların zanlıyla aynı karede olduğu fotoğrafları da kullanılmıştır.



Fotoğraf 1: Haber Fotoğrafları

(12. Haber- Habertürk: “Denizli’de dehşet! Aldatma şüphesine bombalı tuzak”)

T24 internet haber sitesinin: “Bir aktivistin gözünden: Uygarlığa hayat veren kadınların yılı” şeklinde bir başlıkla oluşturulması “kadın odaklı” habercilik anlayışı ile haberlerini üretmekte olduğu açık bir şekilde haberin içeriğinde ve kullanılan başlıkta görülmektedir. Haber içeriği: Toplumsal cinsiyet bağlamında eşitlik temelli hak arayan kadınların yaşadıkları baskı, zulüm

ve engellemeleri içermektedir. Haberde kullanılan fotoğraf ise feminizm için direnen kişilerin tuttuğu pankartları göstermektedir.



Fotoğraf 2: Haber Fotoğraflar(1. Haber- T24: “Bir aktivistin gözünden: Uygarlığa hayat veren kadınların yılı)

Habertürk haber sitesinin “Restoranda çocuğu önünde koca dayağı! Sosyal medyadan yardım istedi” şeklinde bir başlıkla oluşturulmuş olması sansasyonel başlıkla haberin kurgulandığını gösterir. Şiddet gösteren kişinin olay yerindeki avm’de kayıt altına alınmış bir video görüntüsü var ancak haberdeki kişinin (kocasının) arkasına dönük bir halde olduğu başta oturarak çocuğunun velayeti konusunda kavga etmeye başladıkları ve kadının çocuğunun velayetini eşine vermek istememesi üzerine kadının eşine su bardağındaki suyu atmasından sonra şiddet mağduru olan kadının eşi tarafından hem şiddet gördüğü olay anının fotoğrafı hem de video haber kullanılarak verilmiştir. Ancak şiddet uygulayan suçlunun görüldüğü hiçbir fotoğraf kullanılmamıştır. Şiddet mağduru olan kadınların bu tip şiddet haberlerinde olayların magazinleştirilerek verilmesi ise dikkat çekmektedir.



Fotoğraf 3: Haber Fotoğrafları

(4. Haber- Habertürk: Restoranda dehşet anları: Boşanmak üzere olduğu kocası tarafından 6 yaşındaki çocuğunun önünde dayak yedi! Genç kadın, darp anlarının görüntülerini sosyal medyadan paylaşarak yardım istedi...)

T24 internet haber sitesinin: “Ev emekçisi kadın gözyaşlarıyla anlattı: Yağ almak için komşudan 30 lira aldım, çocuklarıma süt bile alamıyorum” başlığında ise haber fotoğrafı kullanmak yerine video haber tekniğinden yararlanılmıştır. Haber başlığında “Ev emekçisi kadın” olarak haber başlığının sunulması T24 internet haber sitesinin yine “kadın odaklı habercilik anlayışı” ile haberlerini üretmekte olduğunu yansıtmaktadır. Haberde yer alan ekonomik düzenden dolayı mağdur olan kadının çocuğu ile birlikte kamuoyu önüne çıkıp yaşadığı ekonomik sorunu dile getirerek bu ekonominin düzelmesini devletten “hükümetten” talep etmektedir.



Fotoğraf 4: Haber Fotoğrafları(3. Haber – T24: “Ev emekçisi kadın gözyaşlarıyla anlattı: Yağ almak için komşudan 30 lira aldım, çocuklarıma süt bile alamıyorum

8. Mikro Yapı Bağlamında Kadın Temsili

8.1. Şematik Yapı

Ana Olayın Sunumu

Haberler T24 ve Habertürk internet haber sitesi üzerinden toplumsal cinsiyet bağlamında incelenmiştir. İncelenen haberlerde ana olay, toplumsal cinsiyet bağlamında oluşturulan ve haber içeriği olarak “kadın, erkek, şiddet, tecavüz...” haberlerinin incelenmesidir. T24 ve Habertürk internet haber sitesi ana olayı genel olarak haber girişlerinde vermiştir. T24 internet haber sitesi kadın odaklı habercilik anlayışı ile toplumsal anlamda dezavantajlı olan grupların (kadın,LGBTİQ+...) haberlerini oluştururken daha dikkati davranan dezavantajlı gruplara yönelik pozitif yaklaşan cinsiyet eşitliği üzerinden üretmekte ve her zaman bu anlayışla yayın

yapan bir yayıncılık anlayışı ile ön plana çıkmaktadır. Habertürk haber sitesi isceril ideolojinin çıkarları doğrultusunda tık haberciliği yapan ve yoğun olarak kadın, kadına yönelik şiddet, tecavüz haberlerinde sansasyonel başlıklarla ön plana çıkmaktadır. Habertürk haber sitesi ana olayı şiddet ve cinayet haberlerinin sunumunda “vahşet, dehşet” kelimelerine sıklıkla yer vermiştir. Habertürk internet haber sitesinin haberlerinde ana olayın sunumu kadının ötekileştirilmesine yönelik olarak kadının boşanma aşamasındaki kocası tarafından restoranda çocuğunun önünde şiddete maruz kalması, erkeğin karısına karşı kıskançlığından dolayı karısının arabasına el yapımı bomba koyması, henüz yirmi yaşındaydı acı haber, üç çocuk annesi... Şeklindeki içeriklerin üretilmesi ile erkeğin bir ötekisi olarak kadının haber dilinde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kaldığı ve ötekileştirildiği görülmektedir. T24 haber sitesi olayları sorgulamakta ve kadın, şiddet, tecavüz haberlerinde kadın odaklı habercilik anlayışı ile ön plana çıkarken şiddet, tecavüz, kadın bağlamında ve kadının ötekileştirilmesi olarak oluşturulan haberlerde toplumsal bir sorun algısı yaratılmaya çalışılmıştır. Habertürk haber sitesi ise olayları sansasyonel, hikayeleştirme ve kurgulama yöntemiyle tık haberciliği güderek eril ideoloji çatısı altında kadının ötekileştirilmesi, kadının bir zayıf unsur olarak görülmesi ya da haber içeriklerinde detaylıca kadınların anneliği üzerine “üç çocuk annesi, dört çocuk annesi” şeklindeki içeriklerin vurgulanarak verilmesi ve yalnızca kadınların anneliği üzerinden anne-çocuk olarak hikayeleştirip verdiği görülmektedir.

Sonuçlar

Toplumsal cinsiyet bağlamında yapılan haberler çerçevesinde T24 ve Habertürk haber sitesinin haberleri farklı perspektiflerde üretilmektedir. T24 kadın odaklı habercilik anlayışı ve toplumsal cinsiyet eşitliği üzerinden haberlerini üretmekteyken, Habertürk ise tık haberciliği üzerinden haberlerini üretmektedir. Yeni medyanın birçok avantajları sağlaması ve bireylerin birbirleriyle etkileşime geçebilme olanağını sunması gibi olumlu özelliklerin yanında etkileşim sayesinde toplumsal anlamda dezavantajlı olan grupların (kadın, LGBTİQ+...) yeni medya mecralarında daha da dezavantajlı duruma düşmesine sebep olmaktadır. Medya ortamı ötekileştirici bir dilin kullanılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Yapılan araştırmada Habertürk haber sitesinin haber dili heteronormatif cinsiyet düzeninde kadının ötekileştirildiği ve kadının erkeğin bir ötekisi olarak haberlerini oluşturduğu görülmektedir. T24 internet haber sitesinin haber dili ise kadın odaklı, cinsiyet eşitliği perpektifinde haberlerinin üretilmekte olduğu anlaşılmaktadır.

Ardalan ve Bağlam Bilgisi

Ardalan bilgisi, olayların sosyal, politik ve tarihsel yönünü ortaya koyması sebebiyle oldukça önemlidir. Olayın sosyal yönü, politik yönü ve tarihsel yönünü bilmek bu anlamda olayı anlaşılır kılmakta ve neden sonuç ilişkisi kurarak haberdeki gömülü ideolojinin çıkarılıp anlamlandırılmasını sağlamaktadır (Van Dijk, 1988:54). Bu anlamda ardalan bilgisi haber konusu olayın sosyal, politik ve tarihsel boyutunu göstermesi açısından anlamlıdır. T24 söz konusu haberlerde görgü tanıkları kullanırken Habertürk daha çok mağdura yönelik haber yapmaktadır. Mağdura söz hakkı tanıyan kanal, görgü tanıklarına veya somut verilere yer vermek yerine kurgu haberciliği yapmaktadır. Bunun aksine T24 ise haberin konuyla nedensel ilişkisini kurarken daha duyarlı davranmaktadır. Bunun için polis kayıtları, fotoğraflar ve videolarla olayla ilgili detaylı bilgi vermektan kaçınmamıştır. Haberin ardalanının araştırılması ve emin olmadan suçlayıcı bir dil kullanımından kaçınan T24, hem kadın odaklı haber yaptığı hem de haberin bağlamını etik ilkelere oturttuğu için daha duyarlı bir habercilik anlayışına sahiptir.

Yorum

Haberlerin genelinde görgü tanıklarının beyanlarına yer verilmektedir. T24'ün haberlerinde görgü tanıklarına yer verildiği görülmektedir. Habertürk'ün haberlerinde ise daha çok mağdur'a söz hakkı tanıyan kanal görgü tanıklarına veya somut verilere yer vermek yerine kurgu haberciliği yapmaktadır. Ancak Habertürk, 8. Haberde nadir olarak bir komşunun olay anındaki bir beyanına yer vermiştir:

Bir komşunun “Keşke kendini bıçaklasaydın, sana yazıklar olsun. 4 çocuğu var o kadının. Senin gibi komşu olmaz olsun” dediği duyuldu.

Ayrıca T24'ün polis kayıtları, fotoğraflar ve videolarla olayla ilgili detaylı bilgi vermektan kaçınmadığı görülmektedir.

Haber Kaynakları

Haber kaynağı, doğrudan aldıkları ve resmi kaynaklardan elde edilen bilgilerle olayı haberleştiren muhabirlerdir. Haberlerde birincil kaynak olarak muhabirin kendi gözlemlerini, ikincil kaynak olarak bazı haberlerde görgü tanıklarına başvurduğu görülmektedir. Aynı zamanda bu görgü tanıklarının isimleri bazı haberlerde verilirken bazılarında ise verilmemiştir.

Mikro Yapı

Sentaktik Çözümleme

Van Dijk'ın çözümleme modelinde sentaktik çözümleme yapılmakta olup bu anlamda cümlelerin uzun-kısa, basit-karmaşık, aktif-pasif durumları incelenmektedir (Van Dijk, 1988:71). Cinayet ve şiddet haberlerinin spotlarında yapılan incelemelerde çoğunlukla edilgen cümleler olmakla birlikte hem etken hem de edilgen cümlelerin kullanıldığı görülmektedir. Haberlerin genelinde kullanılan edilgen yapı eylemi gerçekleştiren öznenin/failin okuyucu tarafından etkisiz algılanmasına neden olmakta ve dikkatleri nesneye/mağdura çekmektedir. Aynı zamanda özellikle kadına yönelik şiddet haberlerinde kullanılan edilgen yapı olayın toplumsal boyutunun da göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Zanlı, dolaylı olarak edilgen konumlandırılmıştır. Mağdur ise burada daha çok etken olarak konumlandırılmıştır:

“Türkiye yine bir dehşete tanık oldu. İstanbul Eyüpsultan’da, boşanmak üzere olduğu kocası tarafından, restoranda 6 yaşındaki çocuğunun önünde dayak yiyen kadın, darp anlarının görüntülerini sosyal medya hesabından paylaşarak, yardım istedi” (Habertürk, 2 Ocak 2022).

Mağdur etken olarak konumlandırılmıştır:

“Son dakika haberine göre Zonguldak’ta, yürekleri yakan bir olay yaşandı. Aysel İleri (20), evinde silahla göğsünden vurulmuş olarak ölü bulundu. Ailesi ile yaşayan İleri’nin ölümüyle ilgili savcılık soruşturma başlattı” (Habertürk, 3 Ocak 2022).

Zanlı etken olarak konumlandırılmıştır. Mağdur ise edilgen olarak konumlandırılmıştır:

“Kadına yönelik şiddet yine dehşete düşürdü. Eskişehir’de Ali Y. (33), tartıştığı eşi 4 çocuk annesi Ülviye Y.’yi (42) sırtından 2 kez bıçaklayarak ağır yaraladı. Ali Y., evde bıçakla yakalanırken, eşi ise hastaneye kaldırıldı” (Habertürk, 4 Ocak 2022).

Fail dolaylı olarak edilgen konumlandırılmıştır:

“Son dakika haberine göre Gaziantep’te üç çocuk annesi kadın, eşi tarafından odaya kilitlendikten sonra 11 yerinden bıçaklanarak öldürüldü. Katil zanlısı koca gözaltına alınırken, talihsiz kadının cenazesi otopsi işlemlerinin ardından defnedilmek üzere yakınlarına teslim edildi” (Habertürk, 7 Ocak 2022).

Yukarıda örnekleri verilen haber metinlerinde kullanılan basit cümle yapısı olayların hikayeleştirilmesine ve dramatize edilmesine olanak tanımaktadır. Haberlerde zanlı ya da fail edilgen olarak verilmiş olup mağdur ise daha çok etken olarak konumlandırılmıştır. Haber dilinin sade olması okuyucunun bilgi edinmesi açısından önem taşımaktadır. Ancak bu tür haberler bilgi vermekten ziyade okuyucuyu kurgusal bir metnin içerisine çekmektedir. Toplumsal bir sorun olarak ifade edilmesi gereken şiddet konusunun haberlerin çoğunda okuyucunun merak duygusunu kamçılıyarak yalnızca okuyucuyu habere çekmek ve tık haberciliği yaparak sansasyonel başlıklarla haberlerin oluşturulduğu görülmektedir.

Bölgesel Uyum

Eleştirel söylem analizi yönteminde bölgesel uyum, haber içeriğini oluşturan cümlelerin nedensel, işlevsel ve referansal ilişkileri perspektifinde değerlendirilmektedir. Haber içeriğini oluşturan nedensel boyut birbirini takip cümlelerin belirli bir sebep sonuç ilişkisi içerisinde oluşturulup oluşturulmadığına işlevsel boyut ardışık olarak sıralanan cümlelerin açıklayıcı ifadeler içerip içermediğine referansal boyutta ise cümleler arasında bir bağ olup olmadığına işaret eder (Özer'den akt. Doruk, 2013: 124).

9. Haber içeriği (T24):

“İstanbul Sarıyer’de bir erkek, tartıştığı karısını sokak ortasında tekme tokat dövdü. Kocasının yumruklu saldırısına uğrayan kadın, merdivenlerden yuvarlanarak başından yaralandı. Dehşet anları kameralara yansırken, dayakçı koca arkasına bile bakmadan kaçtı. Vatandaşların yardım ettiği kadın ambulansla hastaneye kaldırılırken, polis ekipleri tarafından yakalanan koca adli makamlarca serbest bırakıldı.

Aynur T. (34) ve eşi Ümit T. (36) sokak ortasında tartıştı. Tartışmanın ardından taksiye binmek isteyen Ümit T., yanına gelen karısına saldırdı. Kocasının attığı yumruk darbeleri sonrasında Aynur T. bir işyerinin önündeki merdivenlerden boşluğa düştü. Genç kadın kafasından yaralanırken, dayakçı koca ise vatandaşların tepkisi üzerine olay yerinden koşarak kaçtı...”

Şeklinde haberde zanlının gerçekleştirdiği şiddet olayının nedenine ilişkin bilgi verilmiştir.

7. Haber içeriği (T24):

“Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2021 Raporu’nu açıkladı. Rapora göre; geçen yıl 280 kadın erkekler tarafından öldürüldü, 217 kadın şüpheli şekilde ölü bulundu.

Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu, 2021 Raporu’nda, “Bu yıl yaşanan önemli gelişmelerden biri tüm kadınların, çocukların, LGBTİQ+’ların hayatını ilgilendiren İstanbul Sözleşmesi’nden bir gecede imzanın geri çekilmesiydi” denildi...”

Şeklinde haberde olayın nedenine ilişkin bilgi verilmiştir.

12. Haber içeriği (Habertürk):

“...Hasan D.'nin ifadesinde suçunu kabul ettiği ve internet sitesinden bomba yapımıyla ilgili bilgi edindiğini söylediği öğrenildi. Hasan D.'nin boşanma aşamasında olduğu eşi Derya D.'nin çalıştığı iş yerindeki patronu Mehmet A. ile ilişkisi olduğunu düşündüğü için el yapımı patlayıcı hazırlayarak otomobiline koyduğu belirlendi. Ayrıca Hasan D.'nin apart önünde eşi Derya D. ile Mehmet A.'nin aynı anda araca binmesini beklediği ve bu nedenle bombayı patlatmadığı öğrenildi. Otomobiline yerleştirilen bombayı fark ederek ölümden dönen Mehmet A.'nin 3 gün boyunca bombayla gezdiği de ortaya çıktı. Şüpheli Hasan D.'nin eşi Derya D.'nin çalışanı olduğunu söyleyen Mehmet A. "Otomobilimin rengi kırmızı olduğu için park ettikten sonra sol arka tampondan sarkan beyaz poşeti fark ettim. Poşeti çekip çıkarınca bir cep telefonu düştü. Poşetin içinden eski bir ceket çıktı. Aracın altına eğilip baktığımda kablo düzeneğini gördüm. Hemen araçtan uzaklaşarak polisi aradım. Benim aracıma neden bomba konulduğuna bir anlam veremedim. Şüpheli kişinin eşi Derya D. yanımda temizlikçi olarak çalışır. Benim hiçbir ilişkim yok. Neden böyle bir olaya girdiğini anlamış değilim. Bombayı fark etmesem, belki de şimdiye kadar ölebilirdim" dedi. Hasan D. polisteki işlemlerinin ardından adliyeye sevk edildi.”

Şeklinde haberde şüphelinin olayı neden gerçekleştirdiğine ilişkin bilgi verilmiştir.

4. Haber içeriği (Habertürk):

“DHA'nın haberine göre, burada bir süre oturan çift arasında çocuğun velayetiyle ilgili tartışma çıktı. İddiaya göre, Ertuğrul T. Dağatar'a önce küfür etti ardından da oğlunu görmemekle tehdit etti.

Kendisine küfüredilen Dağatar, masanın üzerindeki suyu Ertuğrul T.'nin yüzüne çarptı. Ertuğrul T. ise oğlunun ve çevredekilerin gözü önünde Elif Dağatar'a vurmaya başladı. Çiftin kavga ettiğini gören çevredekiler hemen olaya müdahale etti. Önce çiftin çocuğunu olaydan uzaklaştırarak, çifti ayırdı. Olayın ardından Elif Dağatar, polise giderek şikayetçi oldu. Ertuğrul T., ifadesi alınarak serbest bırakıldı. Bunun üzerine Elif Dağatar, olay anına ait güvenlik kamera görüntülerini sosyal medya hesabından paylaşarak, yardım istedi.”

Şeklinde olayın nedensel ve işlevsel ilişkisini belirtmiştir. Zanlının bu şiddet olayını neden gerçekleştirdiği bu ifadede açıklanmıştır. Yukarıda örnekleri verilen haber metinlerinde kullanılan cümle yapıları incelendiğinde nedensel ve işlevsel boyutun bir arada kullanıldığı görülmektedir. Haber metinlerine başka bir açıdan bakıldığında kadınların reddettiği ya da istemediği bir durum karşısında erkekler tarafından şiddete maruz kaldığı görülmektedir. Bu durum toplumsal cinsiyet eşitsizliği anlamında kadınlar bağlamında önemli bir boyuttur. Eril ideolojiye göre erkek iktidardır, güçlüdür ve ne isterse elde eder ya gönül rızasıyla ya da şiddetle. Ancak erkeğin istediğini elde edemediği süreçte ise bu kadının sonu ya şiddete maruz kalmaktır ya da daha da ileri seviyesinde ölümdür. Çünkü erkek, ataerkil toplumdaki konumu gereği reddedilişi ya da istenmemesi “erkeğin erkekliğinin ezilmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Haberlerin Retoriği

İncelenen iki haber sitesinde haberlerin çokluğuyla doğru orantılı bir şekilde özellikle şiddet ve cinayet olaylarında en çok haber fotoğrafına Habertürk internet haber sitesi yer vermiştir. Haber içeriklerinin çoğunda fotoğraf, bazılarında ise video haber kullanılmaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında incelenen haberlerde kullanılan fotoğraflar çoğunlukla zanlı ve mağdurun olayla ilgili ya da ilgisiz fotoğraflarıdır. Olay öncesinde kadınların eşleriyle birlikte yan yana otururken çekilmiş fotoğrafları haberlerde kullanılmıştır. Haber içerikleri oluşturulurken görgü tanıklarına, somut verilere; Polis kayıtları, fotoğraflar ve videolarla olayla ilgili detaylı bilgi alınmıştır.

Sözcük Seçimleri

T24, 9. Haberinde: faili ‘dayakçı koca’ olarak tanımlaması ikinci bir sözel şiddet oluşturma bakımından ataerkil toplumda erkeklik özelliklerini anımsattırmaktadır. Mağdur ise şiddete uğrayan kadın olarak tanımlanmaktadır.

Habertürk, 4. Haberinde: faili ‘boşanmak üzere olduğu kocası tarafından’ olarak tanımlanması yine ikinci bir sözel şiddet oluşturma bakımından ataerkil toplumda kadının evine ve erkeğine bağlı olması, kocasının bu anlamda sözünü dinlemesi gerektiği ve kocasına karşı çıkmaması gerektiği bu anlamda haber metinlerinde ideolojik olarak yansıtılmaktadır. Mağdur ise dayak yiyen kadın olarak tanımlanmaktadır.

T24, 7. Haberinde: faili ‘erkekler’ olarak ifade etmiş ve cinayetlere erkeklerin sebep olduğunu kamuoyuna duyurmuştur. Erkekler sözcüğü ya da betimlemeyle erkek şiddeti haberde vurgulanmıştır.

Habertürk,14. Haberinde: faili ‘katil zanlısı koca’ olarak tanımlanmaktadır. Mağdur ise üç çocuk annesi olarak tanımlanmaktadır.

Sonuç

Ataerkillik perspektifinde gelişen toplumsal cinsiyet olguları, kadın ve erkek arasındaki cinsiyet eşitsizliğin belirginleşmesinde etkin bir rol oynamaktadır. Toplumsal cinsiyet bağlamında kadın ve erkeğe verilen roller, kalıp yargılar (stereotipler), eril yapının güçlenmesine yol açmaktadır. Yeni medya metinlerde erkeğin etken (aktif), kadının ise edilgen (pasif) olduğu bir yapıyı görmekteyiz. Özellikle şiddet ve cinayet haberlerinde toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında aksi bir harekette bulunan kadının: mağdur/kurbanların şiddeti “hak ettikleri” mesajları medya metinlerinde üretilmektedir. Diğer yandan kadınlar, cinsiyet özelliklerinden dolayı yeni medya ortamında bir meta unsur olarak servis edilmektedir. Çalışmada kadın ve erkek imgesinin sunumuna dair T24 ve Habertürk internet haber sitesinin 01.01.2022- 07.01.2022 tarihleri arasında doğrudan toplumsal cinsiyet bağlamında oluşturulmuş 14 haber incelenmiştir.

Bu çalışmada T24 ve Habertürk internet haber sitelerinin seçilme nedeni ise; T24’ün haber kurgusunun yalnızca kadın hakları olmaksızın aynı zamanda, LGBTIQ hakları gibi çeşitli mağdur olan grupların yanında olma ve mağduriyetinin giderilmesi açısından haberlerini üretmekte olduğu görülmektedir. Habertürk’ün ise böyle bir yayıncılık anlayışı gütmeyeceği, haberlerinde kadın odaklı habercilik anlayışının olmaması ve mağdur olan diğer gruplara

yönelikte ayrıca bu grupların mağduriyetlerinin giderilmesi ve çözüm önerilerinin geliştirilebilmesi açısından olanak sunmamaktadır. Bu bağlamda Habertürk internet haber sitesinin eril ideolojinin çıkarları doğrultusunda haberlerini üretmekte olduğu anlaşılmaktadır. T24 haber sitesinin başlıklarında sansasyonel ifadeler yerine açık bir şekilde haberin verildiği görülürken Habertürk haber sitesinin özellikle şiddet ve cinayet haberlerinde olayları magazinleştirerek sansasyonel ifadelerle haberi sunduğu görülmektedir. Şiddet ve cinayete yönelik oluşturulan haber başlıklarında; “koca dayağı”, “boşanmak üzere olduğu kocası tarafından” vb. ifadelere vurgu yapılmakta olup okuyucunun mağdura yönelik üzüntü yaşaması sağlanırken, fail bu tür haberlerde edilgin olarak verilmektedir. Bu anlamda ataerkil yapıya hizmet eden medya mecralarının oluşturduğu haberlerde izleyicinin faili sorgulamaması amaçlanmıştır. Erkek şiddetinin bu tür haberlerde normalleştirilmekte olduğu görülürken ana tema ve başlıklarla oluşturulmaya çalışılan haber retorığının mağduru odağa almış izlenimi yaratılması ise dikkat çekmektedir. Habertürk haber sitesinde yapılan incelemede bütün haberlerin fotoğraflı olarak yapıldığı tespit edilmektedir. Habertürk ve T24; haber fotoğrafı olarak olayın gerçekleştiği olay yerine ait fotoğraflar, mağdura ait fotoğraflar ve bazı haberlerde ise zanlı ve katile ait fotoğraflar, olay anına dair güvenlik kamera görüntüleri ve güvenlik kamerasından alınan görüntülerin fotoğrafları da kullanılmıştır. Habertürk’te haber fotoğrafı olarak şiddet ve cinayet mağduru olan kadınların olayla ilgisi olmayan fotoğraflarının kullanılması ise haberin magazinsel boyutta sunulduğunu açık bir şekilde göstermektedir. Yapılan araştırmada T24’e kıyasla Habertürk haber sitesinin kullandığı haber retorığı ile ataerkil düzende kadının geleneksel rollerin dışına çıkmaması gerektiğini ve çıkması durumunda ise suçlanacağını ve cinsiyetçi bir dille mağdurun bu yaşanan şiddet ve cinayet olaylarında sorumlu tutulduğu gösterilmektedir. Haber metinlerinde toplumsal cinsiyet rollerine, kalıp yargılarına (stereotip) yönelik olarak vurgunun yapılması kadınların erkeğin bir ötekisi olmasına, ikincilleştirilmesine ve bu boyutta ise cinsiyet eşitsizliğinin normalleştirilmesine olanak tanımaktadır. Toplumsal cinsiyet rolleri medya metinlerinde sorunlu temsil pratiklerinin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu durumda ise eril hegemonyasında kadını medya metinlerinde ötekileştirmektedir. İncelenen haber örneklerinde T24 söz konusu haberlerde görgü tanıkları kullanırken, Habertürk ise daha çok mağdura söz hakkı tanıyarak, görgü tanıklarına veya somut verilere yer vermek yerine sansasyonel ifadelerle olayı magazinleştirerek kurgu haberciliği yapmaktadır. İnternet haber siteleri, tık haberciliği yapmayarak tiraj kaygısı gütmeyen toplumsal sorumluluk bilinciyle toplumsal cinsiyet eşitliğini destekleyici bir yayın politikası güderek haberlerini oluşturması

gerekmektedir. Özellikle kadına yönelik şiddet ve cinayet haberlerinde başlık, haber fotoğrafı, kelime seçimi, cümle yapısı, makro ve mikro yapıları nasıl kurgulandığı bu anlamda büyük önem taşımaktadır. Ataerkil ideoloji çatısı altında haberlerini oluşturan Habertürk haber sitesi eril haber dilini kullanarak kadını erkeğin bir ötekisi olarak konumlandırmakta ve bunu söylem pratikleriyle meşrulaştırmaktadır. Ayrıca tık haberciliği güden Habertürk internet haber sitesinin aksine, T24 internet haber sitesinin bu anlamda “kadın odaklı habercilik anlayışı” yaptığı açık bir şekilde görülmektedir. Eril haber dilini kullanmak yerine T24’ün yayıncılık anlayışı olarak cinsiyet eşitliği, ayrımcılık karşıtlığı perspektifinde haberlerini oluşturduğu söylenebilir.

Kaynakça

- Adaçay, F. R. (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*. Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Altay, D. (2011). *Küresel Köyün Medyatik Mimarı Marshall McLuhan*. İstanbul: Su Yayınları.
- Aronson, E. W. (2012). *Sosyal Psikoloji*. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Arvas, N. (2021). Günümüzde Kadının Toplumsal Cinsiyet Kimliğinde Youtuber Etkisi ve Kadın Youtuber Programlarının İncelenmesi. D. A. Güven içinde, *Youtube Türkiye’de Kültür, Siyaset ve Tüketim -2* (s. 104-105). İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Atauz, A. (2013), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Önlenmesi Projesi, Erişim Tarihi: 29.04.2022, https://vatandas.jandarma.gov.tr/KYSOP/uzaktan_egitim/Documents/1%20TCE.pdf
- Atkisson, R. S. (2002). *Psikolojiye Giriş*. (Y. Alogan, Çev.) Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Bilgin, N. (2003). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü Kavramlar Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bingöl, O. (2014). Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 108-114.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and power*. California: Stanford University Press.
- Demir, A. (2014). *Roman ve Stereotip Türk Romanından Örneklerle*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Dökmen, Z. Y. (2015). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Erdinç, B. (2017). Kadın- Erkek Eşitliği ve Yerel Yönetimler . *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 135.

Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

Güneş, A. (2018). Yazılı Basında Haber Söylemi: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekili Seçim Haberlerinin Çözümlemesi. *İstanbul Arel Üniversitesi İletişim Çalışmaları Dergisi*, 29.

Ilgaz Büyükbaykal, A. C. (2011). Medyada Kadın Olgusu. *İstanbul İletişim Fakültesi Dergisi*, 20.

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü. (2008). Kadına yönelik şiddetle mücadele (2008-2013). Aile ve Çalışma Bakanlığı. Ulusal Eylem Planı. http://www.ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/502_1.pdf

Kesgin, Y. (2018). *Türkiye'de ve ABD'de Ayrımcılık Karşıtlığı Bağlamında Medya Politikaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.

Laughey, D. (2002). *Medya Çalışmaları - Teoriler ve Yaklaşımlar*. (A. Toprak, Çev.) İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Mitchell, J. v. (1992). *Kadın ve Eşitlik* . İstanbul: Pencere Yayınları.

Navaro, L. (1996). *Tapınağın Öbür Yüzü*. İstanbul : Varlık Yayınları.

Özer, Ö. (2008). İdeolojik Atmosferin Kapsama Alanı: Bozüyük Olaylarının Ortadoğu ve Ülkede Özgür Gündem Gazetelerinde Sunumu Örneğinde Haber Söyleminde Yapılan İdeolojik Üretime İlişkin Yeni Bir Çözümleme, E. Dağtaş (Der.), Türkiye'de Sivil İtaatsizlik Toplumsal Hareketler ve Basın içinde (ss. 377–432). Ankara: Ütopya.

Sallan Gül, S., Altındal, Y. (2018), Toplumsal Cinsiyet, Siyaset ve İktidar İlişkisi, Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi içinde, Ed. Dolunay Şenol ve Havva Eylem Kaya, İstanbul, Lisans Yayıncılık.

Sancar, S. A. (2006). *Bir de Buradan Bak* . Ankara : Ka-Der.

Saraç, S. (2013). Toplumsal Cinsiyet. G. G. Lerzan Gültekin içinde, *Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları* (s. 27). Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.

Tan, E. M. (1979). *Kadın: Ekonomik Yaşanı ve Eğitimi*. Ankara: Türkiye İŞ Bankası .

Türel, N. Ç. (2010). Yerel Yönetimde Kadın Temsili-Isparta İli Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*(1), 16-40.

Uzgan, Y.S. (2018), Mutlu Bir Toplum İnşası İçin Toplumsal Cinsiyet EŞitliği, TMMOB Makine Mühendisleri Odası İzmir Şubesi, 28. Dönem Kadın Mühendisler Komisyonu. Erişim Tarihi: 15.03.2022, https://www.mmo.org.tr/sites/default/files/gonderi_dosya_ekleri/morsoylesiler.pdf

Üner, S. (2008), Toplumsal Cinsiyet EŞitliği, T.C Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Erişim Tarihi: 19.04.2022, <https://www.ilkadim.bel.tr/yerele-esitlik/9.pdf>

Van Dijk, T. A. (1988). *New Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publishers.

Zetkin, C. (1996). *Kadın Sorunu Üzerine Seçme Yazılar*. Ankara: İnter Yayınları.

RUSYA-JAPONYA İLİŞKİLERİNDE KURİL ADALARI SORUNU

Hüseyin YELTİN*

Mustafa Metin KAŐLILAR**

Geliş Tarihi: 09.04.2023

Kabul Tarihi: 14.05.2023

Özet

Tarihsel perspektiften bakıldığında Asya-Pasifik coğrafyasının en uzun süreli toprak anlaşmazlığı olan Kuril Adaları meselesi, Rusya ile Japonya arasında İkinci Dünya Savaşı sonrasında bir barış antlaşması imzalamamasının en temel nedenlerinden biri olmuştur. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) lağvedilmesinden sonra sorunu çözüme kavuşturmak adına bir araya gelen taraflar, olumlu bir mutabakata varamamışlardır. Japonya'da 2012 yılında iktidara gelen Şinzo Abe, var olan Kuril Adaları sorununun çözümü için Rusya ile girişimlerde bulunmuş ancak uluslararası konjonktürde meydana gelen gelişmeler sürecin olumlu bir ivme kazanmasına engel olmuştur. Tam da bu noktaya odaklanan bu çalışma, Kuril Adaları meselesinin tarihsel arka planını ele alırken, uluslararası sistemde meydana gelen gelişmelerin ikili ilişkileri ve Kuril Adaları sorununun çözümüne olan etkisini inceleyecektir.

Anahtar Kelimeler: Rusya, Japonya, Kuril Adaları, Şinzo Abe, Rusya-Ukrayna Savaşı.

THE KURİL ISLANDS PROBLEM IN RUSSIAN-JAPANESE RELATIONS**Abstract**

From a historical perspective, the Kuril Islands issue, which is the longest-lasting territorial dispute in the Asia-Pacific geography, has been one of the main reasons why Russia and Japan did not sign a peace treaty after the Second World War. After the abolition of the Union of Soviet Socialist Republics (USSR), the two states that came together to solve the problem could not reach a positive agreement. Shinzo Abe, who came to power in Japan in 2012, made

* Anadolu Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler, Doktorant, huseyinyeltin@gmail.com , İD: 0000-0002-4434-2358

** Bursa Uludağ Üniversitesi, Tarih-Lisans, mustafametinkaslilar@gmail.com

attempts with Russia to solve the existing Kuril Islands problem, but the developments in the international conjuncture prevented the process from gaining a positive momentum. This study, while discussing the historical background of the Kuril Islands issue, will examine the effects of developments in the international system on bilateral relations and the solution of the Kuril Islands issue.

Keywords: Russia, Japan, Kuril Islands, Shinzo Abe, Russia-Ukraine War.

Giriş

Rusya ve Japonya tarihsel kökenleri yaklaşık 300 yıl öncesine dayanan farklı költürlere sahip iki komşu ülke olarak uluslararası sistemde yerini almaktadır. İki lke arasındaki ilişkiler ilk olarak I. Petro (1682-1725) zamanında Moskova'ya bir Japon gemicinin varmasından itibaren baőlatılabilir. Aynı zamanda Rusya ve Japonya arasındaki diplomatik ilişkilerin temeli ise 1855 yılında imza edilen Şimoda Anlaşması'na dayanmaktadır.

Çalışmanın odağında yer alan Kuril Adaları Meselesi ise 1855 yılında Rusya-Japonya arasında Şimoda Anlaşması'nın imzalanması ile doğmaya başlamıştır. Anlaşmaya göre; İturup Adası'nın kuzeyindeki adalar Rusya'ya, güneyinde yer alan adalar ise Japonya'ya bırakılmıőtır. Ardından sorunun czmne yönelik olarak 1875 yılında da St.Petersburg Anlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Rusya'nın kontrolü altında bulunan Kuril Takımadalarının kuzeyindeki tüm adalar Japonya'ya devredilmıőtır. Bunun karşılığında ise Japonya, Sahalin Adasını Rus tarafına bırakmıőtır. 1904-1905 yılındaki Rus-Japon savaşı sonunda, Japonya'ya Kuril Adalarına ek olarak Sahalin Adası'nın güney yarısı ile ona bitiőik olan tüm adalar bırakılmıőtır.

1945 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB), Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve İngiltere arasında Yalta Konferansı düzenlenmiştir. Japonya'ya karşı saldırıya geçen SSCB Güney Sahalin ve Kuril Adalarını ilhak etmiştir. 1956 yılında ise Moskova-Tokyo arasında Ortak deklarasyon imzalanmıştır. Buna deklareye göre SSCB, barış antlaşması imzalanmasını Şart koyan bir yaklaőımla Japonya'ya Şikotan ve Hobomai takımadalarını devretmeyi kabul etmiştir. Bu deklarenin sürdürülebilmesi adına 2018 ve 2019 yılında Putin ile Őinzobir araya gelmiştir. 1956 Ortak Deklarasyonu temelinde barış anlaşmasının imzalanmasına yönelik müzakerelerin hızlandırılması kararı alınmıştır. Fakat 24 Şubat 2022 tarihinde Rusya'nın Ukrayna'ya dönük olarak baőlatmıő olduğu savaş,

normalleşme adımlarına devam eden Rusya ile Japonya arasındaki ilişkileri germiştir (Akhiyadov, 2019).

İkinci Dünya Savaşı'ndan günümüze kadar devam eden ve yaklaşık 80 yıldır çözüm bekleyen bir sorun olan Kuril Adaları konusu, Rusya ile Japonya arasındaki ikili ilişkileri belirleyen faktörlerin başında gelmektedir. 1945 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) adaları işgalinden beri süregelen çözümsüzlük hem Japonya'nın hem de Rusya'nın farklı tezleri savunmasını da beraberinde getirmiştir. Mevcut adalar Rusya için stratejik bir öneme haizken, Japonya için de bölgesel rekabet ortamında elindeki en büyük koz olarak görülmektedir. Tarafların farklı tezleri savunması, sorunun çözümsüzlüğünü giderek artırmaya devam etmektedir. Son dönemde Kuril Adaları meselesinin çözümüne yönelik olarak adımlar atılsa da çözüm için henüz bir ilerleme sağlanamamıştır.

Çalışma, Kuril Adaları sorununun başlangıcından itibaren tarihsel sürecine, soruna karşı Rusya'nın ve Japonya'nın tezlerine ve son dönemdeki gelişmelere değinecektir. Ardından yakın zamanda uluslararası konjonktürde meydana gelen değişimlerin Japonya ile Rusya arasında cereyan eden Kuril Adaları sorununa etkisi de tartışılmaya açılacaktır.

1.Rusya-Japonya İlişkilerinin Tarihsel Seyri

Rusya ve Japonya arasındaki ikili ilişkiler, Rusya'nın Batı ile olan münasebetleri ve Batılı devletlerin sömürgecilik faaliyetlerinin etkisinde başlamış ve bu yönde gelişim göstermiştir. Avrupa güç dengesi sistemi içinde 1856 Kırım Savaşı'nı kaybeden Rusya, sömürgecilğe dönük faaliyetlerini Avrupa'dan, Sibiryaya ve Orta Asya'ya doğru yöneltmiştir. Diğer taraftan 1854 yılında Batılı devletlerin faaliyet gösterdiği misyonerliklerin de etkisiyle; 1639 yılından itibaren Batı ile olan hemen hemen tüm ikili ilişkilerini kesmiş olan ve dışa tamamen kapalı durumda olan Japonya, ABD tarafından sisteme dâhil edilmeye zorlanmıştır. Öncelikle ABD ile sonrasında ise diğer Batılı devletlerle birlikte Rusya ile ticari ilişkilerini yeniden başlatma kararı alan Japonya, bu ilişkiler ağından da ekonomik olarak güçlenerek çıkmıştır. Çünkü dış dünyaya açılan Japonya, faydacı bir yaklaşım sergileyerek Batı tekniklerine ve kabiliyetlerine erişmek için politikalar geliştirmiştir. Özellikle de Meiji Restorasyonunun ardından 19. yüzyılın güçlü bir devleti olarak uluslararası sistemde yer almayı başarmıştır (İpek, 2020:648).

Rusya ile Japonya arasındaki ilişkiler, Japonya'daki Tokugawa yönetiminin içine kapanmacı politika izleyerek dış dünya ile ilişkilerini asgari düzeye indirmesi ve Rus Çarlığı'nın Doğu

Asya bölgesine geç bir tarihte gelmesi gibi nedenlerden ötürü geç bir tarihte kurulmak durumunda kalmıştır. Karşılıklı çıkarların aksine genişleyen devletlerin arasındaki ilişkiler 1792 yılında Rusların girişimi ile başlayan ekonomik ve düşük düzeyli girişimlerin ardından, gergin bir siyaset de olsa bir seyir izlemeyi sürdürmüştür (İpek, 2020:649).

18. yüzyılda, devletlerarası diplomatik ilişkilerin başladığı süreçte, Rusya'nın uzak doğusu için ihtiyacı olan hammaddeyi Japonya'dan temin etmenin daha uygun olacağı kararına varan Rus İmparatorluğu, gemilerinin o bölgede olumsuz hava koşullarından korumak ve tamirini gerçekleştirmek adına bir liman ihtiyacı duymuştur. Bundan dolayı da Rus tarafı diplomatik ilişkilerin gelişim göstermesi adına Japonya'ya elçi gönderme yolunu denemiştir. Ancak Japon tarafı kendine has kültürünü korumak amacıyla yabancılara karşı temkinli davranmayı tercih etmiştir. Bununla beraber 17.yüzyılın başlarında Rusya'nın sanayisini ve ticaretini büyütme amacıyla keşif gezileri yapılmıştır. Bu keşif gezilerinden en önemlisi 1711 senesinde yapılan İ. P. Kozırevski ve Antsiferov tarafından Şumşu ve Paramuşir adalarına gerçekleştirilmiş olan seyahatlerdir. 1713 yılında Kozırevski Kuril Adaları'na giderek, mevzubahis adaların hiçbir devletin topraklarına dahil olmadığını kendi hükümetine bildirmiştir. Yıllar içinde Rus-Japon ilişkileri gelişme göstermeyi başarmıştır. Rusya'nın Japonya'ya erişmesinden çekince duyan Japon yetkililerin, Rusya ile alakalı şekilde yazılan Felemenkçe olan matbuları Japonca'ya çevirmesi neticesinde Rusya'ya dair malumatlar artış göstermiş ve bu durum ise Rusya ve Japonya arasındaki kültürel bağlamda bir alışverişin doğmasına yol açmıştır. Rusya'nın Kuril Adaları ve Sakhalin'e yönelik ilgisinin artması Japonya'yı önlem almaya zorlamıştır. Nitekim Japonya 1806-1807 senelerinde mevzu bahis adalarda askeri potansiyelini artırma yolunu seçmiştir. Rusya ve Japonya arasında kültürel olarak artarak devam eden alışverişe rağmen Kuril Adaları ve Sakhalin sebepli bir çatışma ortamının doğmasından endişe duyan iki ülke, aralarında muhtemel olarak çıkacak bir çatışma ortamına engel olmak adına her zaman ihtiyatlı davranmayı tercih etmişlerdir (Nasırova, 2020:1-2).

1867 yılında Japonya'da tahta gelen Meiji (1868-1912) ile birlikte Japonya'da modernleşme dönemi başlamış ve Japonya dış politikada daha fazla aktif olmaya başlamıştır. 1874 yılında ise Enomoto Takeaki, Rusya tarafıyla müzakere gerçekleştirmek için Petersburg'a gönderilmiş veuzun süren görüşmeler neticesinde 25 Nisan 1875 tarihinde Sahalin/Sakhalin ve Kuril adalarının takas edilmesi kararının uygulanabilmesi adına Petersburg Anlaşması imzalanmıştır. İmza edilen antlaşmaya göre Kuril Adaları'nın Japonya'ya devri sağlanmış ve

karşılığında Sahalin Adası'nın Rusya'ya ait bir toprak parçası olduğu da kabul edilmiştir. Japonya Sahalin Adası'nda yapılan binaların bedellerini Rusya'ya iade etmiş; halka ise kalma veya adayı terk etme şeklinde seçenek sunulmuştur (Nasırova, 2020:3).

1.1.1904-1905 Rus-Japon Savaşı

Avrupa'da yaşanan sömürge yarışı Rusya ve Japonya'yı da etkisi altına almıştır. Bu iki ülke bu dönemde dışta kalan ülkeler olarak adlandırılmışlardır.

1904-1905 Rus-Japon savaşının nedenlerinden biri de iki imparatorluğun karşılıklı nüfuz alanı elde etmeye ve güç korunumuna bağlı gelişmiştir. Buradan bakıldığında Uzak Doğu'da bölgesel genişleme amacı taşıyan Rusya ile alanda etkisini kurmaya çalışan Japonya'nın çıkar ve genişleme alanları çakışmıştır (Özel-Özcan, 2019:48).

1903 yılından başlayan süreçten sonra Uzak Doğu'daki vaziyet oldukça hassas bir hale bürünmüş ve bölgede Japon-Rus yayılcılığı da hız kazanmaya başlamıştır. 1868 yılına gelene kadar geçen sürede Batılı ülkeler tarafından hor görülen Japonya, Meiji yönetiminin iktidara gelmesi ile beraber hızlı bir gelişme ve büyüme yaşamıştır. Ülke dışında okuyan ve ülke içinde çalışan uzmanlardan yardım alan Japon Hükümeti ülkesini daha çağdaş bir endüstriyel devlete dönüştürmek adına birtakım çalışmalar yapmıştır. Japon Hükümeti, Batı'nın teknolojisini, siyasi kurumlarını ve askeri bilimini örnek alarak, kısa zamanda çağdaş, verimli ve disiplinli ordu ve deniz gücü oluşturmayı başarmıştır (Bayramov, 2021:64).

Rusya ise bu dönemde bir gerileme süreci yaşamaya başlamıştır. 1877-1878 yılları arası gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı'ndan beridir Rus askerleri hiç savaşmamış ve git gide günlük garnizon yaşamına uyum sağlayan askerler kolonyal seferlere katılmak dışında hiçbir savaş becerisinde gelişme gösterememiştir. Dahası Rus ordusu içerisinde gelişen özgürlük düşünceleri de çok sayıda üst düzey subayın ordudan atılmasıyla sonuçlanmıştır. Geride kalan subaylar ise üst kademelere ulaşmasa da, kendi mevcut pozisyonlarını koruma için çaba harcamışlardır (Bayramov, 2021:64).

1855 yılında Şimoda Anlaşması ile başlayan diplomatik ilişkiler, Çin üzerindeki mücadele alanı sebebiyle gerilime neden olmuştur. Rusya-Japonya üzerindeki diğer rekabet bölgeleri Kore ve Mançurya üzerinde yaşanmıştır. Bu gerilim 1904-1905 Rus-Japon savaşına neden olmuştur. Savaş 1 yıl 6 ay kadar sürmüş ve Japonya bu savaştan galip ayrılmıştır. Savaşın en önemli sonucu ilk defa bir Asya ülkesi Avrupalı bir devleti yenilgiye uğratmıştır. Savaş

sonrası barış konferansında arabuluculuk yapan ABD olmuştur. Rusya ve Japonya arasında Portsmouth Antlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Japonya Liaodong Yarımadasının Lüshun'a giden Güney Mançurya Demiryolunun ve Sahalin Adasını'nın yarısının denetimini ele geçirmiştir. Rusya ise Mançurya'nın kuzeyini nüfuzu altında tutmuştur.

1.2. Birinci Dünya Savaşı ve Rus-Japon İlişkileri

Birinci Dünya Savaşı döneminde Rusya-Japonya ilişkileri iyi bir gelişme göstermiştir. Her iki devlette İtilaf Devletleri içinde yer almışlardır. Fakat Japonya büyük çaplı bir savaşın içerisinde yer almamıştır. Japon orduları, Uzak Doğu'da yer alan Alman bölgelerini ele geçirmiş ve 2 Eylül 1914 tarihinde Çin'in Shandong eyaletine girmiştir. Ekim ayında Mariana, Caroline ve Marshall adalarını işgal etmişlerdir. Nihayetinde 7 Kasım 1914 tarihinde Tsingtao Kuşatması sonucunda Almanlar teslim olmak durumunda kalmışlardır. Rusya ise savaş boyunca mağlubiyetler yaşamış ve buna halkın öfkesi de eklenince ihtilalci propagandalar artmıştır. Sonuç olarak 1917 yılında Çarlık Rejimi yıkılmış ve Lenin ve Kuvvetleri yönetimi ele geçirmeyi başarmıştır. 1917'deki ihtilal sürecinde, Bolşevik yönetimi tarafından imzalanan gizli anlaşmaların yayımlanması, Tokyo ve Petersburg hükûmetlerinin aralarının açılmasına sebebiyet vermiştir. 3 Mart 1918 tarihinde SSCB ile Alman İmparatorluğu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Bulgaristan Krallığı ve Osmanlı Devleti arasında imzalanan Brest-Litovsk Anlaşması neticesinde Sovyetler Birliği'nin savaştan çekildiğini ilan etmiştir. Sovyetlerin savaştan çekilmesi neticesinde 1907-1916 yılları arasındaki Japon-Rus yakınlaşması da sona ermek durumunda kalmıştır. Buna sebep ise Japonya'nın Bolşevik rejimini, mevcut rejimine yönelik karşı bir tehdit olarak algılaması olmuştur (Nasırova, 2020:9).

1.3. SSCB ve Japonya İlişkileri

Rusya savaştan çekildikten hemen sonra Japonya, Rusya'nın Sahalin'den başlayıp Baykal bölgesine kadar olan kısma askeri yığınak yapmaya başlamıştır. Mevzubahis bölgelerden 1922 yılında geri çekilen Japonya, Kuzey Sahalin Adaları'ndan ise 1925 yılına kadar varlığını sürdürerek çekilmeyi tercih etmemiştir. Lenin'in ardından iktidara gelen Stalin, Sovyetler Birliği'nin uluslararası zeminde gücünü artırmaya dönük hamleler yapmıştır. Nitekim Sovyetler Birliği uluslararası sistemdeki nüfuzunu büyük bir oranda artırmayı başarmış ve Japonya, Sovyetler Birliği'ni 20 Ocak 1925 tarihinde de resmi olarak tanımıştır. Rusya-Japonya arasındaki diplomatik ilişkiler Pekin'deki resmi tanıma ve Rusya-Japonya ilişkilerinin ilkelerini içeren konvansiyonun imzalanmasıyla başlamıştır. Bu konvansiyon ile Sovyet

Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Portsmouth Anlaşması'nın süreceğini kabul etmiştir; ancak 1917 yılının Ekim ayına kadar imzalanan diğer anlaşmaların tekrardan incelenmesini talep etmiştir. 1925 yılının aralık ayında Kuzey Sahalin'de Japonya'ya kömür ve petrol ayrıcalıkları verilmiş ve ardından da 1928 yılında balıkçılık üzerine birtakım anlaşmalar imza edilmiştir.

1932-1939 yıllarında Sovyet Rusya ve Japonya arasında sürekli olarak sınır anlaşmazlıkları görülmüştür. Khasan Gölü Muharebesi dışında olan savaşlar, büyük olmayan sınır çatışmaları şeklinde gerçekleşmiştir. 1941 yılında ise SSCB ile Japonya arasında taraf olmama anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın 13 Nisan 1945 tarihinde sona ermesinin ardından Sovyetler Birliği mevcut anlaşmayı yenilemeyeceğini ifade etmiştir (Nasırova, 2020:10).

İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna doğru SSCB Yalta Konferansında alınan kararlar Japonya'ya savaş ilan etmiştir. SSCB, ABD tarafından Japonya'ya atom bombası atılması sonrası Mançurya bölgesini işgal etmiştir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sonrasında Müttefikler ile Japonya arasında 8 Eylül 1951 tarihinde Kaliforniya'da San Francisco Barış Anlaşması imza edilmiştir. Sovyetler Birliği Japonya'nın dört ada üstündeki hak iddia talebinden vazgeçmesini istemiş; fakat isteğinin kabul görmemesi üzerine SSCB barış anlaşmasını imza etmemiştir. Bununla birlikte devam eden süreçte Japonya ile 19 Ekim 1956 tarihinde Moskova'da harp durumunu sona erdiren ortak bir deklarasyon imza etmiştir. Buna göre barış anlaşmasının imza edilmesi koşuluyla Japonya'ya Şikotan ve Homobai takımadalarını teslim etmeyi kabul etmiştir. Bu deklarasyondan sonra barış müzakereleri süreklilik kazanmıştır (Nasırova, 2020:11).

Rusya ve Japonya arasında yeni dönem olarak adlandırılan diğer dönem SSCB'nin Başkanının Gorbaçov olması ile oluşmuştur. Bu dönemde Japonya ve Rusya arasında sürekli ziyaretler yaşanmıştır. SSCB toprak probleminin varlığını tanımış ve problemler alanlar Habomai, Shikotan, İturup ve Kunashir adalarıyla birlikte açık açık tanımlanmıştır. Tokyo'daki görüşmede Sovyetler kültürel bağları geliştirmeyi önermiştir. Japonya vatandaşlarına Güney Kuril Adaları'na vize uygulaması olmadan giriş izni sağlanmıştır.

1.4. Yakın Dönem Rus-Japon İlişkileri

SSCB'nin yıkılması sonrası Yeltsin döneminde Rus-Japon ilişkilerinin seyri tekrar değişim göstermiştir. Yeltsin zamanında Japonya-Rusya ilişkilerinde açıkça toprak probleminin çözüme kavuşturulması ve ilişkilerin düzenli şekilde devam etmesi için diplomatik girişimler

için çalışılmıştır. Fakat Kuril Adaları sorununda izlediği yol Japonlar tarafından hoş karşılanmamış ve Japonlar arasında Rus aleyhtarlığını arttırmıştır.

1.4.1. Tokyo Deklarasyonu

Rusya-Japonya arasında ilişkilerin gelişmesini ABD’de istemiştir. ABD Başkanı Bill Clinton Rus reformlarını ve Rus-Japon ilişkilerinin gelişimini önemsemiştir. Yeltsin sonraki dönemde Japonya’yı ziyaret etmiştir.

13 Ekim1993 tarihinde Japonya-Rusya ilişkileri hususunda Tokyo Deklarasyonu ile Ekonomik, Bilimsel ve Teknik İş Birliği Deklarasyonu imza edilmiştir. Bu deklarasyon, Japonya ile Rusya arasındaki ilişkilerin gelişimi için bir anlayış içeren ilk resmî belge olarak anılmaktadır. Deklarasyon ile alakalı görüşmelerin baş sorunları barış anlaşmasının imza edilmesi ve Kuril Adaları’nın kuzey kısmındaki dört tane adanın sahipliği olmuştur (Nasırova, 2020:17).

1.4.2. Moskova Deklarasyonu

Rus ve Japon ilişkilerinin bir sonraki seviyesi Yeltsin ve Haşimoto’nun 1997’de Krasnoyarsk’ta ve 1998’de Kanava’da gerçekleştirdikleri gizli olarak yapılan görüşmelerden sonra karar durumu ortaya çıkmıştır. Bu görüşme sonrasında iki ülke ekonomik gelişme konusunda kapsamlı bir plan çıkarmışlardır.

İkinci Japonya-Rusya gayri resmi görüşmesi 18-19 Nisan 1998 tarihlerinde Kanava’da gerçekleştirilmiştir. Başbakan Haşimoto, Rusya-Japonya hududunun belirlenmesi sorununu çözüme kavuşturmak adına öneri sunmuştur. Fakat Rusya’nın ulusal çıkarlarına uygun gözükmediğinden dolayı Yeltsin, 1998 yılında Moskova’da gerçekleştirilmesi düşünülen bir sonraki görüşmeye kadar süreci beklemeye almayı yeğlemiştir.

13 Kasım 1998 tarihinde imza edilen Moskova Deklarasyonu ile taraflar karşılıklı olarak yarar, güven, uzun vadeli beklentiler ve ekonomik iş birliği prensipleri temelinde uzun vadeli yapıcı ortaklık ile ikili ilişkiler kurma kararına varmışlardır. Ayrıca bu deklarasyonda, başta Asya Pasifik bölgesi olmak üzere bir bütün olarak tüm dünyada barış ve istikrarın sağlanması, uluslararası platformlarda ve küresel sorunların çözümlenmesinde iş birliği ve güven tesis edilerek karşılıklı ilişkilerin gelişiminde iki ülkenin de azimli olduğu yönünde vurgu yapılmıştır (Nasırova, 2020:25).

1.5. Vladimir Putin ve Medvedev Dönemi Rus-Japon İlişkileri

Yeltsin'in, halefi ilan ettiği Vladimir Putin,2000 yılında başkan olarak seçilmiş ve 8 Mayıs'ta ise görevine başlamıştır. Putin, Rusya'nın mevcut ekonomik durumunu düzeltmeye başlamış ve Rusya ulusal anlamda güçlenmesine vesile olmuştur. Rusya bu sayede daha aktif bir dış politika izleme olanağına da erişmiştir. Putin döneminde Rus-Japon ilişkilerinde Kuril Adaları ve Japonya-ABD ilişkilerinin "özel" görüntüsü dolayısıyla Rusya-Japonya ilişkilerinde oldukça derin bir gelişim gösterilmesinde zorlanılmıştır. Buna ilave olarak Putin iktidarının Asya politikası kısaca şu stratejilerden oluşmaktadır: Çin ve Hindistan ile stratejik iş birliğini büyütmek, Japonya ile siyasi ve ekonomik ilişkileri artırmaya çalışmak, Rusya-Çin-Hindistan üçgeninde Asya coğrafyasında yeni bir denge unsuru oluşturmak.

4 Eylül2000 tarihinde Japon başbakanı ile yaptığı görüşmede Putin, Sovyetler Birliği'nin 1956 yılında yaptığı müşterek beyanname zemininde toprak sorununun konuşulması gerektiği yönünde öneride bulunmuştur. Putin'in bu önerisi Japonlar tarafından olumlu karşılanmış ve Japon basını, Putin'in "beyannamenin geçerliliğini ve bunu devam eden müzakereler için yasal bir temel olarak kullanma olasılığını tanıyan ilk Rus lideri olduğunu" belirten yayımlar yapmışlardır.

1.5.1. Medvedev Dönemi Rus-Japon İlişkileri (2008-2012)

Medvedev dönemi 2009 yılında Medvedev'in Japonya'yı ziyareti ile başlamıştır. Kültürel ve Ticari, Ekonomik gelişmeler yaşanan dönemde siyasi sorunlar çözülememiştir. Fakat ilişkilerin seyri iyi yönde gelişmiştir. Fakat bazı sorunlar Rus-Japon ilişkilerine bu dönemde zarar verici nitelikte gelişmiştir. Japonya, adalar üstündeki taleplerini yasal bir statüye kavuşması için 2009tarihinde Japonya Meclisi tarafından "Kuzey Toprakları Meselesinin Çözümü ile İlgili Özel Tedbirler Yasası"nın kabulü ve zamanın Ulaştırma Bakanının Kunaşir Adası'nı ziyaret etmesi gibi girişimlerde bulunulmuştur.

11 Mart 2011 tarihinde Japonya'da büyük bir deprem yaşanmıştır. Bu deprem sonucu Fukushima-1 nükleer santralindeki reaktörlerin soğutma sistemi de birlikte olmak üzere, Japonya'nın kuzeydoğu alanlarının altyapısı zarar görmüştür. Bu durum sonrası Rusya depremden dolayı mağdur olan birçok kişiye yardımda bulunmuştur. Bazı Japon vatandaşları Rusya'ya götürülmüştür.

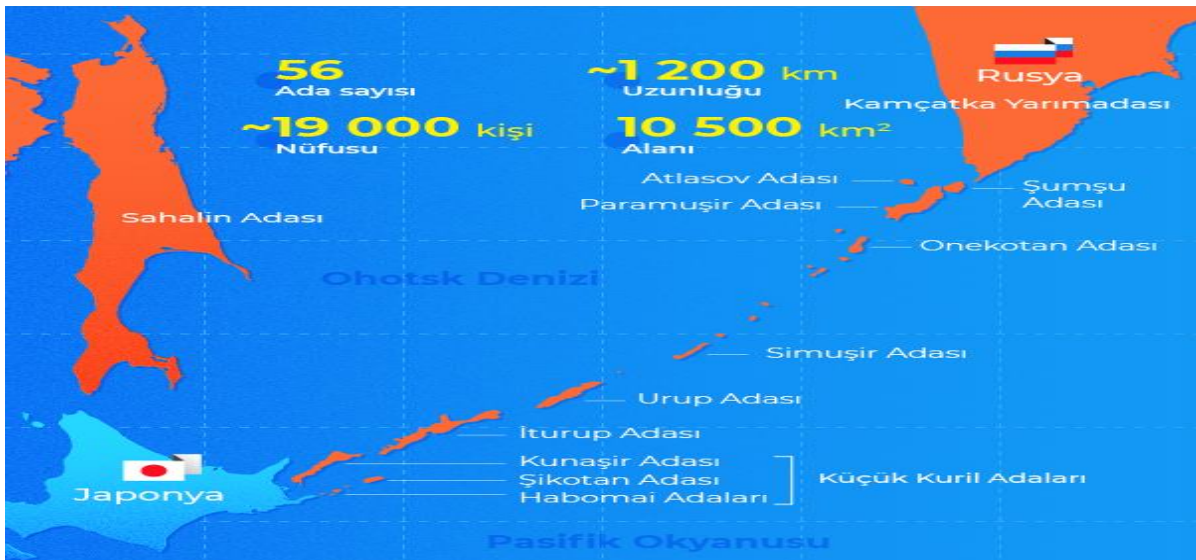
1.5.2. Vladimir Putin Dönemi Rus-Japon İlişkileri (2012 Yılı ve Sonrası)

7 Mayıs 2012 tarihinde Vladimir Putin dönemi Rusya'da resmen başlamıştır. Putin döneminde Japonya ile ilişkiler canlanmaya başlamıştır. Japon ve Rus iş birliği APEC,

ASEAN, ARF, BM, G8 gibi uluslararası örgütler genelinde küresel sorunların çözüme kavuşturulma çabaları ile gelişim göstermiştir. Japonya ve Rusya ABD’de 11 Eylül olaylarından sonra artan uluslararası terörizme karşı etkili mücadele konusunda iş birliğini güçlendirme yolunu seçmişlerdir. 2002 yılının Kasım ayında Japon ve Rus tarafları arasında uluslararası terörizme karşı mücadele için görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Böylelikle Japonya ve Rusya silahsızlanma, silah kontrolü ve silahların yayılmasının önüne geçilmesini teşvik eden konularda iş birliklerini geliştirmiştir (Nasırova,2020:44).

2.Kuril Adaları Genel Görünüm

Doğuda Pasifik Okyanusu, batıda Okhotsk Denizi ile çevrili Kuril Adaları sorunu, 1950’lerden bu yana Japon-Rus ilişkilerinin gelişmesinin önündeki en büyük engellerden biri olmuştur. Rusya'nın Habomai takımadaları ve Kunishir adası, Japonya'nın Hokkaido adasına çıplak gözle görülebilecek kadar yakındır. İki ülkeye çok yakın olan bu adalar, 70 yılı aşkın bir süredir devam eden ve Rusya-Japonya ikili ilişkilerini derinden etkileyen bir mesele olarak gözükmemektedir. Tarafların özellikle küçük adalar ilgili anlaşmaları farklı yorumlamaları ve farklı algılamaları hasebiyle egemenliklerinin sınırlarını belirlemek bir hayli güç duruma gelmektedir. 19. yüzyılda adanın sahiplerinin tekrar tekrar el değiştirmesiyle durum daha da karmaşık bir hal almaya başlamıştır. Bu dönemde imzalanan adaların devrine ilişkin anlaşmalar da taraflarca farklı yorumlanmaktadır (Özev & Kulaklı, 2021:2).



Harita: "Kuril Adaları sorununun tarihçesi", *Sputniknews*, <https://tr.sputniknews.com/20190207/kuril-adalari-rusya-japonya-1037532365.html>, (Erişim Tarihi: 24.02.2023).

Rusya ve Japonya arasındaki tartışma konusu Kuril Adaları, birçok aktif yanardağ tarafından noktalanmış ve bu nedenle Kuril olarak adlandırılan bir dizi adayı ifade etmektedir. Asya'nın en kuzeydoğusunda, Rusya (Kamçatka) Yarımadası ile (Hokkaido) Japonya adası arasında 1200 kilometrelik bir hat boyunca uzanan adalar topluluğudur. Bu adaların toplam alanının yaklaşık 15,5 bin kilometrekare olduğu ve 20 binden fazla insanın yaşadığı bilinmektedir (Hamzah & Esmail & Abbas, 2020:292).

Yaklaşık seksen yıldır süregelen ve çözülemeyen sorunda birtakım unsurların etkili olduğu görülmüştür. Okhotsk Denizi ile Kuzey Pasifik Okyanusunu ayıran bir boğaz konumunda olmasından dolayı Kuril Adaları, jeostratejik açıdan oldukça önemli bir noktada yer almaktadır. Aynı zamanda adaların Pasifik'e açılan bir nokta olması açısından da stratejik öneminin büyük olduğu söylenebilir. Dolayısıyla adalara sahip olan ülkenin stratejik kazanımının yanında, münhasır ekonomik bölgesinden de edineceği ciddi bir kazanım da söz konusudur. Buna göre adaların tahmini doğal kaynak rezervlerine bakıldığında Renyum 20 ton, Sülfür 4 milyon ton, Petrol 364 milyon ton, Altın 1,8 bin ton olurken; münhasır ekonomik bölge bağlamında bakıldığında bölgede 1,6 milyar ton petrol, 9,2 bin ton argon, 270 milyon ton demir ve 40 milyon ton titanyum yer almaktadır (Sputniknews, 2021). Bu da bölgenin aslında doğal kaynaklar bakımından da önemli bir noktada yer aldığını gösterirken adaların sahip olduğu bu özellik, Rusya'nın ikinci en büyük deniz filosunu kullanması için çok önemli görülmektedir (Özev & Kulaklı, 2021:2).

3.İlişkilerdeki Anlaşmazlık: Kuril Adaları

Rusya ile Japonya arasında kuzeyden güneye doğru bir hat şeklinde uzanan yaklaşık bin 300 kilometrelik bir uzunluğa sahip, 56 adanın birleşmesinden oluşan Kuril Adaları, İkinci Dünya Savaşı'nın bitmesine yakın bir dönemde SSCB'nin adaları işgal etmesiyle uluslararası sisteme bir sorun olarak eklenmiştir. 1875'ten 1945'e kadar Japonya'nın hakimiyetinde kalan adalar, Sovyetler Birliği'nin 1945'e adaları ilhak etmesinin ardından Sovyetler hakimiyetine girmiştir. Sonraki süreçte ise Rusya adalarla ilgili tezinde savaşta kazanılan hak olarak görürken, Japonya Kuril Adaları'nın güneyindeki dört adanın kendilerine ait olduğu tezini savunmaktadır. Bu da anlaşmazlığın temel sebebini oluşturmaktadır.

Kuril Adaları'nın asıl sorun haline gelmeye başlamasının ardında 19. yüzyılda büyük güçlerin mücadelesinde saklı olduğu söylenebilir. Bu süreçte Rus ve Japon keşiflerin Kuril Adaları'nın keşfetmelerinden sonra adaların egemenlik problemleri doğmaya başlamıştır. Bu sorunu çözebilmek adına Rus ve Japon taraflar bir araya gelerek 7 Şubat 1855 tarihinde sınırları

belirlemeye dönük Şimoda Anlaşması imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre ise, Kuril Adaları, Urup Adaları'ndan ayrılarak güney kısmı Japonya'ya, kuzey kısmı ise Rusya'ya verilmiştir (Akçadağ & İsmayilov, 2016:97).

7 Mayıs 1875 tarihinde St. Petersburg'da imza edilen Sahalin-Kuril Mübadelesi Antlaşması ile Japonya'nın kontrolü altında bulunan Sahalin toprağı Rusya'ya devredilmiştir. Böylece Hokkaido'dan Shumushu Adaları'na kadar tüm Kuril Adaları Rus kontrolüne geçmiştir. 1905'te imzalanan ve 1904-1905 arasında devam eden Rus-Japon Savaşı'nı sonuçlandıran Portsmouth Anlaşması ile, Sahalin Adası'nı 50. paralel üzerinden ikiye bölünerek güney kısmı süresiz olarak Japonya'ya verilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın sonra 5 Eylül 1945 tarihinde Sovyetler Birliği, Kuril Adaları'nı işgal etmiş, ancak Yalta ve Kahire Konferansları'nın ötesinde herhangi bir anlaşma ile bu durumu hukuken yasallaştırmamıştır (Özev & Kulaklı, 2021:4).

1945 yılında tek taraflı olarak dört adayı işgal eden Sovyetler, 1949 yılına kadar ada topraklarında yaşayan Japonları ülkelerine geri göndermiştir. 1951 yılında düzenlenen, Müttefik devletler ve Japonya arasında gerçekleştirilen San Francisco Barış Antlaşması Konferansı'na SSCB de katılım sağlamıştır. Sovyetler Birliğine, ABD ve İngiltere tarafından önerilen teklif onaylanmamış ve antlaşmaya imza atılmamıştır (Akçadağ & İsmayilov, 2016:99). Böylelikle Japonya ile Rusya arasında barış antlaşması sağlanamadığından dolayı Kuril Adaları sorunu da sonuçsuz kalmıştır. 1956 yılında Japonya-Sovyet Ortak Bildirisi ile iki ülke arasında diplomatik bağlar yeniden kurulmuş(Fanning & Tierney, 2021) ancak toprak anlaşmazlıkları nedeniyle resmi bir barış antlaşması yine imzalanamamıştır (BBC News, 2021). Böylece sorun günümüze kadar devam etmiştir.

3.1.Rusya'nın ve Japonya'nın Tezleri

Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, Kuril Adaları konusunda işbirliğini ve sorunun çözümünü desteklemektedir. Ancak daha katı bir politika izlemeyi de sürdürmektedir. Rusya, bölgedeki durumun İkinci Dünya Savaşı'nın bir sonucu olduğunu ve dört adadaki Rus egemenliğinin tartışılmaz olduğunu belirtmektedir. Ancak Sergey Lavrov'un 2004 yılında, Rusya 1956 Bildirgesini tanımakta ve Habomai adalar grubunu ve Şikotan'ı bir barış antlaşması için vermeye hazır olduğunu ifade etmiştir. Fakat bu iki adanın talep edilen toplam arazinin %7'lik bir kısmına tekabül ettiği de bilinmektedir (Özev & Kulaklı, 2021:6).

Japonya'nın ABD ile sıkı ittifakı, devredilen adalardan birinde ABD askeri üssünün inşa edilmesi olasılığı ve Japonya'nın Rusya'ya karşı yaptırımları gibi konular Rusya'nın endişelerinden bazıları olarak bilinmektedir. Fakat bu durumun genellikle müzakere edilebilir ve üstesinden gelinebilir konular olacağı da aşıkardır. Tokyo, Moskova'nın dört ada üzerindeki Japon egemenliğini tanımasını, ikisini hemen Japonya'ya devretmesini ve kalan ikisi için de müzakerelere devam edilmesi gerektiğini talep etmektedir (Puzanova, 2021). Japonya tarafı son zamanlarda yumuşama belirtileri göstermiştir. Ancak hükümet, Japon halkına, Rusya'nın vermeye gönüllü olduğu iki küçük adayı alırken, diğer iki büyük "vatan" adasının nasıl sonsuza dek terk edildiğini açıklamaktaki tereddütleri devam etmektedir (Özev & Kulaklı, 2021:6).

3.2.Son Dönemdeki Gelişmeler

2009 yılında Japonya, Kuril Adaları'nı Rusya'nın ilhak ettiği topraklar olarak tanımlayan bir yasayı kabul etmesi ve ardından 2010 yılında da Medvedev'in Kunashir'i ziyaret etmesi Japonların tepkisini çekmiştir. Olay, Japonya'nın büyükelçisini belirsiz bir süre için geri çekmesiyle sonuçlanmıştır. 2016-2017 yılları arasında Putin ve Şinzo Abe beş kez bir araya gelmiştir. Bu görüşmelerde adalardaki egemenlik sorunu çözülemese de özellikle ekonomik işbirliği alanında ilerleme kaydedilmiştir. Abe'nin 2018 yılında Moskova'ya yaptığı ziyarette, her iki tarafın da karşılıklı stratejik çıkarlarını gerçekleştirmek için bir barış anlaşması imzalamaya çalışacağı ifade edilmiş ve çeşitli alanlarda işbirliğini içeren anlaşmalar öngörülmüştür. Ayrıca iki ülkenin liderleri, Kuril Adaları'ndaki ortak ekonomik faaliyetlere ilişkin anlaşmaların uygulanmasından da bahsetmiştir.

2013-2019 yılları arasında Rusya ve Japonya, siyasi, diplomatik, ticari, ekonomik ve insani etkileşim alanlarını genişletmiştir. Fakat buna rağmen taraflar toprak sınırlaması ve barış anlaşmasının imzalanması konularındaki tezlerinde derin farklılıklar beslemeleri sorunun üstesinden gelmelerine engel teşkil etmiştir. Bu konu 2019 yılında farklı bir noktaya doğru evrilmiştir. Rusya ve Japonya'nın toprak sorununu karşılıklı olarak kabul edilebilir bir uzlaşma temelinde çözme niyeti, güney Kuril Adaları'ndaki ortak ekonomik faaliyet planlarında ifade edilmiştir. Adalarda faaliyet gösteren işletmelerin ekonomik ve yasal yönlerini koordine etmedeki zorluklara rağmen, Rus ve Japon yetkililer konuyla ilgili müzakerelere devam etmesine ve projenin 2019 yılında başlatılmasına yol açmıştır. Bu durum, her iki tarafın da karşılıklı olarak güven inşa etmelerine ve ortak faaliyetlere olan ilgilerinin yeniden artmasına sebep olmaktadır(Iliya & Kristina, 2020). Dolayısıyla şimdiye

kadar, Rus ve Japon liderler arasında gerçekleşen müzakerelerin ve tartışmaların büyük bir kısmını, Kuril Adaları'nda ortak ekonomik kalkınma projelerine girişmek oluşturmuştur. Rusya ve Japonya, bu hususta devam eden ilişkilerin her iki taraf için de çıkar sağlayacağı konusunda hemfikir gözükmektedir. Bu yakalanan ivmenin zamanla bir barış antlaşmasıyla sonuçlanması için karşılıklı diyalogların artmasını da beraberinde getirecektir(Wiesinger, 2021).

Nitekim 2019 yılının Eylül ayında Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve Japonya Başbakanı Şinzo Abe, Vladivostok'taki Doğu Ekonomik Forumu'nda yirmi yedinci kez bir araya gelmiştir. Rusya ve Japonya arasında Kuril Adaları üzerinde uzun süredir devam eden anlaşmazlık bir sorun olmaya devam ederken, iki ülke arasındaki diyalog konusunda birkaç ilginç eğilimi de ortaya çıkarmıştır. Abe, Rusya ile siyasi ve ekonomik ilişkilerin güçlendirilmesinin yanı sıra tartışmalı adalarda nihayetinde bir barış anlaşmasının imzalanmasını kolaylaştırabilecek ortak projelerin stratejik önemini vurgulamıştır. Putin ise Japonya ziyareti sırasında imzalanan ikili belgelerin önemini de vurgulamıştır. Stratejik anlamda iletişimin, karşılıklı ticaretin ve yatırım işbirliğinin genişletilmesinin Rusya-Japonya ilişkilerini yeni bir düzeye getireceğini iddia etmiştir. Yakalanan bu atmosferin, en zor konularda bile bir uzlaşma zemini yaratabileceği mümkün hale geldiğini ifade etmiştir(Puzanova, 2021). Nitekim Japonya'da Kuril Adaları sorunun çözümünün Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin görevdeyken gerçekleşebileceği inancı bulunmaktadır. Rönesans Partisi vekili Muneo Suzuki, “Toprak meselesi, ancak Putin Rusya Devlet Başkanı iken çözülebilir. Bu fırsatı kaçırsak, bu sorun sonsuza dek çözümsüz kalır” (Sputniknews, 2021) demiştir.

Putin ile Abe arasında gerçekleştirilen bir dizi görüşmenin sonuca varamamasında hem Rusya'nın hem de Japonya'nın geleneksel tezlerinden taviz vermemeleri olarak düşünülebilir. Hal böyle olunca da çözüm sürecinin uzaması ve sorunun daha da derinleşmesini beraberinde getirmektedir. Dahası, Rusya'nın Kuril Adaları'nda 2021 yılının Şubat, Haziran ve Eylül aylarında gerçekleştirdiği askeri tatbikatlar Japonya tarafından diplomatik yollar aracılığıyla protesto edilmiştir (Deniz Haber, 2021). Rusya'nın tatbikatlar dizisinde herhangi bir ülkeyi hedef almadığını, sadece teröre yönelik mücadele eğitimlerinin verildiğini açıklaması Japonya tarafından yüzeysel görülüp endişeyle karşılanmıştır.

Bunun üzerine Japonya ise son 30 yılın en geniş katılımlı askeri tatbikatını gerçekleştirmiştir. Bu askeri tatbikatla Japonya'nın “tüm Kara Öz Savunma Kuvvetlerinin operasyonel hazırlık

aşamasına odaklanmasını, operasyonel etkinliğini ve caydırıcılık yeteneğini geliştirmeyi amaçladığı” ifade edilmiştir (Yeni Akit, 2021). Ayrıca tatbikata ABD ordusundan bir çıkarma gemisinin katılması oldukça manidar görünmektedir. Burada verilen mesajın, Japonya’nın yalnız olmadığı, yaşanabilecek bir kriz anında ABD’nin aktif desteğini yanında görebileceğini tüm dünyaya iletmek olduğu söylenebilir.

4.Şinzo Abe Suikasti ve İkili İlişkilerin Seyri

Japonya tarihinde en uzun süre başbakanlık yapan ve aktif bir siyasetçi olarak tanınan Şinzo Abe 8 Temmuz 2022 tarihinde kampanya etkinliği kapsamında gittiği Nara kentinde (CNN Türk, 202) 41 yaşındaki saldırgan Tetsuya Yamamaği tarafından elim bir suikast sonucu öldürülmüştür (Cumhuriyet, 2022). Abe, Japonya Başbakanlığı yaptığı dönemde Rusya ile İkinci Dünya Savaşı’ndan arta kalan çözümsüzlükleri çözmeye çalışarak bir barış anlaşması için kararlı olduklarını açıklamış ve aynı zamanda Rusya’nın İkinci Dünya Savaşı’nda kendi hâkimiyetine aldığı Japonya’nın kuzeyindeki Hokkaido Adası açığında kalan adacıklarla ilgili olarak süren anlaşmazlıkların çözüme kavuşturularak Rusya yönetimiyle süreklilik durumunda bir barış anlaşması imzalanması konusunda azimli oldukları konusunda ısrarcı davranmıştır.

Rus Parlamentosu’nun alt kanadı Devlet Duması Uzak Doğu ile İlişkiler Komitesi Başkan Yardımcısı Sergey Karginov, Japonya’da Nara’da iştirak ettiği seçim etkinliğinde silahla vurularak katledilen eski Başbakan Abe’nin suikastının Rusya-Japonya ikili ilişkilerine yönelik bir terör saldırısı olarak nitelediklerini ifade etmiştir. Bu saldırının zeminin Japonya’nın içinde değil daha uzaktaki güç odaklarına dayandığını da vurgulamıştır. Karginovaynı zamanda Abe’nin Rusya ile yakın olan diyalogu yüzünden öldürüldüğünü iddia etmiştir (Gazetem, 2022). Nitekim Şinzo Abe, Nikkei gazetesine verdiği röportajda, Japonya’nın 2018 tarihinde Rus tarafı ile bir barış anlaşması imza etmek üzere olduklarını, fakat ABD ile Rusya arasında artan gerilimin buna engel olduğunu da söylediği de (SavunmaTR, 2022) bilinmektedir.

Suikasttan birkaç gün sonra yapılan seçimlerde Abe’nin kilit adlarından biri sayıldığı Liberal Demokrat Parti (LDP) ile koalisyon ortakları bir zafer kazanmıştır ve Temsilciler Meclisi’nden sonra Danışmanlar Meclisi’nde de üçte ikilik çoğunluğu yakalamıştır. Bu durum ve üç yıl seçim olmadan geçecek bir zamana girilmesi, Abe’nin yerine geçecek kişi olarak görülen Başbakan Fumio Kişida’nın reform ve anayasa değişiklikleri dahil her siyasi değişimi yapmak için önünde hiç engelin olmadığı“altın dönemi” yakaladığı anlamına gelmiştir

(Yorulmaz, 2022). Kışıda döneminde Rusya ile Japonya arasındaki ikili ilişkilerin seyrinde belirleyici unsur devam eden Rusya-Ukrayna savaşı olmuştur.

Kışıda, Rusya-Ukrayna savaşı başlamadan evvel Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in Ukrayna'nın doğusundaki ayrılıkçı Luhansk ve Donetsk bölgelerini resmen tanıma kararını, sert şekilde kınadıklarını belirtmiştir. Japonya Başbakanı Kışida Fumio, düzenlenen basın toplantısında, Rusya'nın sözde Donetsk ve Luhansk Cumhuriyetleri'ni imza edilerek tanıma kararının, Minsk Barış Anlaşması ile uluslararası hukuka uygun olmadığını söylemiştir. Kışida, “Eğer bir işgal meydana gelirse Japonya gidişatı sürekli izleyecek ve yaptırımlar dâhil sert cevap verilmesi amacıyla G7 ülkeleri ve uluslararası toplumla yakından çalışma yürüteceğini” (Anadolu Ajansı, 2022) belirterek herhangi bir işgal girişiminde yaptırım kartını devreye sokacağını konusunda da uyarıda bulunmuştur.

5.Rusya-Ukrayna Savaşının Kuril Adaları Sorununa Olası Etkileri

Rusya'nın 24 Şubat 2022 tarihinde “Özel Askeri Operasyon” adıyla Ukrayna'yı işgale başlamasının ardından adeta uluslararası toplum tarafında tecrit edilmiş ve büyük yaptırımlara maruz kalmıştır.

Japonya, 22 Şubat 2022 tarihinde yani savaşın başlamasından iki gün önce, Rusya'nın Luhansk ve Donetsk ayrılıkçı bölgelerini tanımasıyla ekonomik yaptırım paketlerini hayata geçirmiştir. Başbakan Kışida Fumio, düzenlenen basın görüşmesinde, Luhansk ve Donetsk bölgelerinden resmi yetkililere vize tahsisini askıya alınacağını ve bu kişilerin mal varlıklarının dondurulacağını açıklamıştır. Kışida, mevzubahis bölgelere yönelik ithalatın ve ihracatın askıya alınacağını ve Japonya içinde Rusya'ya ait yeni tahvil ticaretinin yasaklanacağı da söylemiştir. (Anadolu Ajansı, 2022). Kışida aynı zamanda “Rusya'ya, diplomatik teamüller yoluyla kördüğümü çözecek çabalara geri dönmesi çağrısı” yaptığını açıklamış ve Rusya'yı işgale karşı da uyarmıştır. Fakat bu açıklamalarından üzerinden geçen iki günün sonunda Rusya, Ukrayna'ya yönelik askerî harekâtına başlamıştır.

Rusya'nın Ukrayna'ya başlattığı askerî operasyon sonrasında Japonya, Rusya'ya en fazla yaptırım kararını hayata geçiren ülkelerden biri durumuna gelmiştir. Japonya Başbakanı Fumio Kışida, Rusya'nın Ukrayna saldırısını, ülkesinin “ulusal güvenliği açısından kesinlikle kabul edilemez” bulduklarını belirtmiş ve yaptırımları genişletme kararını duyurmuş ve ABD ve AB ile birlikte koordineli şekilde yaptırımların hayata geçirildiğini açıklamıştır (Mazrek, 2022).

Rusya ise bu yaptırımlar karşısında Japonya'ya karşı barış antlaşması müzakerelerini askıya aldığını duyurmuştur. Ayrıca Japonya vatandaşların Rusya'nın kontrolünde bulunan fakat Japonya'nın üstünde hak talep ettiği Hokkaido açığındaki adaları ziyarette bulunmalarına izin veren vizesiz girişin de askıya alınacağını açıklayan Moskova'ya, Tokyo Hükümeti'nden tepki gecikmemiştir. Kışıda Japonya'nın Kuril Adaları (Kuzey Toprakları) problemini çözüme kavuşturma ve barış anlaşması imza etme konusundaki temel durumunun değişmediğini açıklamıştır. Bunlarla birlik şekilde iki ülke arasındaki barış görüşmelerinin durdurulmasının hemen sonrasında Rusya, 3 binden fazla asker ve yüzlerce ekipmanla Kuril Adaları'nda askeri bir tatbikat düzenlemiştir (Mazrek, 2022). Rusya-Ukrayna Savaşı ve Japonya'nın yaptırımları yüzünden Rus-Japon İlişkileri gergin bir hale bürünmüştür.

Japonya Rusya'nın işgal girişiminden itibaren ABD merkezli hareket etmiştir. Japonya Batı kampının önemli bir müttefiki olarak görülmeye devam etmektedir. Rusya bu duruma karşı hoşnut olmadığını sürekli dile getirerek barış görüşmelerini ve Kuril Adası sorununu bekletmektedir.

Rusya ile Ukrayna arasında başlayan savaş sonrasında özellikle Kuril Adalarının önem kazandığını söylenebilir. Bu, Dr. Satoru Nagao'nun şu sözlerinden çıkarılabilir: *“Moskova hükümeti, nükleer balistik füze denizaltılarını Ohotsk Denizi'nde saklıyor. Bu denizaltı zeminli nükleer füzeler, Amerika Birleşik Devletlerine karşı nükleer caydırıcılığı durumundan kritik bir öneme sahiptir. Rusya, Ohotsk Denizi'ndeki bu denizaltıları korumak için Kuril Adaları'na hava ve gemi karşıtı füzeler yerleştirmek istemektedir. Bununla birlikte aslında Kuzey Kutbu'ndaki buzulların erimesiyle deniz ticareti yolları açılıyor. Bu yollar da Kuril Adaları'nın yanında bulunuyor. Dolayısıyla Kuril Adaları, Deniz İletişim Hattı'nı korumak için stratejik düzeyde bir önem taşımaktadır.”*(Mazrek, 2022). Dolayısıyla Kuril Adaları sorununun özellikle bu dönemden sonra artarak devam edeceği veya Japonya'nın yaptırımlarının son bulmasının ardından ya da Rusya'nın Ukrayna'dan çekilmesinin ardından bir görüşme yaşanabileceği söylenmektedir. Fakat bu şu an ki konjektürel ortamda mümkün gözükmemektedir. Rusya'nın Kuril Adalarına asker çıkarma olasılığının yaşanması ise Japonya ile gerilimi daha fazla arttıracığı şüphe götürmez bir noktadır.

Sonuç

Rusya ve Japonya arasında yaklaşık 80 yıllık bir maziye sahip olan Kuril Adaları sorunu, eski uluslararası sistemin bıraktığı en problemlili konulardan biri olarak görülmektedir. Kuril Adaları konusunda Rusya ve Japonya'nın uzlaşma zeminin bir türlü sağlayamamaları,

sorunun kısa ve orta vadede çözümünü güçleştirmektedir. Rusya, Japonya'nın ABD ile arasındaki yakın askeri ilişkilerin farkında olması sebebiyle, kendi ulusal stratejik çıkarlarını koruma noktasında kararlı bir pozisyonda yer almaktadır. Bu kararlı yapının ikili ilişkilerin gelişimine engel oluşturabileceği de söylenebilir. Fakat iki ülke arasında bir barış antlaşmasının sağlanmaması, uzun vadede ikili ilişkilerin gelişimine ve işbirliklerine engel teşkil etmeyi sürdüreceği söylenebilir.

Sorunun çözümü için uluslararası toplum ise hem Rusya hem de Japonya arasındaki ikili diyalogun artmasını sağlamalı, iki ülke arasındaki müzakereleri desteklemeli ve Kuril Adaları meselesinin artık barışçıl bir yolla sona ermesi noktasında ortak bir irade sergilemesi gerekecektir.

Sorunun çözülmesi için masaya oturmaya karar veren Japonya'nın yeni Başbakanı Fumio Kishida da Japonya'nın geleneksel tezini savunurken, Rusya tarafının tezlerinde de bir değişiklik söz konusu olmadığı görülmektedir (TASS, 2021). Dolayısıyla da Rusya'nın Kuril Adaları konusunda taviz vermesi pek olası gözükmemektedir. Özellikle Japonya'nın ABD ile askeri anlamda da işbirliği içerisine girmesi, Rusya'yı tedirgin etmektedir.

Ayrıca son dönemde uluslararası konjonktürde meydana gelen gelişmeler Rusya için farklı bir politik ortam doğurmaktadır. Ukrayna ile devam eden savaşın ağır yüklerini omzunda taşıyan Rusya, bir yandan da NATO'nun sınırlarına doğru genişleme süreciyle mücadele vermektedir. Dahası NATO'nun yeni genişleme alanının Rusya'nın nüfuzunun arttığı ya da artabileceği bölgeler olduğu düşünüldüğünde, Asya-Pasifik coğrafyasında böylesi bir mücadeleyi beklemek mümkündür. Bu bağlamda da Rusya'nın bölge ülkeleri ve Uzakdoğu ülkeleriyle ilişkilerini diri tutması elzem bir hal almaktadır. Japonya ile tarihten gelen Kuril Adaları anlaşmazlığının da önemi bu noktada ortaya çıkmaktadır. Sonuç olarak Kuril Adaları sorununun çözülmesi kısa ve orta vadede mümkün gözükmezken, bölge hakkında birçok aktörün politik mesajlar vermeye devam edeceği de söylenebilir.

Kaynakça

Akçadağ, Emine ve Elnur İsmayilov (2016). Ukrayna Krizinin Rusya ve Japonya Arasındaki Kuril Adaları Sorununa Etkisi. *Uluslararası İlişkiler*. 12(48). 95-115.

Akhiyadov, M. (2019). Rusya-Japonya Jeopolitik Oyunu ve Kuril Sorunu. *İNSAMER*.

- Amrah Bayramov, A. (2021). XX Yüzyılın İlk Büyük Güç Mücadelesi Rus-Japon Savaşı. USBİK.
- Anadolu Ajansı (2022). Japonya Başbakanı Kişida, Rusya'nın Ukrayna'ya ilişkin kararını kınadı.<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/japonya-basbakani-kisida-rusyanin-ukraynaya-iliskin-kararini-kinadi/2509487>(Erişim Tarihi: 22.02.2023)
- BBC News (2021). Kuril islands dispute between Russia and Japan. <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-11664434>. (Erişim Tarihi: 24.02.2023).
- CNN Türk (2022). Şinzo Abe suikasti nasıl gerçekleşti? A'dan Z'ye cinayet yeri. <https://www.cnnturk.com/dunya/sinzo-abe-suikasti-nasil-gerceklesti-adan-zye-cinayet-yeri>(Erişim Tarihi: 19.03.2023)
- Cumhuriyet (2022). Eski Japonya Başbakanı Shinzo Abe'nin katili, Covid-19 salgını nedeniyle hedef değiştirmiş. <https://www.cumhuriyet.com.tr/dunya/eski-japonya-basbakani-shinzo-abenin-katili-covid-19-salgini-nedeniyle-hedef-degistirmis-1957695>(Erişim Tarihi: 08.03.2023)
- Deniz Haber (2021). Rusya'nın Kuril Adaları'ndaki tatbikatı krize neden oldu. <https://www.denizhaber.net/rusyanin-kuril-adalarindaki-tatbikati-krize-neden-oldu-haber-102574.htm>(Erişim Tarihi: 25.02.2023).
- Fanningg Lauren&Rachel Tierney (2021). Kuril Islands Dispute.*Storymaps*.<https://storymaps.arcgis.com/stories/de8618b8be8741c09537b016bc80402e>. (Erişim Tarihi: 25.02.2023).
- Gazetemru (2022). Duma Abe Şinzo suikastını Rus-Japon ilişkilerine yönelik terör saldırısı olarak nitelendirdi.<https://www.gazetemru.com/2022/07/08/duma-abe-sinzo-suikastini-rus-japon-iliskilerine-yonelik-terror-saldirisi-olarak-nitelendirdi/> (Erişim Tarihi: 07.03.2023).
- Hamzah, Majeed Kamil&Ahmed Abid Esmael&Faisal Shallal Abbas (2020). The Future of Russian-Japanese Relations in Light of the Crisis in the Kuril Islands.*Utopía y Praxis Latinoamericana*. 25(1).pp. 291-303.

- Iliya, Zhmakin&Voda Kristina (2020). Russo-Japanese Peace Treaty Negotiations And Plans For Joint Economic Activity on the Southern Kuril Islands.*Macro Management & Public Policies*. 2(2). pp.31-36, DOI: <https://doi.org/10.30564/mmpp.v2i2.1250>
- Mazrek, Sibel (2022). Ukrayna-Rusya Savaşının Gölgesinde Rus-Japon İlişkileri. ANKASAM. <https://www.ankasam.org/ukrayna-rusya-savasinin-golgesinde-rus-japon-iliskileri/>(Erişim Tarihi: 04.03.2022)
- Nasırova, Leyla (2020). 1991-2015 Yılları Arasında Japonya-Rusya Federasyonu İlişkileri. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Niyazi İpek, N. (2020). Rusya-Japonya İlişkilerinde Kuril Adaları Sorununun Analizi. *International Journal of Social Inquiry*. 13(2) 2020 s. 645-680.
- Özel Özcan, M. S. &Goviev, R.(2019). XIX. Yüzyılda Doğu Asya'da Rus-Japon İmparatorluklarının Güç Mücadelesi: 1905 Rus-Japon Savaşı. *Türkiye Rusya Araştırmaları Dergisi*. 2.
- Özev, Muharrem Hilmi&Belgin Kulaklı (2021). Kuril Islands Issue: Regional and Global Geopolitical Implications.*Asia Studies-Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar*. 5(16). pp. 1-13.
- Puzanova, Olga (2020). It's Time to Solve the Kuril Islands Dispute.*The National Interest*.<https://nationalinterest.org/feature/its-time-solve-kuril-islands-dispute-163838?page=0%2C2>(Erişim Tarihi: 25.02.2023).
- SavunmaTR (2020). Japonya eski Başbakanı Abe'den Rusya itirafı. <https://www.savunmatr.com/japonya-eski-basbakani-abeden-rusya-itirafi/>(Erişim Tarihi: 26.02.2023).
- Sputniknews (2021). Japon vekil: Kuril Adaları sorunu ancak Putin'le çözülebilir.<https://tr.sputniknews.com/20210605/japon-vekil-kuril-adalari-sorunu-ancak-putinle-cozulebilir-1044665925.html>(Erişim Tarihi: 25.02.2023).
- Sputniknews (2021). Kuril Adaları sorununun tarihçesi. <https://tr.sputniknews.com/20190207/kuril-adalari-rusya-japonya-1037532365.html>. (Erişim Tarihi: 24.02.2023).
- TASS (2021). Japan to hold dialogue with Russia based on existing agreements, PM says. <https://tass.com/politics/1348709>. (Erişim Tarihi: 25.02.2023).

Wiesinger, Elsa (2021). Increasing Tensions In Russia-Japan Kuril Islands Dispute.*The Organization for World Peace*.<https://theowp.org/increasing-tensions-in-russia-japan-kuril-islands-dispute/>(Erişim Tarihi: 24.02.2023).

Yeni Akit Gazetesi (2021). Japonya'dan Çin ve Rusya'ya gözdağı.<https://www.yeniakit.com.tr/haber/japonyadan-cin-ve-rusyaya-gozdagi-1575630.html>(Erişim Tarihi: 13.02.2023).

Yorulmaz, İlgin. (2022). Şinzo Abe'den sonra Japonya nasıl bir yol izleyecek?. BBC News.<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-62138615>(Erişim Tarihi: 13.03.2023).

KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILIM ORANI-İKTİSADİ BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE'DEN AMPİRİK KANITLAR

Gülgün ÇİĞDEM*

Burcu SAVAŞ ÇELİK**

Süreyya İMRE BIYIKLI***

Geliş Tarihi: 20.04.2023

Kabul Tarihi: 13.05.2023

Özet

Ülkelerin beşerî sermayelerindeki artış, üretim faktörlerinin etkin ve verimli kullanılmasını sağlayarak sermaye yatırım oranlarını artırarak büyüme ve kalkınmalarını temin etmektedir. Toplumun yarısını oluşturan kadın bireylerin iktisadi faaliyetlere dâhil edilmemesi, ülkelerin büyüme ve kalkınmalarını sekteye uğratarak toplumsal refahı etkileyen önemli bir aksamadır. Kadın iş gücüne katılım oranı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi sınamayı amaçlayan bu çalışmada istihdam yaratmayan bir büyüme yaşayan Türkiye ele alınarak 1990-2021 dönemine ait UNDP'den alınan Kadın iş gücüne katılım oranı (%15 yaş ve üstü, yıllık) verileri ile Dünya Bankası'ndan alınan GSYİH büyümesi (% yıllık) verileri çeşitli analizlere tâbi tutulmuştur. Elde edilen bulgulara göre, kadınların iş gücüne katılım oranının istatistiksel olarak anlamlı olduğu ve ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Kadınların işgücüne katılım oranındaki %1'lik artış, büyümede %0,12'lik bir artışa neden olmaktadır. Değişkenler arasında nedensellik ilişkisini sorgulamak amacıyla uygulanan Granger Nedensellik Testi'nden elde edilen bulgulara göre ise GSYİH'den kadın istihdamına doğru tek yönlü nedensellik olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma, tipolojii genişletmek yanısıra cinsiyete dayalı tercihlerin ve engellerin, ekonomik büyüme ve beraberinde toplumsal refaha

* Doç. Dr. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, İstanbul, Türkiye, gciidem@gelisim.edu.tr, ID:0000-0001-5353-8638

** Dr. Öğretim Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, İstanbul, Türkiye, bsavas@gelisim.edu.tr ID:0000-0002-3896-5858

*** Dr. Araştırma Görevlisi, İstanbul Gelişim Üniversitesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, İstanbul, Türkiye, simre@gelisim.edu.tr ID:0000-0001-8904-6635

olumsuz etkisini vurgulama açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: GSYİH, Ekonomik Büyüme, Kadın İstihdamı, Kadın İşgücü, Granger Nedensellik Analizi

THE RELATIONSHIP OF WOMEN'S LABOR PARTICIPATION AND ECONOMIC GROWTH: EMPIRICAL EVIDENCE FROM TURKEY

Abstract

The increase in the human capital of countries ensures their growth and development by increasing the capital investment rates by ensuring the effective and efficient use of production factors. The fact that women, who make up half of the society, are not included in economic activities is an important disruption that affects social welfare by disrupting the growth and development of countries. In this study, which aims to test the relationship between the female labor force participation rate and economic growth, Turkey, which has experienced a growth that does not create employment, is taken into consideration, and the female labor force participation rate (15 years and over, annual) data obtained from the UNDP for the period 1990-2021, and the World Bank's data. GDP growth (% per annum) data from according to the findings, it has been determined that the labor force participation rate of women is statistically significant and has a positive effect on economic growth. A %1 increase in women's labor force participation rate causes a %0.12 increase in growth. According to the findings obtained from the Granger Causality Test, which was applied to question the causality relationship between the variables, it reveals that there is one-way causality from GDP to women's employment. This study is important in terms of expanding the typology as well as emphasizing the negative impact of gender-based preferences and barriers on economic growth and social welfare.

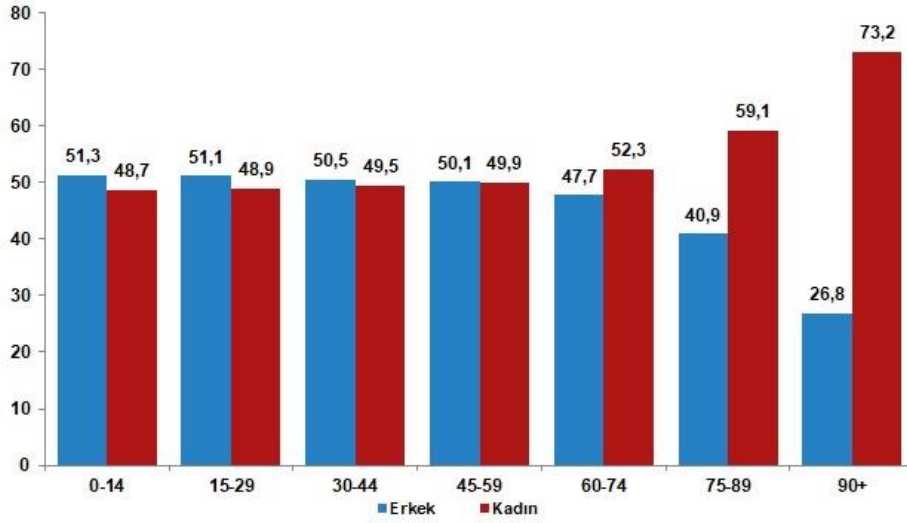
Keywords: GDP, Economic Growth, Female Employment, Female Work Force, Granger Causality Analysis

Giriş

Ekonomilerin en önemli makro-iktisadi hedeflerinden biri, ekonomik büyümedir. Büyümenin gerçekleşmesi, toplumsal refahın artmasını ve -hem iktisadi hem de sosyal boyutu olan- kalkınmanın gerçekleşmesini temin edecektir. Toplumlar açısından iktisadi büyüme önemlidir ve etkin politikalar geliştirilerek “sürdürülebilir” bir büyümenin sağlanması gereklidir. Genel olarak üretim kapasitesindeki bir artış olarak da ifade edilebilen ekonomik büyümenin temelinde sermaye stokundaki artış ve teknolojik gelişmelerin yer aldığına ilişkin iktisatçılar arasında fikir birliği sağlanmasına karşın, 1980’li yıllardan itibaren beşeri sermayenin de büyümenin önemli kaynaklarından biri olduğu görüşü yayılmaya başlamıştır. Beşerî sermaye, iktisadi faaliyetlere katılan bireylerin sahip olduğu, bilgi, beceri, tecrübe gibi tüm pozitif değerleri kapsamaktadır ve bu değerler, üretim faktörlerinin etkin ve verimli kullanılabilmesini sağlamaktadır (Eser ve Gökmen, 2009:43). Beşerî sermaye kapasitesi yüksek olan ülkeler, iktisadi büyüme ve kalkınma açısından önemli bir fark yaratmaktadırlar. Kişi başına düşen beşerî sermaye miktarındaki bir artış, fiziki ve beşeri sermaye yatırım oranının daha yüksek olmasını sağlayarak kişi başına düşen gelirden artışı beraberinde getirmektedir (Barro,1991:409). Bu nedenle, gücünü eğitimden alan beşerî sermayenin ülkelerin gelişmiş-az gelişmiş statüsünde yer almalarına neden olan önemli bir faktör olduğu gözardı edilmemelidir. Gelişmiş toplumlarda emek, bilgi gücüne dayalı bir faktör hâline dönüşmüştür. Ancak az gelişmiş ülkeler, -yaygın toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin etkisi ile kadınları istihdamdan çekerek, engelleyerek, eğitilmiş ve beceri sahibi iş gücünden yoksun kalmayı tercih ederek, sosyal boyutu olan kalkınmalarını ve toplumsal refahlarını ötelemektedirler. Ekonomilerde iş gücüne katılma oranı önemli bir göstergedir, bu oranın azalması, toplumun iktisadi faaliyete katılan kısmının daralması demektir ki bu da toplum ihtiyaçlarının daha az nüfus tarafından karşılanması, beraberinde de bağımlılık oranının hızla artması anlamına gelmektedir (Özdemir vd., 2006: 98).

Şekil1:Cinsiyete ve yaş grubuna göre nüfus oranı (%) (2021 itibari ile)

Kaynak: TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2021.

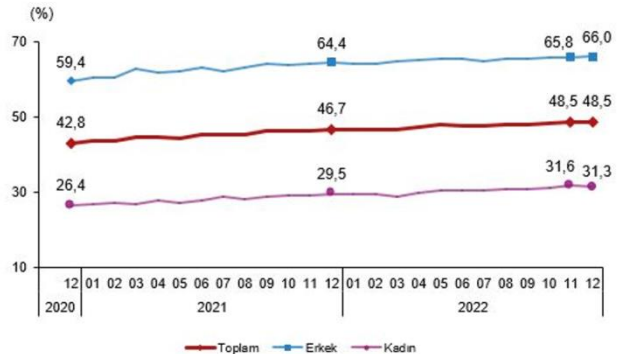
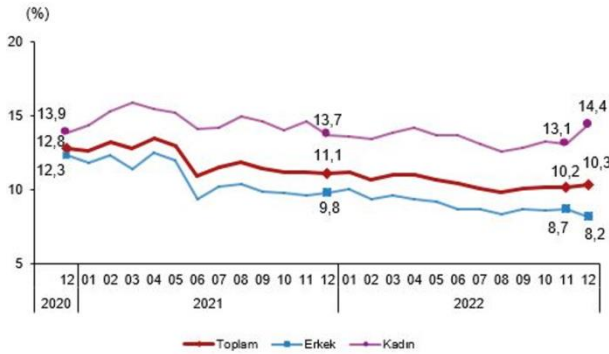


Şekil2:İşsizlik Oranı (2020:12-2022:12)

Şekil3:İstihdam Oranı (2020:12-

2022:12)

Kaynak:TÜİK, İşgücü İstatistikleri, Aralık 2022.



Türkiye’de kadınlar nüfusun %49,9’unu, erkekler ise %50,1’ini oluşturmaktadır. İşgücüne katılma oranı (15+ yaş) %49,3 iken, iş gücüne katılım oranının %68,2’sini erkekler ve ancak %30,9’unu kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2021). Kadınların iktisadi faaliyetlere katılma oranının düşüklüğü, istihdam oranı (%31,3)’ndaki düşüklük ve işsizlik oranı (%14,4)’ndaki yükseklik ile teyit edilmektedir (Şekil 2-3). Bu kadar önemli bir iş gücüne sahip olan kadınların iktisadi faaliyetlere koşılmak yerine çeşitli nedenlerde geri planda bırakılması, hatta olumsuz konjonktürel koşullarda ilk vazgeçilen olması, dikkat çekicidir. Peki Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalan kadınların iş gücüne katılımı (KİGK) ile iktisadi büyüme arasında bir ilişki var mı? İlişkinin varlığı durumunda nedenselliğin yönü nedir? Bu

önemli soruyu sınavan bu çalışmada öncelikle literatür taraması yapılacak ve sonrasında ampirik sınamalara geçilecektir.

1. Literatür

Gerçekleştirilen literatür taramasında KİGK ile ekonomik büyüme arasında bir ilişki olup olmadığını ve ilişkinin varlığı durumunda nedenselliğin yönünü sorgulayan birçok çalışma olduğu görülmektedir. Farklı ülke/ülke gruplarını içeren çalışmalarda kullanılan analiz yöntemlerinin ve veri setlerinin çeşitlilik göstermesi nedeniyle sonuçlar farklılaşmaktadır. Tablo 1, KİGK ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiye yönelik araştırma bulgularını içermektedir.

Tablo1:Literatür

Araştırmacı	Dönem	Ülke	Yöntem	Sonuç
Bryant vd. (2004)	2001	Yeni Zelanda	Mikro Analiz	Kadınların istihdama katılması ile GDP arasında pozitif yönde ilişki tespit edilmiştir.
Klasen&Lamanna (2009)	1960-2000	MENA Ülkeleri, Sahra Altı Afrika ve Güney Asya – Orta Doğu ve Kuzey Afrika ve Güney Asya	Panel Veri Analizi	Özellikle 15 – 24 yaş arasındaki eğitimli kadınların ekonomik büyüme üzerinde büyük etkisi olduğu ileri sürülmüştür. Emek piyasasında istihdam edilen kadınların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi büyük ve anlamlı bir katsayıya sahiptir.
Luci (2009)	1964-2005	184 Ülke	Panel Veri Analizi	Kadın istihdamındaki artış, büyümeyi olumlu etkilemektedir ancak büyüme kadın istihdamı üzerinde bir etkiye sahip değildir.
Aydın (2011)	2019	ABD, Avustralya, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, Hong Kong, İsviçre, İsveç, Kanada, Singapur	Panel Veri Analizi	Kadın istihdamının ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği ileri sürülmüştür.

Er (2012)	1998-2008	187 ülke	Panel Veri Analizi	Kadınların daha az doğurgan olması, tarım sektöründe daha az aktif olması, daha çok istihdam edilmesi, daha eğitilmiş olması ve siyasete daha fazla dâhil olması, yüksek gelirli ülkelerde ekonomik büyümeyi artırmaktadır. Ayrıca kadınlar ne kadar sağlıklıysa, düşük, orta ve üst gelirli ülkelerde ekonomik büyüme oranının o kadar yüksek olduğu ileri sürülmüştür.
Cesim vd. (2013)	2000-2012	Türkiye-ABD	Regresyon ve Granger Nedensellik Analizi	Amerika Birleşik Devletleri'nde GSYİH'deki artışın kadın istihdamında artışa yol açarken, Türkiye'de karşılıklı olarak nedensel ilişki olduğu ileri sürülmektedir.
Fakih&Ghazalian (2015)	2007-2012	Cezayir, Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Umman, Suriye ve Yemen	Kesirli Logit Model	Elde edilen bulgulara göre Cezayir'in GDP'si Yemen'in GDP'sinden 4 kat daha büyüktür. Bu durum imalat sektöründe Cezayir'in Yemen'den %32 oranında daha fazla kadın istihdam etmesiyle açıklanmaktadır.
Çondur vd. (2016)	2000:01-2015:04	Türkiye	Granger Nedensellik Testi	Kısa dönemde ekonomik büyüme ile istihdam arasında çift yönlü bir ilişki gözlemlenirken, uzun dönemde ise neden-sonuç ilişkisi istihdamdan ekonomik büyümeye doğru tek yönlü olarak belirlenmiştir.
Özdemir (2016)	2000:01-2013:04	Türkiye	Johansen Eş Bütünleşme Testi, VAR, Granger Nedensellik Analizi	İstihdama katılan kadın sayısı → Büyüme
Ustabaş&Gülsoy (2020)	1990-2015	Türkiye	Korelasyon Analizi	Kadının emek piyasasına katılımı ile endüstri sektörü, hizmet sektörü ve kalkınma arasında pozitif ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır.
Aziz&Azmi (2017)	1982-2013	Malezya	OLS ve Shapiro-Wilk Analizi	Kadınların istihdama katılması ile GDP arasında pozitif yönde ilişki bulunmaktadır.

Rodríguez (2018)	2003-2010	Latin Amerika Ülkeleri	Panel Veri Analizi	Kadınların iş gücüne katılmasının ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkisi olduğu hatta ekonomi yavaşlarken katılımlarının daha hızlı arttığı sonucunu ortaya konulmuştur.
Serel&Özdemir (2017)	2000:1-2013:4	Türkiye	Regresyon Analizi	Kadın istihdamında yaşanan %1'lik bir yükselme, reel GSYİH'ı %0.309 oranında artırmaktadır. Kadın istihdamında yaşanan %1 oranındaki azalış ise reel GSYİH'yı %0.206 oranında azaltmaktadır.
Türlüoğlu (2018)	1999-2017	Türkiye	Granger Nedensellik Analizi	Ekonomik Büyüme ↔ Kadın İstihdamı
Dilber (2019)	2000-2018	Türkiye	Zaman Serisi-VAR	Kadın istihdamı ile GSYİH arasında nedensellik saptanmamıştır.
Petek&Çelik (2019)	2000-2017	Türkiye ile Avrupa Birliği'ne katılan son 14 üye ülke	Cadf Birim Kök Analizi, Hadri-Kruzomi Birim Kök Analizi, Yatay Kesit Bağımlılığı ve Homojenite Testi	Ekonomik büyümeden kadın istihdamına doğru nedensellik olduğu ancak kadın iş gücünden ekonomik büyümeye ise bir nedensellik olmadığı tespit edilmiştir.
Tütüncü & Zengin (2020)	1991-2016	E7 ülkeleri	Panel Nedensellik, Çok Kırılmalı Panel Eşbütünleşme Testleri	Kadın İstihdamı→Ekonomik Büyüme (Türkiye, Endonezya) Ekonomik Büyüme↔Kadın İstihdamı (Hindistan, Çin, Rusya) Ekonomik Büyüme→Kadın İstihdamı (Brezilya)
Kutluay Şahin (2022)	2009-2020	31 Avrupa ülkesi	Panel Veri Analizi	Bulgular, kadın istihdamının ekonomik büyümeyi olumlu yönde önemli ölçüde etkilediğini ortaya koymaktadır.
Thaddeus vd. (2022)	1991-2019	Sahra altı Afrika ülkelerinde	Otoregresif Dağıtılmış Gecikme Modeli ve Granger Nedensellik Analizi	Kadın istihdamı-ekonomik büyüme arasında uzun dönemde ilişki bulunmaktadır. Büyüme→Kadın istihdamı. Uzun dönemde kadın istihdam oranı ekonomik büyümeye anlamlı ve negatif yönde etki

				ederken kısa dönemde ise anlamsız ve negatif yönde etki etmektedir.
--	--	--	--	---

2. Ekonometrik Metodoloji ve Bulgular

Bu çalışmada kadınların iş gücüne katılımı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin varlığının sınanması amaçlanarak 1990-2021 dönemine ait UNDP (United Nations Development Programme)'den alınan KİGK (%15 yaş ve üstü) yıllık verileri ile Dünya Bankası'ndan alınan Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyümesi (% yıllık) verileri analizlerde kullanılmıştır. Öncelikle değişkenlere ait istatistiksel bilgiler elde edilmiş ve sonuçlar Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo2:Tanımlayıcı İstatistikler

	GSYH	İGK
Ortalama	4.735860	29.33687
Medyan	5.923846	29.88400
Maksimum	11.20011	34.46200
Minimum	-5.750007	23.17800
Std. Sapma	4.574987	3.529015

Elde edilen sonuçlara göre iki değişkene ilişkin minimum, maksimum, ortalama, medyan ve standart sapma değerleri görünmektedir. GSYH değişkeni için minimum değer -5.75 iken maksimum değer 11.20 olarak belirlenmiştir. İGK değişkeni için minimum değer 23.17 iken maksimum değer 34.46 olarak hesaplanmıştır. Aritmetik ortalama ve medyan değerlerine göre bir serinin simetrik olup olmadığı belirlenebilir. Buna göre GSYH değişkeni için ortalama değer 4.73, medyan değeri ise 5.92 olarak bulunmuştur. İGK değişkeni için ortalama değer 29.33, medyan değeri 29.88 olarak bulunmuştur. Medyan değeri ile ortalama değer birbirine yakın elde edilmiştir.

2.1. Doğrusallık Testleri

Doğrusal modellerle açıklanan bir ilişkinin doğrusal olmayan bir modelle daha iyi açıklanabilmesi durumu göz önüne alındığında son yıllarda doğrusal olmayan

modellerin analizlerde daha sık kullanıldığı bilinmektedir. Bir serinin doğrusal olup olmadığını belirlemek için doğrusallık testleri uygulanmaktadır. Doğrusallık testleri sonucunda bir zaman serisinin doğrusal olmayan bir özelliği belirlenirse, doğrusal olmayan birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir.

Doğrusallığın tespit edilmesi amacıyla Brock, Dechert ve Scheinkman (1986) testi, McLeod ve Li (1983) testi, Tsay (1986) testi ve Keenan(1985) testi gibi çeşitli testler kullanılmaktadır. Bu çalışma kapsamında kullanılan doğrusal olmayan testler ise Harvey ve Leybourne (2007) ile Harvey, Leybourne ve Xiao (2008) testidir.

Harvey ve Leybourne (2007), mevcut doğrusallık testlerinden farklıdır, çünkü serilerin hem I(0) hem I(1) düzeyde durağan olmasına izin vermektedir. Doğrusallığı savunan sıfır hipotezini test etmek amacıyla hem I(0) hem I(1)'e birlikte izin veren regresyon modeli aşağıdaki gibi yazılmaktadır. Aşağıda yer alan regresyon testi, zaman serisinin hem düzeyinin hem birinci farkının kareli ve küplü ifadesini içermektedir (Harvey&Leybourne, 2007).

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1}^3 + \beta_4 \Delta y_{t-1} + \beta_5 (\Delta y_{t-1})^2 + \beta_6 (\Delta y_{t-1})^3 + \varepsilon_t \quad (1)$$

Sıfır hipotez doğrusallığın, alternatif hipotez ise doğrusal dışılığın göstergesidir ve aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$H_0 := \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6 = 0 \quad (2)$$

$H_1: \beta_2, \beta_3, \beta_4, \beta_5, \beta_6$ değerlerinden en az bir tanesi sıfırdan farklıdır.

Harvey ve Leybourne ve Xiao (2008) tarafından gerçekleştirilen test ise serilerin I(0) ve I(1) olduğu durumları ayrı ayrı incelemektedir. Dolayısıyla serinin durağan olup olmadığı kesin olarak bilinmediğinde kullanılır. Bu amaçla serilerin düzeyde ve birinci farklarında durağan olduğu iki durum için ayrı ayrı Wald test istatistikleri hesaplanmıştır.

Birinci test regresyonu, seri I(0) süreci tarafından üretildiğinde kullanılmaktadır ve aşağıdaki gibi ifade edilmektedir (Harvey, Leybourne, &Xiao, 2008);

$$Y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 y_{t-1}^2 + \beta_3 y_{t-1}^3 + \sum_{j=1}^p \beta_4 \Delta y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$H_0: \lambda_2, \lambda_3 = 0 \rightarrow W_1 \quad (4)$$

Bu iki doğrusallık testinin sonuçları farklılaştığında Harvey, Leybourne ve Xiao

(2008) testinin sonuçlarının dikkate alınması önerilmektedir. Çünkü Harvey ve Leybourne (2007) tarafından geliştirilen teste kıyasla daha güçlü olduğu ve daha iyi sonlu örnek boyutu özelliklerine sahip olduğu gösterilmiştir. Ayrıca bu testler sonucu zaman serisi doğrusal dışı bulunursa doğrusal olmayan birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında değişkenlere ait doğrusallık testi bulguları Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo3:Doğrusallık Testi Sonuçları

	Harvey(2008)Test İstatistiği	Harvey (2007) Test İstatistiği (W^*)		
	W_λ	10%	5%	%1
GSYH	11.13*	10.45	9.72*	13.56
İGK	10.47*	12.71	12.96*	13.42

***, %5 Kritik tablo değerine göre sıfır hipotezi reddedilmektedir.**

Harvey ve Leybourne (2007) ile Harvey, Leybourne ve Xiao (2008) doğrusallık testinde kullanılan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0 : Değişkenler doğrusaldır.

H_1 : Değişkenler doğrusal değildir.

Gayrisafi yurtiçi hasıla oranı ve kadın iş gücüne katılım oranı değişkenleri için hesaplanan değerler (11.17 ve 10.47), Harvey (2008) test istatistiği 2 serbestlik dereceli ki-kare değerinden(5.99) büyük olması nedeniyle sıfır hipotezi reddedilir. Aynı şekilde Harvey ve Leybourne (2007) test istatistiğine göre %5 anlamlılık düzeyi için hesaplanan değerler (9.72 ve 12.96), 4 serbestlik dereceli ki-kare değeri olan 9,48'den büyük olduğu için sıfır hipotezi reddedilir. Böylece analizde kullanılan doğrusallık testleri sonucuna göre serilerin doğrusal dışılığı tespit edilmiştir.

2.2. Leybourne, Newbold ve Vougas (1998) Doğrusal Olmayan Birim Kök Testi

Leybourne, Newbold ve Vougas (1998) birim kök testi doğrusal olmayan birim kök testlerinin temelini oluşturmaktadır. Hem model yapısında lojistik fonksiyon barındırması hemde bu lojistik fonksiyonun yumuşak kırılmayı temsil etmesi sebebiyle yumuşak yapısal kırılmalı doğrusal olmayan birim kök testi olarak nitelendirilmektedir. Bu testte

yapısal kırılma, yumuşak kırılma şeklinde aşamalı şekilde ortaya çıkacağı düşüncesiyle geliştirmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında Leybourne, Newbold ve Vougas (LNV) (1998) yumuşak kırılmalı birim kök testi geliştirmiştir. LNV(1998) birim kök testinde iki rejim arasında aşamalı ve yumuşak bir şekilde değişen deterministik bir bileşen etrafındaki bir serinin I(1) olup olmadığı test edilmektedir. Burada yumuşak geçiş modeli I(1) süreçlerine genişletilerek uygun bir yumuşak geçiş regresyonundan kalan artıklara dayalı olarak genişletilmiş Dickey Fuller (ADF) tipi bir test önerilmektedir. LNV (1998) birim kök testinde A, B ve C olarak adlandırılan üç farklı model aşağıdaki gibi gösterilmektedir (Leybourne, Newbold, & Vougas, 1998);

Model A

$$Y_t = \alpha_1 + \alpha_2 S_t(\lambda, \tau) + v_t(5)$$

Model B

$$Y_t = \alpha_1 + \beta_1 t + \alpha_2 S_t(\lambda, \tau) + v_t(6)$$

Model C

$$Y_t = \alpha_1 + \beta_1 t + \alpha_2 S_t(\lambda, \tau) + \beta_2 t S_t(\lambda, \tau) + v_t(7)$$

Model A sabit terimde bir yumuşak kırılmayı, Model B deterministik trendin varlığında sabit terimde bir yumuşak kırılmayı ve Model C hem sabit terimde hem de deterministik trendde bir yumuşak kırılmayı temsil eden modellerdir (Leybourne, Newbold, & Vougas, 1998). Bu modellerde yer alan T örneklem boyutu, $S_t(\lambda, \tau)$ lojistik yumuşak geçiş fonksiyonu olup bir yumuşak yapısal kırılma ile modellenmektedir. Lojistik yumuşak geçiş fonksiyonu aşağıdaki gibi tanımlanmaktadır.

$$S_t(\lambda, \tau) = [1 + \exp\{-\lambda(t - \tau T)\}]^{-1} \quad \lambda > 0(8)$$

Bu fonksiyon sayesinde yapısal kırılmalar aşamalı (kademeli) olarak modellenabilmektedir. Lojistik yumuşak geçiş fonksiyonunda yer alan λ parametresi iki rejim arasındaki geçiş hızını belirleyen parametreyken, parametresi ise yumuşak yapısal kırılmanın gerçekleştiği kırılma noktasıdır. Lojistik yumuşak geçiş fonksiyonunda yer alan deterministik trend değişkenini göstermektedir.

LNV (1998) birim kök testi iki aşamalı bir prosedürden oluşmaktadır. İlk aşamada lojistik yumuşak geçiş fonksiyonunun varlığı ve bu fonksiyonlarda yer alan doğrusal olmayan parametreler nedeniyle A, B ve C modelleri doğrusal olmayan en küçük kareler

yöntemi ile tahmin edilmekte ve modellere ait kalıntılar elde edilmektedir. Testin ilk aşamasında elde edilen kalıntılar aşağıda gösterildiği gibidir (Leybourne, Newbold, & Vougas, 1998):

$$\hat{v}_t = y_t - \hat{a}_1 - \hat{a}_2 S_t(\hat{\lambda}, \hat{\tau})(9)$$

$$\hat{v}_t = y_t - \hat{a}_1 - \hat{\beta}_1 t - \hat{a}_2 S_t(\hat{\lambda}, \hat{\tau})(10)$$

$$\hat{v}_t = y_t - \hat{a}_1 - \hat{\beta}_1 t - \hat{a}_2 S_t(\hat{\lambda}, \hat{\tau}) - \hat{\beta}_2 t S_t(\hat{\lambda}, \hat{\tau})(11)$$

İkinci aşamada, ilk aşamada elde edilen kalıntılara ADF birim kök testi uygulanarak aşağıdaki test regresyonu dikkate alınmakta ve en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmektedir:

$$\Delta \hat{v}_t = \delta \hat{v}_{t-1} + \sum_{i=1}^p \Psi_i \Delta \hat{v}_{t-i} + \varepsilon_t(12)$$

Test istatistiğinin (δ), negatif işaretli olması gerekir. Model A için kullanılan test istatistiği S_α , Model B için $S_{\alpha(\beta)}$, Model C için $S_{\alpha\beta}$ olarak ifade edilmektedir. LNV (1998) birim kök testinde hipotezler aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$H_0 : \delta = 0(13)$$

$$H_1 : \delta < 0(14)$$

Sıfır hipotezi birim kökün varlığını ifade ederken, alternatif hipotez yumuşak kırılmalı durağanlığı göstermektedir. LNV (1998) birim kök testinde hesaplanan uygun test istatistiğinin, LNV (1998) tarafından elde edilen kritik değerlerden mutlak değerce büyük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmektedir ve zaman serisinin yumuşak kırılmalı durağan olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Analizde kullanılan değişkenler için LNV (1998) birim kök testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo4:Leybourne, Newbold ve Vougas (1998) Birim Kök Testi Sonuçları

	LNV_C	$S_{\alpha\beta}$
GSYH	-2.37431	-5.395
İGK	-1.26934	-5.395

N=32, sabitli +trendli model ve %5 için kritik değer -5.395

Sonuçlara göre hesaplanan değer ile kritik değerler mutlak değerce karşılaştırıldığında

serilerin birim köklü olduğu sonucu elde edilmiştir. Bu aşamada serilerin durağanlık mertebeleri LNV (1998) yöntemiyle sınanamamaktadır. Çünkü serilerin birinci dereceden farkı alındığında deterministik bileşenler yok olmakta, bu sebeple geleneksel birim kök testlerinin kullanılması gerekmektedir. Çalışma kapsamında Genişletilmiş Dickey ve Fuller (1979,1981) (ADF) birim kök testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo5:Genişletilmiş Dickey-Fuller Birim Kök Testi Sonuçları

GSYH	Sabitli ve Trendli	İGK	Sabitli ve Trendli
Test İstatistiği	-4,297000	Test İstatistiği	-6,240978
%1	-4,374307	%1	-4,296729
%5	-3.603202	%5	-3,568379
%10	-3,238054	%10	-3,218382

Her iki seri için de test istatistiklerinin %1, %5, %10 kritik değerlerden daha küçük olduğu görülmektedir. Bu durumda birim köklü durumu öne süren sıfır hipotez reddedilerek serilerin I(1) düzeyinde durağan olduğu tespit edilmiştir.

2.3. Hepsağ (2021) Koentegrasyon Testi

Hepsağ (2021) doğrusal olmayan koentegrasyon testinde kısa dönemde meydana gelen pozitif ve negatif şokların uzun dönemde dengeye gelme sürecinde farklı etkiye sahip olacağı diğer bir değişle asimetric ESTAR süreç izleyeceği varsayılmaktadır. Bu varsayım doğrultusunda iki aşamalı testin ilk aşamasında değişkenlerin düzey değerleri ile uzun dönem modeli olarak adlandırılan regresyon modeli en küçük kareler yöntemi ile tahmin edilmekte ve modele ait kalıntılar elde edilmektedir. İkinci aşamada ise ilk aşamadan elde edilen kalıntıların asimetric doğrusal olmayan üssel yumuşak geçişli otoregresif (AESTAR) süreç izlediği varsayılarak aşağıdaki asimetric doğrusal olmayan “Üssel Yumuşak Geçişli Hata Düzeltme Modeli (AESTAR-ECM)” dikkate alınmaktadır (Hepsağ, 2022).

$$\Delta y_t = G_t(\theta_1, u_{t-1})\{S_t(\theta_2, u_{t-1})\gamma_1 + (1 - S_t(\theta_2, u_{t-1}))\gamma_2\}u_{t-1} + \Psi' \Delta x_t + \sum_{i=1}^p \omega_i' \Delta z_{t-i} + \varepsilon_t \quad (15)$$

$$\Delta x_t = \sum_{i=1}^p \Gamma_i' \Delta z_{t-i} + \eta_t \quad (16)$$

$$G_t(\theta_1, u_{t-1}) = 1 - \exp(-\theta_1(u_{t-1}^2)) \quad \theta_1 \geq 0 \quad (17)$$

$$S_t(\theta_2, u_{t-1}) = [1 + \exp(-\theta_2 u_{t-1})]^{-1} \theta_2 \geq 0 \quad (18)$$

Burada $z_t = (y_t, x_t)'$ $n \times 1$ boyuta sahip birinci mertebeden durağan değişken olarak tanımlanmaktadır. y_t bağımlı değişken, $x_t' = (x_{1t}, \dots, x_{1t})$ ise $k \times 1$ boyutlu bağımsız değişken vektörüdür ve u_t , uzun dönem modeline ait hata terimi olup $u_t = y_t - \beta_x' x_t$ şeklinde ifade edilmektedir. Aşağıda gösterildiği gibi sıfır hipotez koentegrasyonun olmadığını, alternatif hipotez ise doğrusal olmayan simetrik veya asimetrik ESTAR koentegrasyonun varlığını ifade etmektedir.

$$H_0: \theta_1 = 0 \quad (19)$$

$$H_1: \theta_1 > 0 \quad (20)$$

Ancak AESTAR-ECM'de yer alan diğer parametrelerin $(\theta_2, \gamma_1, \gamma_2)$ sıfır hipotezinde tanımlı olmaması sebebiyle koentegrasyon varlığı test edilememektedir. Bu sorunu çözmek amacıyla AESTAR-ECM'ye birinci mertebeden Taylor açılımı uygulanmakta ve koentegrasyon varlığının sınanabileceği birinci test regresyonu aşağıdaki gibi elde edilmektedir (Hepsağ, 2022):

$$\Delta y_t = \phi_1 \hat{u}_{t-1}^3 + \phi_2 \hat{u}_{t-1}^4 + \Psi' \Delta x_t + \sum_{i=1}^p \omega_i' \Delta z_{t-i} + \varepsilon_t \quad (21)$$

Test regresyonunda \hat{u}_t , ilk aşamada uzun dönem modelinden elde kalıntıları temsil etmektedir. Hepsağ (2021) koentegrasyon testi kapsamında geliştirilen ikinci test regresyonu, ilk aşamada tahmin edilen uzun dönem modeline ait kalıntıların dikkate alındığı test regresyonudur (Hepsağ, 2022):

$$\Delta \hat{u}_t = \phi_1 \hat{u}_{t-1}^3 + \phi_2 \hat{u}_{t-1}^4 + \sum_{i=1}^p \lambda_i \Delta \hat{u}_{t-i} + \xi_t \quad (22)$$

İki test regresyonu için kullanılan hipotezler aşağıdaki gibidir:

$$H_0: \theta_1 = \theta_2 = 0 \quad (23)$$

$$H_1: \theta_1 \neq \theta_2 \neq 0 \quad (24)$$

Sıfır hipotez koentegre ilişkinin olmadığı, alternatif hipotez doğrusal olmayan simetrik ya da asimetrik ESTAR koentegrasyon varlığı şeklinde kurulmaktadır. F_{ANEC} ve F_{ANEG} test istatistikleri aynı formalizasyon ile aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$F_{ANEC}, F_{ANEG} = \frac{(ESS_R - ESS_{UR})/2}{ESS_{UR}/(n-k)} \quad (25)$$

Burada ESS_R kısıtlı modele ait kalıntı kareler toplamını, ESS_{UR} kısıtsız modele ait kalıntı kareler toplamını, n gözlem sayısını ve k kısıtsız modele ait parametre sayısını ifade etmektedir. Hesaplanan test istatistik değerlerinin kritik değerlerden büyük olması durumunda sıfır hipotezi reddedilmektedir.

Hepsağ (2021) tarafından geliştirilen asimetrik doğrusal olmayan koentegrasyon testinde, değişkenler arasında koentegrasyon ilişkisinin belirlenmesi durumunda simetrik ESTAR koentegrasyonun asimetrik ESTAR koentegrasyona karşı sınanması mümkündür (Hepsağ, 2022). Simetrik ESTAR koentegrasyon ve asimetrik ESTAR koentegrasyonun geçerliliğinin test edilebilmesi için yukarıdaki iki test regreyonu dikkate alınarak aşağıdaki hipotezler sınanmaktadır.

$$H_0: \theta_2 = 0 \quad (26)$$

$$H_1: \theta_2 \neq 0 \quad (27)$$

F test istatistiğinin standart F dağılımına ait kritik değerlerden büyük olduğu durumda asimetrik ESTAR koentegrasyon durumu geçerli olmaktadır. Buna göre kısa dönemde meydana gelecek pozitif ve negatif şoklar uzun dönemde dengeye gelme sürecinde asimetrik etkiye sahip olacaktır. Bu testin uygulanabilmesi için test istatistiklerinde yer alan küplü ifadenin katsayısı, \emptyset_1 parametresinin negatif değer alması gerekmektedir. Bu kapsamda yapılan Hepsağ(2021) Koentegrasyon testi sonuçları Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo6:Hepsağ (2021) Koentegrasyon Testi Sonuçları

Model	$F_{ANEC,t}$	Koentegrelişki	F Testi	Koentegrasyon Türü
GSYH=f(İGK)	7.57514	VAR	0.764707 (0.39)	Simetrik ESTAR
Model	$F_{ANEG,t}$	Koentegrelişki	F Testi	Koentegrasyon Türü
GSYH=f(İGK)	7.79058	VAR	1.493373 (0.23)	Simetrik ESTAR

Hepsağ (2021) Koentegrasyon testi sonucunda değişkenler arasında uzun dönemde bir ilişki saptanmıştır. Bu aşamayı takiben değişkenler arasında belirlenen koentegrasyon durumunun simetrik ESTAR koentegrasyon mu asimetric ESTAR koentegrasyon mu olduğunun belirlenmesi için F testinin uygulanması mümkündür. Bu sınama için hesaplanan F test istatistiğinin olasılık değerine göre sıfır hipotezi olan simetrik ESTAR koentegrasyon hipotezi reddedilememektedir. Bu sonuca göre kısa dönemde meydana gelecek pozitif ve negatif şoklar uzun dönemde dengeye gelme sürecinde aynı etkiye sahip olmaktadır.

Hepsağ (2021) koentegrasyon testi sonrası uzun dönem ve kısa dönem analizleri doğrusal olmayan en küçük kareler yöntemiyle gerçekleştirilmiştir ve bulgular Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo7:Uzun Dönem ve Kısa Dönem Denklemine Ait Katsayılar

Uzun Dönem Katsayı Tahmini

Bağımlı Değişken: GSYH

	Katsayılar	t-istatistikleri
$\dot{I}GK$	0.119991454	0.52

Kısa Dönem Katsayı Tahmini

Bağımlı Değişken: $\Delta GSYH$

	Katsayılar	t-istatistikleri
\hat{u}_{t-1}^3	-0.020352465	-1.88842
\hat{u}_{t-1}^4	-0.000907332	-0.87448
$D\dot{I}GK$	-0.925470787	-2.20344
$DGSYH(1)$	-0.094768171	-0.607131
$D\dot{I}GK(1)$	0.602385063	1.36337

Sonuçlara göre $\dot{I}GK$, istatistiksel açıdan anlamlıdır ve ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu saptanmıştır. $\dot{I}GK$ 'ndaki %1'lik artış, büyümede %0.12'lik bir artışa neden olmaktadır.

2.4. Nedensellik Testi

Değişkenler arasında koentegre ilişki olmadığını ifade eden sıfır hipotezinin reddedilmesi üzerine kısa dönem Granger Nedensellik ilişkisi tespit edilebilir. Hepsağ (2021) tarafından önerilen AESTAR-ECM kullanılarak nedensellik aşağıdaki şekilde gösterilmiştir (Akkaya &Hepsağ, 2021).

$$\Delta y_t = \phi_1 \hat{u}_{t-1}^3 + \phi_2 \hat{u}_{t-1}^4 + \psi' \Delta x_t + \sum_{i=1}^p \omega_i' \Delta z_{t-i} + \varepsilon_t \quad (28)$$

$$z_t = (y_t, x_t')' = (GSYH, İGK') \quad (29)$$

$$x_t' = (x_{1t}, \dots, x_{kt}) = (İGK) \quad (30)$$

Ortak F testi istatistikleri sıfır hipotezlerini ($\omega_i=0$ ve $\psi_i=0$) test etmek için hesaplanır.

$\omega_i=0$ sıfır hipotezi reddedilirse, $x_t y_t$ 'nin Granger nedenidir.

$\psi_i=0$ sıfır hipotezi reddedilirse, $y_t x_t$ 'nin Granger nedenidir.

Hepsağ (2021) FANEC koentegrasyon yönteminde kullanılan denklemde $\hat{u}_{(t-1)}$ 'in düzey değeri yer almadığı için bu modelde sadece kısa dönem nedensellik sınaması yapılabilmektedir (Akkaya &Hepsağ, 2021). Bu bilgiden hareketle elde edilen kısa dönem Granger Nedensellik Analizi sonuçları Tablo 8'de sunulmuştur.

Tablo8: Nedensellik Testi Sonuçları

Nedensellik İlişkisinin Yönü	F testi
$GSYH \rightarrow İGK$	3.800542

Değişkenler arasındaki nedenselliği araştırmak amacıyla doğrusal olmayan Granger Nedensellik Analizi yapılmış ve GSYİH'dan İGK'na doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Sonuç itibari ile, kadınların iş gücüne katılımı, iktisadi büyüme açısından önemlidir, bu çalışma ampirik olarak bunu ortaya koymaktadır. Büyüme de kadın iş gücüne katılım oranının bir Granger nedenidir.

Sonuç ve Değerlendirme

Toplumun yaklaşık yarısını oluşturan kadınların iktisadi faaliyetlere katılımı, sürdürülebilir bir GSYİH artışı ve beraberinde toplumsal refahın da artması açısından oldukça önemlidir. Ancak toplumun bazı sosyal sınıflar tarafından belirli normlara göre yeniden üretilmeleri aşamasında, kadınların birçok alandan geri çekilmesi yanında üretimden de çekilmesi, iktisadi açıdan önemli bir kayba neden olmaktadır. Bu çalışma, bu kaybı ampirik olarak sorgulamayı amaçlamaktadır ve bu amaçla

kadınların iş gücüne katılımı ile iktisadi büyüme arasında bir ilişkinin var olup olmadığı ampirik olarak sınanmıştır. 1990-2021 dönemine ilişkin kadın iş gücüne katılım oranı (%15 yaş ve üstü) UNDP'den, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyümesi (%) verileri de Dünya Bankası'ndan alınmıştır. Veriler, yıllık verilerdir. Gerçekleştirilen analizlerden elde edilen bulgulara göre;

-KİGK istatistiksel olarak anlamlı bulunmuş ve ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği belirlenmiştir. KİGK'nda %1'lik bir yükselme, büyümede %0.12'lik bir artışa neden olmaktadır. Bu bulgular, Klasen&Lamanna (2009), Luci (2009), Aydın (2011) Er (2012), Cesim vd. (2013), Aziz & Azmi (2017), Bryant vd. (2004), Fakih&Ghazalian (2015), Özdemir (2016), Serel&Özdemir (2017), Ustabaş& Gülsoy (2020), Kutluay Şahin (2022), Rodríguez (2018)'in çalışmalarını desteklemektedir. Buna karşın Thaddeus vd. (2022)'nin tespitleri ile çelişmektedir.

- GSYİH'dan KİGK'na doğru tek yönlü bir nedensellik saptanmıştır. Bu sonuç, Petek&Çelik (2019)'in, Thaddeus vd. (2022)'nin ve Tütüncü & Zengin (2020)'in Brezilya için elde ettikleri analiz sonuçlarını desteklemektedir.

Âdil, etkin ve verimli bir üretim sürecini sağlamak üzere bireylerin cinsiyetlerine bakılmaksızın üretim sürecine dâhil edilmeleri gerekmektedir. Üretim sürecinde kadınlara yönelik ayrımcılık, ele alınması gereken önemli bir sorundur ve bu sorunu çözenin bir yolu, kadınların eğitim seviyelerini yükseltmektir. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik politikaların uygulanmasının yanı sıra, engellerin ortadan kaldırılarak erişilebilir istihdam olanaklarının yaratılması yaşamsaldır. Ayrıca, yaşlı ve çocuklara yönelik bakım yükünün de yüklenilerek üretim sürecinden uzaklaştırılan kadınlara yönelik esnek çalışma modelleri geliştirilmeli ve yasal olarak güvence altına alınmalıdır. Bu adımlar, herkesin gelişebileceği daha kapsayıcı ve üretken bir çalışma ortamının yaratılmasını sağlayarak GSYİH'nın ve beraberinde toplumsal refahın artışına katkıda bulunacaktır. Ayrıca, ekonomik büyüme ve işsizlik ile istihdam arasındaki asimetrik ilişkilerin de dikkate alınması gerekmektedir (Boğa, 2020:32). Bu çalışma, cinsiyete dayalı tercihler ve engeller ile ekonomik büyüme ve sosyal refah arasındaki ilişkinin anlaşılması açısından önemli çıkarımlara sahiptir. Çalışma, cinsiyete dayalı tercihlerin ve engellerin tipolojisini genişleterek, cinsiyet eşitsizliğinin iktisadi bir perspektiften tüm toplumu nasıl etkilediğine ilişkin somut

ampirik kanıtlar sunmaktadır. Ayrıca çalışma, bu tercihlerin ve engellerin hem ekonomik büyüme hem de sosyal refah üzerindeki olumsuz etkisini vurgulayarak, kalkınma çabalarının çok önemli bir bileşeni olarak toplumsal cinsiyet eşitsizliğine işaret etmektedir. Genel olarak bu çalışma, -aslında bir bakıma- daha âdil ve sürdürülebilir bir geleceği sağlamak için politika ve karar verme süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğini dikkate almanın önemini vurgulamaktadır.

Kaynakça

- Aydın, F. (2011). Kadın İstihdamının Rekabet Gücü ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkisi: Türkiye İle Rekabet Gücü En Yüksek Ülkelerin Karşılaştırılması. *Erciyes Üniversitesi, Doktora Tezi*.
- Aziz, R. N. A. R., & Azmi, A. (2017). Factors Affecting Gross Domestic Product (GDP) Growth in Malaysia. *International Journal of Real Estate Studies*, 11(4), 61-67.
- Barro, R. J. (1991). Economic Growth in a Cross Section of Countries. *The Quarterly Journal of Economics*, 106(2), 407-443.
- Boğa, S. (2020). Investigating the Asymmetry between Economic Growth and Unemployment in Turkey: a Hidden Cointegration Approach. *Journal of Economics, Finance and Accounting (JEFA)*, 7(1), 22-33.
- Brock, W. A., Scheinkman, J. A., Dechert, W. D., & LeBaron, B. (1986). A Test for Independence Based on the Correlation Dimension. *Econometric Reviews*, 197-235.
- Bryant, J., Jacobsen, V., Bell, M., & Garrett, D. (2004). Labour force participation and GDP in New Zealand (No. 04/07). *New Zealand Treasury Working Paper*.
- Cesim, D. T., Yücel, A. S., Korkmaz, M., & Aras, G. (2013). Türkiye'de Kadın İstihdamının Amerika Birleşik Devletlerindeki Kadın İstihdamı ile Karşılaştırılması. *Electronic Turkish Studies*, 8(9).
- Çondur, F., Erol, H., & Göcekli, S., G., B. (2016). Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve İstihdam İlişkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(5), 1065-1080.
- Dickey, D. A., & Fuller, W. A. (1979). Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Taylor & Francis*, 427-431.
- Dickey, D., & Fuller, W. (1981). Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with a Unit Root. *Econometrica*, 1057-1072.
- Dilber, T. (2019). Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki-Türkiye Örneği (Master's Thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Er, Ş. (2012). Women Indicators of Economic Growth: a Panel Data Approach. *Economic Research Guardian*, 2(1), 27-42.
- Eser, K., & Gökmen, Ç. E. (2009). Beşeri Sermayenin Ekonomik Gelişme Üzerindeki Etkileri: Dünya Deneyimi ve Türkiye Üzerine Gözlemler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1(2), 41-56.

- Fakih, A., & Ghazalian, P. L. (2015). Female Employment in MENA's Manufacturing Sector: the Implications of Firm-related and National Factors. *Economic Change and Restructuring*, 48(1), 37-69.
- Harvey, D., & Leybourne, S. (2007). Testing for Time Series Linearity. *Econometrics Journal*, 149-165.
- Harvey, D., Leybourne, S., & Xiao, B. (2008). A Powerful Test for Linearity When the Order of Integration is Unknown. *Studies in Nonlinear Dynamics & Econometrics*, 1-22.
- Hepsağ, A. (2021). Testing for Cointegration in Nonlinear Asymmetric Smooth Transition Error Correction Models. *Communications in Statistics-Simulation and Computation*, 50(2), 400-412.
- Hepsağ, A. (2022). *Ekonometrik Zaman Serileri Analizlerinde Güncel Yöntemler (WinRATS Uygulamalı)*. İstanbul: DER Yayınları.
- Keenan, D. M. (1985). A Tukey Nonadditivity-Type Test for Time Series Nonlinearity. *Biometrika*, 39-44.
- Klasen, S., & Lamanna, F. (2009). The Impact of Gender Inequality in Education and Employment on Economic Growth: New Evidence for a Panel of Countries. *Feminist Economics*, 15(3), 91-132.
- Kutluay Şahin, D. (2022). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Ampirik Bir Analiz. *Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi*, 8 (2) 2022, 277-288.
- Leybourne, S., Newbold, P., & Vougas, D. (1998). Unit Roots and Smooth Transitions. *Journal of Time Series Analysis*, 83-97.
- Luci, A. (2009). Female Labour Market Participation and Economic Growth. *International Journal of Innovation and Sustainable Development*, 4(2), 97-108. <https://doi.org/10.1504/IJISD.2009.028065>
- McLeod, A. I., & Li, W. K. (1983). Diagnostic Checking ARMA Time Series Models Using Squared-Residual Autocorrelations. *Journal of Time Series Analysis*, 269-273.
- Özdemir, B. S. (2016). Kadın İstihdamının Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği (Master's thesis, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Özdemir, S., Ersöz, H. Y., & Sarıoğlu, İ. (2006). İşsizlik Sorununun Çözümünde KOBİ'lerin Desteklenmesi. İstanbul: İTO Yayını.
- Petek, A. & Çelik, N. (2019). Kadın İş Gücü İstihdamı İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Türkiye-Seçilmiş AB Ülkeleri Açısından Karşılaştırmalı Nedensellik Analizi. İçinde: *İstihdam ve Büyüme Araştırmaları I* (Ed. Harun BAL). Ankara: Akademisyen Yayınevi.
- Rodríguez, A. V. (2018). Economic Growth and Gender Inequality: an Analysis of Panel Data for Five Latin American Countries. *CEPAL Review*, 2017(122), 79-106.
- Serel, H., & Özdemir, B. S. (2017). Türkiye'de Kadın İstihdamı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 15(3), 132-148.
- Thaddeus, K. J., Bih, D., Nebong, N. M., Ngong, C. A., Mongo, E. A., Akume, A. D., & Onwumere, J. U. J. (2022). Female Labour Force Participation Rate and Economic Growth in Sub-Saharan Africa: "a Liability or an Asset?". *Journal of Business and Socio-economic Development*, 2(1), 34-48. <https://doi.org/10.1108/JBSED-09-2021-0118>

Tsay, R. S. (1986). Nonlinearity Tests for Time Series. *Biometrika*, 461-466.

TÜİK (2021). İstatistiklerle Kadın, 2021.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Kadin-2021-45635#:~:text=T%C3%9C%C4%B0K%20Kurumsal&text=Adrese%20Dayal%C4%B1%20N%C3%BCfus%20Kay%C4%B1t%20Sistemi,1'ini%20ise%20erkekler%20olu%C5%9Fturdu.>

TÜİK (2022). İşgücü İstatistikleri, Aralık 2022.
<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Aralik-2022-49383>
Erişim Tarihi: 12.02.2023.

Türlüoğlu, E. (2018). Kadın istihdam ve büyüme ilişkisi: Var modeli analizi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5(9), 59-68.

Tütüncü, A., & Zengin, H. (2020). E7 ülkelerinde kadın istihdamı ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 16(1), 1-16.

Ustabaş, A., & Gülsoy, T. Y. (2020). The Relationships Between the Female Labor Force Participation Rate and Economic Development: A Correlation Analysis for Turkey. In *Proceeding International Conference on Eurasian Economies* (pp. 104-113).

OMBUDSMAN CULTURE IN THE CONTEXT OF POLICY TRANSFER IN TURKEY: NARRATOR? IS IT LIVING?

Oğuz KESKİN*

Mortaza CHAYCHİ SEMSARİ**

Geliş Tarihi: 02.04.2023

Kabul Tarihi: 18.05.2023

Summary

States make policy transfers from other countries or supranational institutions in areas they need help to overcome or think insufficient to respond quickly and effectively to the increasing intensity and this intensity. Policy transfer plays an active role in eliminating the problems in the places that countries think they need and in establishing a healthier system in state-individual relations. It aims to make the internal mechanisms of the countries operative. One of these policy transfers is the Ombudsman institution. Its origin dates back to the 18th century; The ombudsman institution, which emerged in Sweden and Sweden and is applied in many countries today, is a supervisory institution created to provide solutions to the problems, grievances, and deficiencies that arise between public institutions and individuals or other institutions, without going to court. Today, the increasing general density and the need for more judicial and administrative control mechanisms added to it can cause problems/unfair behavior in public-individual relations. The Ombudsman institution, acting as a mediator, suggests removing undesirable behaviors from the public and better developing the state-individual union. With the constitutional amendment made in 2010 and the law enacted in 2012 in Turkey, the Ombudsman Institution came to life on a legal basis. As a policy transfer by Turkey in the European Union membership process; The current effectiveness of the institution included in Turkish public life is still unclear; On the other hand, it remains a question whether this institution is entirely sufficient in the relationship between the state and the individual in practice.

Keywords: European Union, Ombudsman, Policy Transfer, Turkey

* Haci Bayram Veli University, Political Science And Public Administration, ay7263693@gmail.com, ID: 0000 0002 7116 4534

**Istanbul University Department of Political Science and Public Administration, alimortezacaycisemsari@gmail.com, ID: 0000-0001-6639-8945

TÜRKİYE’DE POLİTİKA TRANSFERİ BAĞLAMINDA OMBUDSMAN KÜLTÜRÜ: ANLATI MI? YAŞANIYOR MU?

Özet

Devletler artan yoğunluk ve bu yoğunluğa karşı hızlı ve etkili şekilde cevap verebilme adına üstesinden geledikleri veya yetersiz olduğunu düşündükleri alanlarda, başka ülkelerden veya ulus üstü kurumlardan politika transferi yapmaktadırlar. Politika transferi, ülkelerin ihtiyacı olduğunu düşündükleri yerlerdeki aksaklıkların giderilmesinde ve devlet birey ilişkilerinde daha sağlıklı bir sistem kurmalarında etkin rol oynamakta ve ülkelerin iç mekanizmalarında işlerlik kazandırma amacı taşımaktadır. Bu politika transferlerinden birisi de Ombudsmanlık kurumudur. Kökeni 18. yüzyıla dayanan ve İsveç’te ortaya çıkan ve günümüzde çok sayıda ülkede uygulanan ombudsmanlık kurumu, kamu kurumları ile birey veya başka kurumlar arasında ortaya çıkan sorunların, mağduriyetlerin ve eksikliklerin yargıya gitmeden çözümünü sağlamak için oluşturulan bir denetim kurumudur. Günümüzde artan kamu yoğunluğunun ve buna eklenen yargısal ve idari denetim mekanizmalarının aksak veya eksik kalışından dolayı kamu ile birey ilişkilerinde sorunlara/haksız davranışlara neden olabilmektedir. İstenilmeyen davranışların kamudan uzaklaştırılması ve devlet birey birliğinin daha iyi şekilde gelişmesi için, Ombudsmanlık kurumu, arabulucu rolü oynayarak öneriler getirmektedir. Türkiye’de 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği ve 2012 yılında çıkarılan kanunla Kamu Denetçiliği Kurumu yasal zeminde hayata kavuşmuştur. Türkiye tarafından Avrupa Birliği üyeliği sürecinde politika transferi olarak Türk kamu yaşamına dahil edilen kurumun günümüzdeki etkililiği konusu ise halen belirsizdir. Diğer yandan bu kurumun uygulamada tam olarak devlet ile birey ilişkisinde yeterli olup olmadığı da bir soru olarak akıllarda kalmaktadır.

Anahtar kelimeler: Avrupa Birliği, Ombudsman, Politika Transferi, Türkiye

Introduction

In increasingly complex relations, states must solve international problems among themselves and provide and do the necessary services to continue the life order in their society. For this, conditions develop policies for solving problems and for the healthy progress of humanity. These policies are sometimes sufficient to overcome the problem(s) and sometimes insufficient. States make policy transfers from other states, supra-national or international

institutions to places they think need to be improved in their internal structures. These transfers made by states can be voluntary as well as compulsory policy transfers. Therefore, the concept of policy transfer gains importance at this point. Policy transfer is when a state finds a policy in another part of the world in another state, supra-national or international institution and adapts or copies it to its internal structure. In this way, states aim to solve problems they cannot solve on their own – epidemics, environmental pollution, climate change – through other actors. One of these actors is the European Union. The European Union makes some requests as a condition for membership from candidate countries that want to join the European Union. These requests, in other words, mean that a policy needs to be transferred to the candidate country. One of these policies is the ombudsman (Ombudsman) institution. The establishment of this institution, which is the place for individuals to convey their complaints against the state or others, is requested by the European Union from candidate countries. Turkey has been a candidate country since 1999, and the establishment of this institution was realized in 2012 in line with the wishes of the European Union. However, for Turkey to join the European Union, it needs to incorporate this policy and adapt it to itself. The first part of the study provides a conceptual framework that will enable an examination of the concept of policy transfer. In the second part, general information about the ombudsman institution is given, the formation process of this institution in Turkey is discussed, and its relationship with the policy transfer for the establishment of the ombudsman institution in Turkey is discussed through the European Union, which is a supranational institution. In the last part, in the context of policy transfer, an answer is sought as to whether the ombudsman culture in Turkey is narrative or lived.

1. An Overview Of Policy Transfer

Developing in today's world; Increasing and spreading communication, socio-economic movements, environmental awareness, solidarity between different groups, and many other examples show that in states; in a complex network of relationships; change and transformation in public policies become necessary. With the elements in the internal structures of the states becoming insufficient for today's conditions, They transfer for themselves from another place(s) or other time(s) due to their inability to cope or maintain sustainability. These transfers close the missing part of the states and trigger interaction with the transferred place or time. The intensity of the interaction also shows us how the transferring state will be interpreted in its internal structure. In this respect, concepts such as

learning lessons (Rose, 1993), policy transfer (Dolowitz & Marsh, 1996), policy convergence (Knill, 2005), and policy diffusion (Walker, 1969) are used to explain this transfer by states. However, policy transfer is accepted as a general inclusive that gathers these concepts under one umbrella, and it is stated that this inclusive concept reveals all aspects of policy development (Evans and Davies, 1999: 363-4). From this point of view, it is useful to dwell on the concept of policy transfer. policy transfer; knowledge of institutions, administrative regulations, and policies at a particular time or place; institutions in another time or place; It is expressed as the process of using administrative regulations and policies in the development (Dolowitz & Marsh, 1996, p. 344). In other words, policy transfer is important in that it shows us the decision-making situation not only through the exchange of information but also by guiding the experiences of the institutions (Mossberger and Wolman, 2003: 428; Wolman, 2009: 11). By looking at these definitions; policy transfer includes an understanding as "the emergence of situations that require close relations between states, more cooperation, and partnership" (Sobacı, 2011, p. 194). Many issues that concern more than one state, such as the concentration of the economy in a single market, environmental movements, the fight against epidemics, and internet crimes, have effectively brought the concept of policy transfer to the fore. The concept of policy transfer tends to answer some basic questions about "concerned" (Dolowitz & Marsh, 1996, p. 345). The first of these questions is the question, "Who are the actors of policy transfer ."These actors; are elected statesmen; political parties; bureaucrats, pressure groups; policy entrepreneurs, and supranational institutions. On the other hand, the actors involved in the policy transfer process are the elected people. Because the elected people reveal the limits and legitimacy of the policies to be adopted and implemented (Sobacı, 2014: 87). Another actor is the bureaucrats. What makes bureaucrats actors is their knowledge and expertise, with which they have a certain influence on the elected. That is why the elected have a key role in decision-making in public policy. They were chosen; they know what bureaucrats tell them. In this way, bureaucrats become influential in policy transfer. Political parties, on the other hand, set policies in line with seizing power. The needs of the audiences they are addressing; In line with their wishes, they transform them into a political tool and include them in the political system. They can transfer policies that can adapt to their own country from the policies of other countries and put these policies in their party programs. Pressure groups are; They participate in the policy transfer process with their activities at the national or international level. They contribute to decisions and the formation of policies. For example, according to Haas (1989: 384-87), while the pollution rate of the

Mediterranean was 33% in the 1970s, with the emergence of pressure groups, states took the necessary measures to prevent pollution within the framework of the "Med Plan" and stated that this rate decreased to 20% within ten years. is doing. Dolowitz and Marsh (1996: 345) emphasize that the actors involved in the policy transfer process are "policy entrepreneurs". The reason for their emphasis is that entrepreneurs are interested in a specific topic and can direct new programs nationally or internationally. Danish Hurwitz and New Zealander Guy Powles's work for disseminating the ombudsman institution is an example of entrepreneurship. Policy entrepreneurs bring innovations to the government's agenda by expressing them very clearly. They work to make changes in the policy (Sobacı, 2014: 89). Finally, if the supranational actor is the World Bank (WB), the United Nations (UN), or the European Union (EU), the thoughts of supranational actors such as the International Monetary Fund (IMF) also play a role in policy transfer. The IMF's views on the financial structure of countries exemplify the policy transfers of supranational actors, such as the World Health Organization (WHO) developing policy to prevent a virus from spreading around the world and spreading its policy to countries. As it is seen, these transfer policies can be carried out individually and institutionally. The second question of Dolowitz and Marsh (1996: 346) is, "Why is the policy transfer made?" According to the authors, this is due to two conditions. The first is voluntary policy transfer, and the other is mandatory policy transfer. In the words of Sobacı (2011: 195), the factor that reveals these policy transfers is why states feel the need to transfer. There is a fully voluntary policy transfer at one end and a mandatory policy transfer at the other, and there are different reasons for transfer between the two. For example, Sobacı (2014: 81) bases the question of why states make policy transfers on different reasons, such as "to be accepted, to receive grants, to be a member of international organizations, to eliminate backwardness". Various factors such as the cultures, financial structure, geographical location, level of development, and social structure of the states affect these reasons. Voluntary policy transfer occurs when policy decision-makers make a "rational" and "conscious" decision to transfer the policy implemented by other states in this type of transfer (Sobacı, 2014: 81). This is the existence of a problem; It is a situation related to the dissatisfaction of citizens or organizations. For example, to alleviate political pressures of political decision-makers (Mossberger and Wolman; 203: 429) or to cooperate as in the "Med plan" (Haas, 1989, p. 384) or within the state; Such policy transfers between states or between supranational actors to eliminate uncertainties or undesirable situations are within the scope of voluntary policy transfer. Mandatory policy transfer, Dolowitz and Marsh (1996: 347-48)

divide this type of transfer into two direct compulsory policy transfer and indirect compulsory policy transfer. It describes how one state pressures another in a direct compulsory policy transfer. However, compulsory policy transfer has two subheadings. These are "conditionality policy transfer" and "obligatory policy transfer." Conditionality in policy transfer; multinational companies and international aid organizations come to the fore; In obligatory policy transfer, it refers to a situation brought by the membership to supra-national and international organizations (Sobacı, 2011: 196; Sobacı, 2014: 84). Assistance by supranational institutions to third or underdeveloped countries and on the other hand, demanding the fulfillment of certain economic policies is an example of conditional policy transfer. Indirect forced policy transfer; refers to the interdependence of countries or the role of externalities (Dolowitz & Marsh, 1996, p. 348). Environmental policies, the point where technology has come, can be given as an example of this policy transfer. The third question Dolowitz and Marsh (1996: 350) seek to answer is "What is transferred ."The authors collected the answers to this question in six groups. These are the policy objectives; content and structure; programs; institutions; ideologies; ideas and attitudes, and finally, negative lessons. Those transferred may be the ideology of a state and its ideas and institutions. The result is that almost anything can be included in the policy transfer issue. When political makers seek a solution to a problem and want to develop a policy in a certain area, looking at their own country's past is the most logical. In this context, they learn what worked in the past and what should not be repeated. Thus, this situation saves the states time and resources (Dolowitz & Marsh, 1996, p. 353). The fourth question that Dolowitz and Marsh (1996: 352) seek to answer is "Where to transfer ."The spatial answer to this question is Evans and Davies (1999: 368) national; international; supranational; It states that it will take place in five different venues, regional and local, or between venues. Accordingly, twenty-five different ways of transfer can be mentioned (Sobacı, 2014: 98). States can transfer the practice of another state; They can also transfer from a regional location. The fifth question, related to the policy transfer issue, is "Are there different degrees of transfer ." While Dolowitz and Marsh (1996: 351) presented five different degrees, Rose reduced the number of these degrees to four and suggested that the degrees of hybridization and synthesis are related to each other and shows these two as a single degree (1991: 21-22) These degrees; Copying is the exact copying of a policy implemented in one state by another state. emulation; It means that a state takes and adopts the best aspects of another state's policy, not the whole of it. Inspiration is the use of a policy adopted by a state by another state to solve its own country's problems. Hybridization and

synthesis; on the other hand, the items related to the policies implemented in two or more countries; are to be combined to best suit the emulating country. States have a choice over the degree of policy transfer. States are faced with a situation between voluntary and compulsory policy transfer. They have the right to determine the degree that suits them on a two-pronged indicator. The economics of the states allow them to stay between voluntarism and necessity; Apart from the social or political situation, it is also mentioned today under the influence of factors originating from its internal structure and individual or organizational actors. This situation, the issue of what triggers the transfer, makes the states more sensitive in public policies. The last question sought by the concept of policy transfer is, "What factors limit policy transfer ."Environmental and cultural in front of policy transfer; past policies as well as political factors; policy complexity; institutional constraints; structural constraints, bureaucratic obstacles; economic resources, and political ideologies have an inhibitory effect on the realization of policy transfer (Dolowitz & Marsh, 1996, pp. 353-55). To briefly mention these obstacles, Those who maintain past policies can sometimes be inactive because of what has been done in the past. It limits policymakers as to what is transferred and can tie their hands. The probability of policy transfer between two states remains low if their political and administrative structures differ. This, in turn, becomes a barrier to policy transfer of structural and institutional factors. Another obstacle is the ideological relations between the two states in the past and continuing today. Policy transfer between countries with different ideologies will not be easier than between countries with similar ideologies. Apart from these, counting the differences in knowledge, technological progress, and states' infrastructure is possible. Ultimately policy transfer represents a process (Sobacı, 2014: 78). This process constitutes a conceptual framework for policy transfer. Completion or retention of the policy transfer is within this process. Positive or negative developments that e process shows us which policy transfer the actors take or not. In the next part of the study, the relationship of the ombudsman institution, which is one of the current structural arrangements in Turkey, with policy transfer will be tried to be established.

2. Ombudsman (Ombudsman) And Overview Of Ombudsman Institution In Turkey

The Ombudsman, which means ambassador, delegate, and representative in the Swedish language, was established for the first time in Sweden in 1809 in the modern sense (Roosbroek & Walle, 2016, p. 288). Ombudsman is used in the sense of a "person to whom

complaints are made for others" (Tortop, 1998: 3). There is no general definition on which to agree on the concept of an Ombudsman. The institution shows different practices and structural forms in different countries (Parlak and Sobacı, 2008: 279). The Ombudsman, which has spread rapidly since the second half of the 20th century, is named differently from country to country. In Spain, "People's Defender" is met with concepts such as "Parliamentary Commissioner" in England and "Mediator" in France (TÜSİAD, 1997: 11). There are many definitions in the literature for the concept of an Ombudsman. Pickl (1986: 37) defines the Ombudsman as the private office or private officer to whom the public takes their complaints. According to Erhürman (2000: 160), "To control the legality and expediency on the transactions, actions, and behaviors of the management, and to remove the transactions that it finds unlawful or inappropriate, or to compensate for the damage caused by these transactions and actions; It is defined as an independent state body authorized to take initiatives and non-binding decisions before the administration for the correction of inappropriate behavior towards the governed ."Sezen, on the other hand, is the Ombudsman (2001: 72). Research is defined as a person or institution authorized to examine and make corrective suggestions and explain its findings. It is possible to increase the number of definitions related to the Ombudsman. In addition, based on the definitions, there must be some minimum conditions for an ombudsperson institution to exist. These; are to be independent to be applied by citizens; It does not take binding decisions like the courts and supervises the administration (Erhürman, 2000, pp. 157-60). These conditions can also be said to be the distinguishing features of the Ombudsman (Ünal, 2013, p. 74). More precisely, the Ombudsman; will be useful in discussing the historical process to understand it. The Ombudsman can be seen as the result of a search that can express the complaints and complaints of the governed from the rulers in almost every period of history (Ünal, 2013: 75). Within this historical process, Şahin (2010: 133-34) divides the history of the Ombudsman into three periods. Firstly, the period in which the citizens in the current sense control or control the public, rather than being someone that Sweden formerly appointed to strengthen the authority, and secondly, Denmark (1955), Germany (1957), Norway (1963), England (1967), France (1973) Greece (1998) shows its transfer or expansion to other states after the second world war, and finally, due to the disintegration of the Soviet Union. It means that many countries have adopted it as an institution. Instead of these three periods, it would be appropriate to consider the Swedish Ombudsman as a divergent policy transfer as a single integrity. Because it is possible to see the reflections of the Swedish Ombudsman in the states after the Second World War and in

the states that emerged after the collapse of the Soviet Union. For example, the British Ombudsman prepares reports like the Swedish Ombudsman; While it has similarities with the Swedish Ombudsman, it examines; Written application, which is different from Sweden; instead of a direct complaint, it can be shown that the complaint application is made to one of the House of Commons. On the other hand, while the French Ombudsman does not take orders from anyone like the Swedish Ombudsman and is an independent institution, it is similar to the Swedish Ombudsman; The difference from Sweden is that the Ombudsman is appointed by decree (Kestane, 2006, p. 136). In 1973, France, influenced by the Ombudsman, established the institution of "Mediator," which means mediator, and made it suitable for its structure in the following processes (Temizel, 1997: 35). Until the mid-1990s; The ombudsman institution, which has been implemented in many countries under different names and structures, was established in the international arena under the name of "European Ombudsman" with the "European Union Treaty" signed in Maastricht in 1992 (Ünal, 2013: 80). In this way, the union has an ombudsman institution within its own body. The European Parliament appointed the European Ombudsman which has the same status as the European Court of Justice (Temizel, 1997, p. 36). European Ombudsman by the EU Parliament is any natural or legal person residing in any member state or having a registered office other than the European Court of Justice and the European Court of First Authority; institutions and organizations, and bodies are authorized to receive complaints about maladministration in their activities (Şahin, 2010, p. 135). As an institution that finds application in different fields with the rapid spread of the Ombudsman in the world over time, the emergence of various actors using the Ombudsman, the increasing complexity of the state, and the expansion of its jurisdiction; have led to the emergence of different types of ombudspersons (Parlak & Sobacı, 2008, p. 285; Ünal, 2013). In this respect, it is possible to talk about five different types of ombudspersons today (Sezen, 2001, pp. 74-5). General Purpose Ombudsmen: It is the type that accepts complaints about all administrative actions and transactions, regardless of the level of administration, without a certain border area. This type of Ombudsman can operate locally, nationally, or regionally. For example, in Canada, where there is no national ombudsperson, ombudspersons operate at the provincial level. Single or Special Purpose Ombudsmen: A certain part of the audit network enters, or simply the type of Ombudsman tasked with protecting the interests of a complaining group. The ombudspersons entering this section are environment; military; It looks at certain public domains, such as health. Sweden; The presence of military ombudspersons in countries such as Norway exemplifies this type.

For example, undesirable events may occur in the communication or patient treatment processes between the health ombudsperson, patients and their relatives, and health personnel. Some countries, to overcome these problems, needed an institution that could evaluate events "independently and impartially," and the health ombudsman came into play (Kırılmaz and Uçar, 2019: 88; Avşar and Avcı, 2017: 144). International or Supra-national Ombudsmen: In international organizations such as the UN, WB, IMF, and Council of Europe, there are ombudspersons whose mandate is mostly limited to these organizations. The European Ombudsman, established within the EU, constitutes a supranational example. This institution was established in 1995. The mandate of this Ombudsman is to investigate complaints of the citizens of the member states and the individuals living in these member states regarding the mismanagement of the Union institutions and bodies within the EU. Human Rights Ombudsman: This type of Ombudsman has emerged with the increasing sensitivity to human rights. This Ombudsman in Latin America was established in Sub-Saharan Africa and Eastern and Central Europe to provide a national mechanism for the fulfillment of the human rights obligations of the state. The human rights protected by these ombudsmen cover a wide area, from first-generation rights to third-generation rights. Private Sector Ombudsman: The Ombudsman institution is no longer just a public institution. The private sector also benefits from this institution. These ombudsmen protect consumer rights in the commercial and industrial fields. Banking; He works in sectors such as insurance. The duty of the Ombudsman institution; Their powers and responsibilities vary from country to country. While Sweden keeps the Ombudsman's powers broad, some countries limit them to the executive. That is, it is limited to a certain place only. The fact that the borders of the European Ombudsman are valid only for the EU borders is a small example of this. Legal basis of the Ombudsman institution; election, dismissal; Although its status varies between countries, it is possible to generalize the characteristics and duties of the institution (Efe and Demirci, 2013: 55). The foundation of the institution is often the constitution. It is found in countries such as France and England, which take their legal basis from laws (Tortop, 1998: 4-5). The parliament usually makes the election of the Ombudsman. However, in France, it is appointed by the President upon the recommendation of the Council of Ministers, while in England, it is appointed by the King/Queen (Tortop, 198:5). The decisions taken by the institution are not binding. The institution is also responsible to the public, and its works are announced to the public (Efe and Demirci, 2013: 55). Although the institution has many powers in Research and supervision, it is an institution that has no sanction other than public

criticism and persuasion (Temizel, 1997, p. 53). In addition, the Ombudsman is an educational; inhibitor; It also has functions such as correction and transparency (Sezen, 2001: 79). In the applications made by the citizens to the Ombudsman, the form requirement is not generally sought. Applications petition fax; It can be done over different areas such as the internet. This makes it easier for real or legal persons to apply to the Ombudsman; it also has the positive feature of creating pressure on the public administrations to be examined. On the other hand, it weakens its influence on the places it controls as much as it lacks the power of sanction. Therefore, it may cause the effectiveness of the Ombudsman to decrease by the applicants or citizens. For example, in countries with rigid and closed bureaucratic structures, such as Turkey, the situation of the Ombudsman can be a subject of criticism.

2.1. Ombudsman Formation In Turkey

The origins of the formation of the Ombudsman in Turkey seem to be the suggestion of the Council of Europe Parliamentary Assembly at the meeting held in 1975 that "member countries that do not have an ombudsman institution yet should appoint officials to fulfill this duty at the national, regional and local level" (Koç, 2015, p. 17). In this context, proposals and studies to establish an ombudsman institution in Turkey, at a time when the preparations for the 1982 Constitution were carried out, It was included in the "reasoned constitution proposal" by the faculty members of the Faculty of Law and Political Sciences of Ankara University (Temizel, 1997, pp. 70-75). In this proposal, it is foreseen that the Ombudsman Board will be established. It is stated that this committee will examine the citizens' wishes and complaints and work to realize fundamental rights and freedoms. The Assembly consists of five members of the Board; Council of State; It is envisaged that the Court of Accounts, the High Council of Prosecutors, and the Union of Turkish Bar Associations will be appointed as Ombudsman by the President for five years two candidates each. However, this proposal was rejected by the National Security Council, and the State Audit Institution was established instead (Dursun, 2011, p. 382). Efforts for the formation of the Ombudsman institution are also found in development plans. Initially, in the Fourth Five-Year Development Plan (1979-1983), it was aimed to establish a "State Lawyer Institution" equipped with the authority to resolve disputes without bringing them to justice, but it could not be realized (DPT, 1979: 484; Ünal, 2013: 154). In the Seventh Five-Year Development Plan (1996-2000), attention was drawn to the need for the renewal of public administration to adapt to changing conditions. In this context, the management approach towards the public has been brought to

the fore (Şengül, 2013: 74). It has been proposed to establish an ombudsman institution similar to the EU to resolve conflicts between governments and individuals effectively and quickly (DPT, 1996: 117-19). In the Eighth Five-Year Development Plan (2001-2005), a special commission was established, and this commission prepared a report. In the report, attention was drawn to the strict functioning of the judiciary. It was stated that there was a need for an audit system that oversees the administration outside the judiciary but is not dependent on the administration and pointed out the necessity of establishing an ombudsman (Ombudsman) system in Turkey regarding the complaints of the people. However, it was emphasized that the necessary infrastructure should be established, and the institution should include all institutions so that a new and dysfunctional institution does not emerge (DPT, 2000, pp. 43-44). The ombudsman institution included in the development plans could not be implemented. The establishment of the Ombudsman institution has been included in various research reports prepared by non-governmental organizations. In 1997, non-governmental organizations such as the Turkish Industrialists and Businessmen's Association (TÜSİAD), the Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey (TOBB), and the Independent Businessmen's Association (MUSIAD) prepared reports on the establishment of the Ombudsman on different dates. However, the recommendations of the Ombudsman in their reports were not taken into account by the bodies authorized to establish the institution for many years; The process of establishing the ombudsman institution in Turkey has been continuously postponed (Ünal, 2013, pp. 156-57). The Governorship of Bayburt made a different proposal regarding establishing the Ombudsman institution, Bayburt Governor's Office, based on Article 11/A of the Provincial Administration Law No. 5442, "Val To prevent crime, takes the necessary measures to protect public order and trust. The directive envisaged the establishment of a "Public Advisory Board" limited to working at the provincial level. It is thought that this Board will consist of seven members. With the approval of at least five members of the Board, to make a press statement within the scope of the examination issues, to request documents and information from the institution to be examined through the governorship, Authorities, and duties such as giving opinions and suggestions to the governorship are included in the directive. Apart from this, everyone who claims that he has been wronged in public or that his interests are not protected; may apply to the Board either in writing or orally, and the form requirement will not be sought in the application; complaints will be free; Applications made by post will be accepted. The Board may also examine ex officio; the Bayburt Service Foundation will cover the examination expenses; it is counted

among the duties and powers of the Board to which the workplace will be allocated by the governorship (Tayis, 1997, p. 120). However, as with other suggestions, no progress could be made, and studies could not be implemented. Until 2006, the ombudsman institution could not find a legal basis; The proposals made until 2006 remained suspended. The Ombudsman Institution gained legal existence with Law No. 5548 on the Ombudsman Institution, which was adopted in 2006. The term ombudsman was not used directly in the law, but the expression "Ombudsman" was used among the different proposals (Şengül, 2007, pp. 136-37). However, with its decision in 2008, the Constitutional Court found the law violated Articles 6, 87, and 123 of the Constitution and annulled it. The lack of a constitutional basis as grounds for annulment, the need not go beyond the administrative structure. The election of the members of the Ombudsman by the parliament is contrary to the 87th article of the constitution because the duties and powers of the parliament are clearly stated in the 87th article. It is stated that the Assembly cannot elect the members of this institution. Until the constitutional amendment made in 2010, there was no study on the ombudsman institution; With the constitutional amendment in 2010, the constitutionality problem of the ombudsman institution was eliminated by adding the 74th article of the constitution. On 14.6.2012, Law No. 6328 on the Ombudsman Institution was adopted. The law shows great similarities with the law numbered 5548 in terms of content and systematics. (Sengul, 2013: 75). Law No. 6328 consists of five parts, 37 articles, and one provisional article. The first part is "General Provisions," the second part is "Establishment, Duties and Working Principles,"; The third section is titled "Application to the Institution and the Procedures to be Taken," and the fourth section is titled "Provisions Regarding Personnel." The last section is "Miscellaneous Provisions ."The Ombudsman Institution was established to examine complaints about the functioning of the administration and is administratively subordinate to the Turkish Grand National Assembly (TBMM). It is envisaged that the Grand National Assembly of Turkey will elect the Ombudsman, and the election will be completed in the fourth ballot at the latest. The Grand National Assembly of Turkey elects the Ombudsman by secret ballot for four years. Two-thirds of the total number of members in the first two ballots and an absolute majority of the total number of members in the third ballot are required. If an absolute majority is not achieved on the third ballot, the candidate who gets the most votes on the fourth ballot is elected. Law No. 6328 repeats the method of selecting the lead auditor. The election of the auditors, whose number is five, is chosen in the same way but by the mixed commission consisting of the members of the Parliamentary Petition Commission and the

Human Rights Commission. Ombudsman in Turkey and its auditor's status are similar to the Swedish Ombudsman system. Mission time; being able to be elected a second time, making a distinction between the lead auditor and the auditor; Authorization of the lead auditor over the auditors is similar to the Swedish Ombudsman system (Şengül, 2013: 77). The need for an Ombudsman institution emerged in the 1970s, and suggestions and studies were made in this context, but no results were obtained. Ombudsman is a need; to eliminate the problems arising from the administration and remove the clumsiness of the judiciary; The necessity of this institution has been expressed for the last forty years with the effect of situations such as the expectations of non-governmental organizations. Finally, the ombudsman institution emerged after a long study and was put into practice in 2012. The question of whether internal or external actors were influential in the creation of this institution in the context of policy transfer comes to mind. As far as we can deduce from the above, it can be said that this is not due to the influence of internal actors.

2.2. The European Union As A Driving Factor In The Establishment Of The Ombudsman In Turkey

Unions such as the European Union (EU) also impact the prevalence of the Ombudsman institution in the world (Köseoğlu, 2010: 37). The criteria adopted by the EU at the Copenhagen Summit in 1993 draw a general line in terms of public administration. Along this line, candidate countries must build and develop their administrative capacities. In addition, candidate countries must implement the Copenhagen political criteria principles such as the rule of law, minority rights, respect for human rights, and development of democracy (Balcı, 2005, p. 25). The EU uses these requests in the context of conditionality. Conditionality is a strategic tool used by the EU. Candidate states depend on implementing laws and rules in various fields (Sobacı, 2011, pp. 86-88). In other words, the EU asks candidate countries to adapt a voluntary obligation to their internal structures. One of the requests to be fulfilled is establishing an ombudsman institution. This issue is expressed in the progress reports on Turkey's EU accession process. The 1998 progress report states that the establishment of the ombudsman "will greatly benefit the protection of human rights in Turkey" (Progress Report, 1998, pp. 14-15). It is emphasized in another progress report (1999: 8) that the democratic reform process that Turkey entered in 1995 should continue. The situation emerging in this report shows that Turkey does not sufficiently meet the Copenhagen criteria. The Copenhagen criteria are a condition that must be met for candidate countries. The EU wants the candidate

countries to fully comply with the requirements and states that the process leading to membership passes through the fulfillment of these criteria. It is possible to see whether these criteria are fulfilled in the progress reports published regularly every year. Although progress has been made in some areas in Turkey in the 2001 progress report; Turkey has not yet fulfilled the Copenhagen political criteria, and therefore; It is stated that throughout the country, the reform process that will ensure the legal and de facto protection of human rights and fundamental freedoms for all citizens should be intensified and accelerated (Progress Report, 2001, p. 94). In the 2002 progress report; Since 1998, Turkey's banking; Agriculture; progress in sectors such as energy; Although it is stated that the financial industry has been restructured, limited progress has been made in other areas (Progress Report, 2002, p. 118). In the 2005 progress report, it is stated that there has been no progress on the establishment of the "Ombudsman" and that the Ombudsman will play a key role in increasing the efficiency of the public administration and revealing abuses (Progress Report, 2005, p. 13). Turkey, which started membership negotiations in 2005, established an ombudsman institution in 2006 with the law numbered 5521 in line with the 2005 Progress Report. In the justification of the law, it seems that an EU-oriented legitimate ground has been prepared for the Turkish Ombudsman by drawing attention to the fact that "the ombudsman institution has been established in the EU" (Koç, 2015, p. 21). The influence of the EU, a supranational institution, is seen here. However, this law was annulled in 2006 because it was unconstitutional. In the 2008 progress report, It is stated that the canceled ombudsman institution should be established urgently. The report, "establishment of the ombudsman institution which was delayed; is of key importance to prevent tensions in the society" (Progress Report, 2008, pp. 69-70) indicates that the EU is trying to implement a compulsory policy transfer to Turkey for the establishment of the Ombudsman. The 2010 progress report; Constitutional reform in 2010; forms the basis for establishing the Ombudsman Institution, and it is stated that more political support should be provided, especially for establishing the Ombudsman Institution (Progress Report, 2010, p. 10). As a result of the negotiations with the European Ombudsman in 2012, The ombudsman institution was accepted in the Grand National Assembly of Turkey on 14.6.2012, and the ombudsman institution was established in Turkey in the same year. Turkey's lead auditor elected by the Grand National Assembly of Turkey contacted the European Ombudsman; and joined the European Ombudsman network. Taking the "best practices" from other institutions affiliated with this network, the lead

auditor, and making use of these applications, it is said that they should be determined to adapt them to the situation in Turkey (Progress Report, 2013, p. 13).

In the 2014 progress report, the institution's work contributed to increasing citizens' awareness of fundamental rights. The EU welcomed the review of complaints regarding administrative procedures within the Turkish Armed Forces (TAF) and complaints about ill-treatment during military service. However, the lack of authority to act ex officio and the lack of follow-up on the recommendations given by the institution are mentioned as the subject of criticism in the report (2014: 11).

In the 2015 progress report; While the increase in the harmonization of the recommendations made by the institution by the public administrations is seen as positive; The institution's silence on human rights violations in the East and Southeast; not being involved in litigation; Issues such as not filing a lawsuit and not having the authority to act ex officio was seen as the negative side of the institution (2015: 9). In the 2016 progress report, the gradual increase in the performance of the institution and the increase in the compliance of the public administrations with its recommendations were seen as positive aspects. And therefore, the institution is still weak (2016: 12, 69).

2017 the progress report was not published due to Turkey's disagreements with the EU.

In the 2018 progress report, it was emphasized that the institution's performance increased significantly compared to the previous four years. It was stated that the number of applicants to the institution - 17.131 persons - was three (3) times more than the total of the last four years, and the institution successfully raised awareness. However, it has been underlined that the problems in the past continue – lack of authority to act ex officio, limited power, and weakness in good governance (2018: 15).

In the 2019 progress report, the positive aspects of the previous periods, the increase in performance, and the damaging elements, not taking action ex officio, lack of good governance, and non-intervention, were repeated (2019: 17). When we consider the progress reports of Turkey from the past to the present by the EU:

- ✓ The ombudsman institution in Turkey still needs clarification on what it should do.
- ✓ Although it is stated persistently in the progress reports Since the authority to act ex officio is not given to the institution, its effectiveness on public administrations needs to be improved.

- ✓ The positive criticisms of the institution remained quantitative; It is impossible now to talk about an improvement in public administrations in terms of quality.
- ✓ The institution of good governance needs to work more.

As can be seen, the EU Turkey implements a compulsory transfer policy for establishing the ombudsman institution; Turkey, on the other hand, is doing this to enter the EU as a full member. In this respect, policy transfer is a voluntary obligation for Turkey. When we look at the formation of the Ombudsman in Turkey, whether it is through non-governmental organizations or public institutions, it is seen that it has always been suggested and could not be implemented. A political actor, such as the EU, is dominant in establishing the Ombudsman in Turkey. Although the ombudsman institution is a compulsory policy transfer, it is likely to be perceived as a voluntary transfer in implementing such institutions, which remains at the proposal stage in Turkey.

3. In Turkey, Ombudsman Culture: What Does It Tell Us?

In the previous section, in Turkey, We have said that the internal dynamics for the formation of the ombudsman institution need to be revised. In this respect, where internal dynamics are insufficient, external dynamics can intervene where countries think they should be corrected in their internal structures. This state of involvement; is also a prerequisite for admission to supra-national institutions such as the EU. Turkey; became a candidate country for the EU in 2005 and accepted the commitments that must be fulfilled to enter the EU in the context of conditionality. Although Turkey's need for an ombudsman institution has been expressed in many places (TÜSİAD, TOBB), It was not (a) sufficient for establishing the institution. The ombudsman institution, which should be included in its administrative system depending on Turkey's being a candidate country, was stated by the EU as a duty to be done in the progress reports to Turkey. Turkey's need for an institution like the Ombudsman could not be resolved internally.

On the other hand, the demand for such an institution was expressed by different segments. Finally, the attempts to become a member of the EU, Turkey's ombudsman institution from outside -are in line with EU membership transfer. Were made mandatory. Therefore, this institution was implemented in Turkey in 2012 with the determined stance of the EU – the effect of the progress reports; Since 2013, it has started to evaluate applications. This section will discuss what the Ombudsman has been trying to tell us in the seven years since 2013. The

institution provides the work(s) on the recognition of the Ombudsman in Turkey through many publications. When we make reading on the historical activity reports;

Table 1. Number Of Ombudsman Coverage In The Press By Years

Year/Date	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Total	468	217	1.041	28.845	22.090	22.123	13.618	15.018

Source: Compiled from annual ombudsman reports from 2014-2021

The efforts for the recognition of the institution are gradually increasing. It is stated that the reason for the rapid increase, especially since 2017, is the existence of the institution in the social field, that is, the increase in the number of e-applications -the number of e-applications in 2017 is 13,312- and the renewal of the institution by making it more accessible (Ombudsman Annual Report, 2017: 123).). However, two recent studies (in the case of Erzincan and Niğde) are interesting in that they show that citizens' recognition of the Ombudsman is the opposite. In a study conducted on a thousand people (1,000) in Erzincan (Arslan, 2019, p. 133) to the question of "whether they had heard of the ombudsman," 75.80% of the participants stated that they had never heard of the institution before. 64% said they listened to the institution's name on TV, 3.30% on the Internet, and 32.60% from school. The study (Demirbilek, 2019, p. 60) conducted on a total of 160 people belonging to 4 different occupational groups (Lawyer, tradesman, teacher, and pharmacist) born in Niğde revealed that 65% of the participants did not know the Ombudsman. It is noteworthy that despite the increase in technological opportunities, citizens state that they do not (can) have information about the Ombudsman and have not heard of the institution.

Table 2. Ways And Numbers Of Transportation To The Ombudsman By Years

Year/Date	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Fax	24	133	94	76	133	83	81	74	17
From Hand	365	665	574	585	126	1076	1738	645	461
Mail	2136	1775	1776	1117	2191	2552	3339	3279	3192

Application	4356	2978	3516	3631	13312	13489	15520	86129	15118
Email	570	88	95	107	232	385	290	82	55
Total	7.638	5.639	6.055	5.519	17.131	17.585	20.968	90.209	18.843

Source: Compiled from the Ombudsman's annual reports for 2013-2021.

According to the table above, The most common form of access to the Ombudsman is an e-application. In addition, in the 2018 and 2019 annual reports, the official website of the institution was viewed by 963,035 and 548,763 people, respectively (Ombudsman Annual Report 2019: 42). Although the number of applications made to the institution is low in a country like Turkey with a large population and bureaucratic discontent, the efforts to raise awareness and seek rights downwards, which have been initiated since 2017, are given importance by the institution, and it is seen that the EU progress reports contribute to this increase. Although it is reflected in the statistics, this cannot be seen entirely in two studies explicitly conducted in Erzincan and Niğde, indicating that the institution's deficiency in this direction continues. For example, another question (2019: 138 and 140) directed to the participants in the study conducted in Erzincan was, "Did you enter the institution's website?", 97.50% of the participants who heard the institution's name answered 'No' to the question; In the same study, "Is the public information activities of the institution sufficient?" It is thought-provoking that 'all' (242 people) of the participants answered No to the question. In EU progress reports, One of the criticisms of the Ombudsman in Turkey is that the culture of seeking rights should be explained to more citizens. Therefore, when asked whether they applied to the Ombudsman to seek rights in Erzincan, "all" participants stated that they did not apply to the institution (Arslan, 2019, p. 157). In the study conducted in Niğde, 98.3% of the participants answered "No" to a similar question (Demirbilek, 2019: 63). While positive criticisms are made about the institution related to claiming rights in the progress reports, it seems difficult to say that the citizens have met this. In the study in Erzincan, "Do you know the application conditions for the institution?" A 94.2% 'No' answer to the question (Arslan, 2019, p. 142), while in Niğde, 78.75% of the participants answered 'No' to a similar question (Demirbilek, 2019, p. 62). shows that they are far from having enough knowledge about it. However, applying to the institution can be quickly done on the institution's home page.

Table 3. Number Of Complaints Made To The Ombudsman By Years

Year/Date	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Total	7.638	5.639	6.055	5.519	17.131	17.585	20.968	90.209	18.843

Source: Compiled from annual ombudsman reports between 2013-2019

In the table above, it is seen that the culture of seeking rights has increased over numbers; In addition, the increase in complaints since 2017 is due to the rise in e-application (See Table-2); The reason for the excessive increase in 2020 is attributed to the "epidemic" in the report (2020: 48). However, the reason for the extreme decline in 2021 is not stated in the 2021 annual report. Although the culture of claiming rights has increased quantitatively when we look at it from a qualitative point of view, this needs to be reflected in the citizens. In the field studies conducted in Erzincan and Niğde, it is revealed that the citizens do not know the conditions for applying to the Ombudsman; This contrast leads us to the conclusion that the citizens do not culturally experience the Ombudsman. For the corporate culture to go down and settle healthily, the institution's being impartial and independent and having the authority to sanction stand out as important factors. In this way, citizens can easily apply to the institution by feeling safe to seek their rights. Therefore, it provides a supportive contribution to pave the way for good governance. The existence of mutual interaction can help public services to eliminate the adverse effects of better and more functional administration. However, in the progress reports, the limited powers of the institution reveal that it continues to create negativity. In this case, the institution moves away from being the door to seek rights for citizens and causes the institution's existence to be questioned. For example, the institution's lack of authority to act ex officio, not being directly involved in lawsuits, and working in a limited administrative area cause the institution to have a negative meaning for the applicants.

The study conducted in Erzincan is vital in determining this situation through the participants. In the study, "Is it a deficiency that the ombudsman does not act ex officio?" 63.9% of the participants stated their opinion as 'No' (Arslan, 2019, p. 151) to the question; In another question, 2.5% of the participants said 'Yes' (Arslan, 2019, p. 144) to the question of "whether the institution is impartial" -The rate of those who said 'Yes' to this question in Niğde is 3.13% (Demirbilek, 2019,p. 61)- again in the study in Erzincan, "Does the lack of sanction authority of the ombudsman reduce the effectiveness of the institution?" The fact that 66.4% of the participants said 'Yes' to the question is a practical example of the inability of the

corporate culture to progress downwards. In other words, it is also an indication that the ombudsman culture in Turkey has difficulties finding a response below. It is understood that the relationship between quantity and quality is inversely proportional. Corporate culture actively; Although it cannot be transmitted downstream; of the administrations subject to the application of the recommendations of the institution; The increase in the compliance rate over the years is also seen as an important development in the progress reports. Because in retrospective progress reports (2014), the criticism that the institution does not follow up on the recommendations shows that the rate of compliance with the requests has increased over the years, indicating that it is not a coincidence.

Table 4. Recommendations Of The Ombudsman And Compliance Rates Of The Administration By Years

Year/Date	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Recommendation Given.	64	93	56	62	245	677	860	68.128	71.358
Administration's Compliance Rate (%)	20	39	37	42	65	70	75	%76.38	%79.5

Source: Compiled From The Ombudsman Annual Reports For The Years 2013-2021.

In Table.4, by year, According to the recommendations and decisions of the Ombudsman, the compliance rate of public administrations is shown. The increase in compliance rate, significantly as a percentage since 2017, has increased considerably. The basis of this increase is the effect of the rise in the number of e-applications in 2017. On the other hand, this increase was perceived positively in the progress reports and was seen as the success of the ombudsman institution. According to the advice given by the Ombudsman in Turkey, which has a bureaucratic state tradition, the compliance rate with its decisions must increase over the years. The importance of this increase points us to the fact that the bureaucracy is more sensitive in its relationship with the citizen. Therefore, it opens the door for us to good governance. Secondly, it demonstrates that bureaucratic mechanisms are auditable and shows the transition of administrative institutions to a transparent and accountable state. Naturally, it offers an alternative outside the judiciary against the problems that may arise from the

bureaucracy of the citizen. In the study conducted in Niğde, "Do you find public services effective and sufficient?" 72.5% of the participants answered "No" to the question (Demirbilek, 2019, p. 53). The advice of the Ombudsman; and compliance by the administration according to its decisions is in parallel with the research question made specifically in Niğde. Increasing the compatibility of the applications of the citizens to the Ombudsman by the administrative institutions will contribute to reducing the tension between the citizen and the administration. As a result, an important step will be taken in the trust and recognition of the citizens in the Ombudsman. By the Ombudsman institution and establishment in Turkey, it does not have the authority to examine some institutions. This situation brings to the agenda the lack of an ombudsman, the helplessness of citizens in the face of these unexamined institutions, and the decrease in the positive perception towards the Ombudsman at this point. It raises a question as to whether the presence of the Ombudsman is necessary. Dursun (2011) states that to be able to talk about an ombudsperson, his independence must be ensured; otherwise, it points to the danger of this institution being seen as one of the other types of administrative control.

Conclusion

Is the ombudsman culture in Turkey narrative, or is it lived? When we are faced with the question; In fact, it is seen that Turkey's effort to establish an ombudsman institution in the process from 1970 to 2012 could not be implemented both in the development plans and in the work of non-governmental organizations even at the provincial level, remained in recommendations and could not go further. Parallel to the spread of the ombudsman institution in the world, Turkey has not been able to implement it within itself, nor has it accepted the offer made by the faculty members. In this context, the Ombudsman cannot go anywhere but a narrative in Turkey. In other words, the field studies conducted in Erzincan and Niğde highlight the inadequacy of the ombudsman institution in the field despite its statistical progress – in its activity reports. Turkey entered a new process with its acceptance as a candidate country by the EU in 1999. In the context of conditionality, the EU has made some demands on Turkey, one of the countries that want to become a member of the EU. One of them is the establishment of the ombudsman institution. The EU has repeatedly stated this in progress reports it has prepared on Turkey for establishing this institution. Finally, in line with EU directives, the ombudsman institution in Turkey was established in 2012 and became operational. A compulsory policy transfer was realized by establishing an institution in

Turkey and through a supra-national actor. Although we say that this policy transfer was carried out to achieve a goal, the existence of the EU, which is a supranational actor, is an undeniable fact in the current ombudsmanship in Turkey – at least since 2017. In this respect, although the Ombudsman seems to be a compulsory policy transfer, it is seen in the annual reports that the Ombudsman fulfills an essential need in Turkey. The Ombudsman, established as an independent review institution to listen to the complaints of the individual and to eliminate undesirable dissatisfaction, is "living" in Turkey thanks to the policy transfer.

On the other hand, when we look at the field studies, we see that the ombudsman institution is a "narrative ."In the face of such a dilemma, when we accept that the weight is on the field, the ombudsman culture remains mainly in the "narrative ."Finally, the establishment of this institution is the realization of past wishes. Therefore, we can see the transfer as a voluntary policy transfer. And now, for the Ombudsman in Turkey to cease to be a narrative and to progress on the path of an institution that is lived in, significant duties fall on the narrators to live the field better.

References

- Arslan, H. N. (2019). Ombudsman Institution and Awareness: The Case of Erzincan, Unpublished Master's Thesis, Erzincan.
- Avşar, Z. B. and Avcı, K. (2017). Health Ombudsman, Ombudsman Academic, No.6, 143-160.
- Balcı, A. (2005). "Restructuring the Public Administration System from the Perspective of Turkey-European Union Relations," AİD, Issue 38, Ankara, 23–37.
- Demirbilek, H. (2019). The Problem of Social Awareness of the Ombudsman Institution: The Case of Niğde, Unpublished Master's Thesis, Niğde.
- Borowitz D, D. Marsh (1996). "Who Learns What From Whom: a review of the Policy Transfer Literature," Political Studies, XLIV, 343–57.
- DPT (1979), Fourth Five-Year Development Plan (1979-1983), DPT Publications, Ankara.
- SPO (1979), Eighth Five-Year Development Plan Public Administration Improvement and Restructuring Special Specialization Commission Report, SPO Publications, Ankara.

- DPT (1996), Seventh Five-Year Development Plan (1996-2000), DPT Publications, Ankara.
- DPT (2000), Eighth Five-Year Development Plan (2001-2005), DPT Publications, Ankara.
- Dursun, H. (2011). "The Ombudsman is Not Capable of Working Effectively in Turkey," TBB, 95, Ankara, 377-418.
- Efe, H. and Demirci, M. (2013). "The Concept of Ombudsman and Expectations from the Ombudsman Institution in Turkey," Journal of the Court of Accounts, Number 90, Ankara, 49-72.
- Erhürman, T. (2000). "What Kind of Ombudsman Formula for Turkey," Ankara University Faculty of Law Journal, Vol 49, No 1-4, Ankara, 155-179.
- Evans, M. & Davies, J. (1999). "Understanding Policy Transfer: A Multi-Level, Multi-Disciplinary Perspective," Public Administration, Vol. 77, No. 2, 361-385.
- Haas, P. (1989). "Do Regimes Matter? Epistemic Communities And Mediterranean Pollution Control ", International Organization, Vol. 43, Issue 3, 377-403.
- Ombudsman Institution 2013-2019 Activity Reports, Ankara.
- Keystone D. (2006). "Ombudsmanship as a Contemporary Audit Organization (Ombudsman)," Journal of Finance, Ankara, Issue: 151, 128-142.
- Kırılmaz, H. and Uçar, Z. M. (2019). Health Ombudsman Model in Institutionalization of Patient Rights, Ombudsman Academic, Year:5, January-June, 85-105.
- Knill, C. (2005). "Introduction: Cross-national Policy Convergence: Concepts, Approaches, and explanatory factors," Journal of European Public Policy, 12(5), 764-774
- Koç, O. (2015). "The Emergence of New Organizations: The Example of the Turkish Ombudsman Institution," Journal of the Ombudsman Academy, 2(1), 1-11, Ankara, 11-33.
- Köseoğlu, Ö. (2010). "The Legal Status, Functioning and Institutional Efficiency of the European Ombudsman," Journal of the Court of Accounts, Number 79, Ankara, 31-62.

- Mossberger K. and Wolman, H. (2003). "Policy Transfer As A Form of Prospective Policy Evaluation: Challenges and Recommendations," *Public Administration Review*, 63(4), 428-440.
- Parlak, B. and Sobacı, M. Z. (2008). *National and Global Perspectives on Public Administration in Theory and Practice*, Alfa Aktüel, Istanbul.
- Pickl J., V. (1986). "Ombudsman and Government Reform," trans. Turgay Ergun, *AID*, Vol 19, No 4, Ankara, 37-46.
- Roosbroek, V. S. and Walle, V D. (2008). "The Relationship Between Ombudsman, Government, and Citizens: A Survey Analysis," *Negotiation Journal*, 286–302.
- Rose, R., (1991). What is Lesson Drawing? , *Journal of Public Policy*, Issue:1, N:11, 3-30
- Sezen, S. (2001). "Ombudsman: What Solution for Turkey," *AİD*, Vol 34, No 4, Ankara, 71–96.
- Sobacı, M. Z. (2011). "The Spread of Neo-Liberal Reforms in Public Administration in the Context of Policy Transfer: The Role of the Open Society Institute," *Socio-Economy*, 2, 191–210.
- Sobacı, M. Z. (2014). *Administrative Reform and Policy Transfer*, Dora Publishing, Bursa.
- Şahin, R. (2010). "The Ombudsman Institution and Its Establishment in Turkey Effects on Turkey's Democratization and European Union Membership," *Turkish Journal of Administration*, Number 468, Ankara, 131–152.
- Şengül, R. (2007). "A New Institution in the Effective Supervision of Public Administration in Turkey: Ombudsman Institution," *Kocaeli University Journal of Social Sciences Institute*, 2, Kocaeli, 126–145.
- Şengül, R. (2013). "The Effect of the Ombudsman Institution on the Transformation of Public Administration and Individual Relationships," *Süleyman Demirel University Journal of Economics and Administrative Sciences*, Volume 18, Issue 3, Isparta, 71-88
- Tayşi, İ. (1997). "The Ombudsman Institution and Its Applicability in Our Country," *Journal of the Court of Accounts*, Issue 25 (Special Issue), Ankara, 106–123.

Temizel, Z. (1997). An Independent Control Body Ombudsman for the Protection of Citizens Against Government, IULA-EMME, Kent Press, Istanbul.

To the top, N. (1998), "The Ombudsman System and Its Application in Various Countries," AİD, Vol 31, No 1, Ankara, 3-11.

TUSIAD (1997), Ombudsman (Public Arbitrator) Institution Review: An Example of a Total Quality Mechanism in the State, TUSIAD Publication No: T/97-206, Istanbul.

Progress Reports on Turkey's Accession to the European Union 1998-2019

Ünal, F. (2013). Local Government Supervision and Local Government Ombudsman in Turkey, Savaş Publishing House, Ankara.

Walker., J. (1969), "The Diffusion of Innovations Among the American States," American Political Science Association, Vol. 63, No. 3, 880–899.

Wolman, H. (2009). "Policy Transfer: What We Know About Transfers, How It Happens And How to Do It.", Director, George Washington Institute of Public Policy
Revised October 6

www.ab.gov.tr/eva/ accessed 14.03.2019

